„Judo evangelijos atradimas tiesiog stulbinantis.“

ELAINE PAIGELS

Judo evangelija

REDAGAVO Rodolphe Kasser, Marvin Meyer IR Gregor Wurst

PAPILDOMI KOMENTARAI BART D. EHRMAN

Alma littera

NATIONAL GEOGRAPHIC

Tchakos kodeksas 2001 m.

Judo evangelija

IŠ ANGLŲ KALBOS VERTĖ Elena Keidošiūtė

NATIONAL GEOGRAPHIC

Alma littera

VILNIUS / 2007

UDK 22
~~K-358~~

Versta iš:
The Gospel of Judas,
National Geographic,
Washington, 2006

Viršelio nuotrauka:
Tchakos kodeksas
(fotografas Kenneth Garrett)

Copyright © 2006
National Geographic Society.
All Rights Reserved
Copyright © 2008 (Lithuanian
Edition) National Geographic
Society. All Rights Reserved
© Vertimas į lietuvių kalbą,
Elena Keidošiūtė, 2007

ISBN 978-9955-24-813-2

Turinys

Įvadas. *Marvin Meyer* 7

Judo evangelija 21

Tchacos kodekso istorija
ir Judo evangelija 51
Rodolphe Kasser

Krikščionybė apsivertė aukštyn kojom:
Judo evangelijos alternatyvi vizija 77
Barth D. Ehrman

Ireniejus Lionietis ir Judo evangelija 119
Gregor Wurst

Judo ir gnosticizmo ryšys 133
Marvin Meyer

Paaiškinimai 165

ĮVADAS

Ilgainiui daugybę lobių ir archeologijos stebuklų užpustė Egipto smėlis. Įspūdingas radinys – Judo evangelija, neseniai atrasta ir dabar pirmą kartą išleista.

Pavadinimas Judo – Judo Iskarijoto – evangelija yra stebinantis. Naujojo Testamento evangelijose ir beveik visoje krikščioniškoje tradicijoje Judas Iskarijotas dažniausiai vaizduojamas kaip tikrų tikriausias išdavikas, Jėzaus skundikas, įduodantis savo mokytoją Romos valdžiai, ir mažai siejamas su Jėzaus evangelija arba Gerąja naujiena. Evangelijoje pagal Luką rašoma, kad šėtonas apsėdo Judą ir pastūmėjo jį šiam niekingam poelgiui. Evangelijoje pagal Joną Jėzus kreipiasi į dvylika apaštalų ir pareiškia, kad vienas iš jų, Judas, yra velnias. Judo mirtis, pasak Naujojo Testamento,

tokia pat gėdinga kaip ir jo elgesys. Evangelijoje pagal Matą rašoma, kad Judas iš valdžios paėmė pinigus už Jėzaus išdavimą ir pasikorė, o Apaštalų darbuose rašoma, kad jo pilvas buvo perrėžtas ir jis mirė baisia mirtimi. Krikščioniškajame mene Judas dažniausiai vaizduojamas darantis tai, kas jam užtraukė gėdą – išdavikiškai bučiuojantis Jėzų. Tai Judo bučinys.

Tačiau net ir Naujajame Testamente yra kažko patrauklaus apie Judą Iskarijotą. Pasakojimas apie Jėzų išdavusį Judą yra itin jaudinanti istorija: Jėzų išdavė vienas iš artimiausių jo draugų. Naujojo Testamento evangelijose Judas yra vienas iš artimiausių Jėzaus mokinių ir, pasak Evangelijos pagal Joną, yra tos grupės iždininkas, – jam patikėtos visos lėšos, kokias galėjo turėti Jėzus ar jo mokiniai. Be to, ar Paskutinės Vakarienės metu ne pats Jėzus liepė Judui daryti tai, ką jis turėjo padaryti, ir padaryti tai kuo greičiau? Ar Jėzaus mirtis už žmonių nuodėmes ir Prisikėlimas trečiąją dieną iš numirusių nebuvo dalis dieviškojo sumanymo? Ar būtų įvykęs Nukryžiavimas ir Prisikėlimas be Judo ir jo bučinio? Judo Iskarijoto, Jėzaus mokinio ir išdaviko, mįslė buvo tyrinėjama visų, kuriems rūpėjo Judo asmenybė ir jo elgesio motyvacija. Mokslinės ir grožinės literatūros apie Judą yra daug: Jorge Luisas Borgesas „Trys Judo versijos“, Michailas Bulgakovas „Meistras ir Margarita“, Hansas-Josefas Klauckas „Ju-

das: Rin Jünger des Herrn“, Williamas Klassenas „Judas: Jėzaus išdavikas ar draugas?“, Hyamas Maccoby „Judas Iskarijotas ir žydų blogio mitas“ ir Marcelio Pagnolio pjesė „Judas“. Roko miuzikle „Jėzus Kristus superžvaigždė“ Judas Iskarijotas beveik pasiglemžia šou, jo pasirodymas sudaro gilaus atsidavimo Jėzui vaizdą ir kelia užuojautą. Dainoje „Dievas mūsų pusėje“ Bobas Dylanas dainuoja apie Judą: *Tu turi nuspręsti, ar Dievas buvo Judo Iskarijoto pusėje.*

Judas Iskarijotas Judo evangelijoje vaizduojamas kaip Jėzaus išdavikas, bet kartu ir kaip evangelijos herojus. Jis taria Jėzui: „Aš žinau, kas tu esi ir iš kur atėjai. Tu esi iš nemirtingosios Barbelo karalystės. Ir aš nesu vertas ištarti vardo to, kuris tave siuntė.“ Dvasiniame Judo evangelijos lygmenyje pripažinti, kad Jėzus yra iš „nemirtingosios Barbelo karalystės“ tolygu pripažinti, kad jis yra dieviškas. O to, kuris atsiuntė Jėzų, vardo nepasakymas reiškia, kad tikrasis Dievas yra begalinė visatos Dvasia. Priešingai nei kiti mokiniai, kurie nesupranta Jėzaus ir negali išdrįsti stoti prieš jį, Judas supranta, kas yra Jėzus, stoja prieš jį ir iš jo mokosi.

Judo evangelijoje pasakojama, kad Judas išdavė Jėzų, bet tai jis padarė sąmoningai ir Jėzui nuoširdžiai to prašant. Jėzus, kalbėdamas apie kitus mokinius, sako Judui: „Tu pralenksi juos visus, nes tu paaukosi žmogų, kuriuo aš apsivilkęs.“ Pasak Judo evangelijos,

Jėzus yra išgelbėtojas ne dėl jį dengiančio mirtingo kūno, bet dėl to, kad jis gali atskleisti dvasią ar dvasinį asmenį, kuris yra jame; tikrieji Jėzaus namai yra ne šis netobulas pasaulis, bet dieviškasis šviesos ir gyvybės pasaulis. Judo evangelijoje Jėzaus mirtis nėra nei tragedija, nei būtinas blogis nuodėmėms išpirkti. Judo evangelijoje, kitaip nei Naujojo Testamento evangelijose, Jėzus vaizduojamas daug besijuokiantis. Jis juokiasi iš mokinių silpnybių ir iš žmogiškojo gyvenimo absurdiškumo. Mirties – išsilaisvinimo iš absurdiško fizinio egzistavimo – nereikia bijoti ar dėl jos nuogąstauti. Mirtis anaiptol nėra priežastis liūdėti. Mirtis yra būdas, kuriuo Jėzus yra išlaisvinamas iš kūno, kad galėtų grįžti į dangiškuosius savo namus, o Judas išduodamas Jėzų padeda savo draugui nusimesti kūną ir išlaisvinti jo vidinį „aš“, dieviškąjį „aš“.

Šis Judo evangelijos požiūris daug kuo skiriasi nuo Naujojo Testamento evangelijų. Krikščionių Bažnyčios formavimosi laikotarpiu, be Naujojo Testamento Evangelijų pagal Matą, Morkų, Luką ir Joną, buvo sukurta daugybė kitų. Tarp pilnai ar tik iš dalies išlikusių evangelijų yra Tiesos evangelija, Tomo, Petro, Pilypo, Marijos, Ebionitų, Nazariečių, Žydų, Egiptiečių evangelijos ir jos atspindi didelę požiūrių įvairovę ankstyvojoje krikščionybėje. Judo evangelija yra viena iš pirmųjų krikščionių parašytų evangelijų, kurioje ban-

doma išaiškinti, kas yra Jėzus ir kaip derėtų juo sekti.

Judo evangelija gali būti priskirta vadinamosioms gnostinėms evangelijoms. Sukurta apie II a. vid., tikriausiai, remiantis ankstyvosiomis idėjomis ir šaltiniais. Ji atspindi dvasingumą, pabrėžiantį *gnōsis,* arba žinojimą, mistinį žinojimą, Dievo žinojimą ir esminę žmogaus vienybę su Dievu. Šis dvasingumas paprastai vadinamas gnostiniu, tačiau senovėje būta ginčų dėl šio termino vartojimo; šie ginčai tarp mokslininkų tęsiasi iki šiol Toks tiesioginis priartėjimas prie Dievo, koks būdingas gnostikų dvasingumo sampratai, nereikalauja tarpininkų – Dievas yra žmoguje esanti dvasia ir šviesa. Ankstyvosios Bažnyčios ir ereziologų (erezijų tyrinėtojų) kaltinimai rodo, kad kunigai ir vyskupai nepritarė gnostikų laisvamaniškumui. Ereziologų raštuose gausu kaltinimų gnostikams, kad jų galvose pilna blogų minčių ir kad jie yra įsitraukę į neteisėtą veiklą Polemika nėra gražus užsiėmimas, o poleminiuose dokumentuose, pavyzdžiui, ereziologų, dažnai bandoma apjuodinti oponentus įtarinėjant dėl minčių ir gyvenimo. Gnostinė Judo evangelija atsakydama į šiuos įtarinėjimus kaltina besiformuojančios ortodoksinės Bažnyčios vadovus ir narius įvairiu amoraliu elgesiu. Pasak Judo evangelijos, šie krikščionys varžovai yra paprasčiausi Dievo pataikūnai, valdantys žemiškąjį pasaulį, o jų gyvenimai atspindi jo bjauriąsias puses.

Iš Pradžios knygos gerai žinomas Setas minimas ir Judo evangelijoje: pažįstantieji Dievą priklauso Seto kartai. Ši ypatinga gnostinės minties forma mokslininkų dažnai vadinama setitiška. Pradžios knygoje pasakojama, kad Setas, trečias Adomo ir Ievos sūnus, gimė po tragiško įvykio (Abelio mirties ir Kaino išvijimo) pakrikusioje šeimoje. Taip leidžiama suprasti, kad Setas reiškia naują žmonijos pradžią. Priklausyti Seto kartai, remiantis Judo evangelija ir panašiomis setitų knygomis, reiškia būti apšviestosios žmonijos dalimi. Tai ir yra geroji išganymo naujiena tokiuose setitų tekstuose kaip Judo evangelija.

Didžiojoje šios evangelijos dalyje Jėzus pasakoja Judui apie visatos paslaptis. Judo evangelijoje, kaip ir kitose gnostinėse evangelijose, Jėzus pirmiausia yra mokytojas ir išminties bei žinojimo atskleidėjas, o ne išganytojas, kuris turės mirti už pasaulio nuodėmes. Gnostikams esminė žmogaus gyvenimo problema yra ne nuodėmė, o nežinojimas. Šią problemą geriausia spręsti ne tikėjimu, o žinojimu. Judo evangelijoje Jėzus perteikia Judui ir evangelijos skaitytojams žinojimą, galintį su šaknimis išrauti nežinojimą ir vedantį į savęs bei Dievo pažinimą.

Tačiau šis paslaptis atskleidžiantis Judo evangelijos skyrius šiuolaikinį skaitytoją gali gluminti, nes gnostikų setitų požiūris į apreiškimą iš esmės skiriasi nuo fi-

losofijos, teologijos ir kosmologijos požiūrio, kurį mes paveldėjome iš europietiškos ir amerikietiškos tradicijų. Roma ir ortodoksinė krikščionybė galiausiai nugalėjo ir, kaip yra pastebėjęs Borgesas: „Jei Aleksandrija, o ne Roma, būtų triumfavusi, tai ekstravagantiškos ir painios istorijos, kurias čia reziumavau, būtų aiškios, didingos ir įprastos." Nei Aleksandrijos ir Egipto gnostikai, nei Judo evangelija netriumfavo II–IV a. teologiniuose karuose, todėl dabar Judo evangelijos idėjos mums atrodo neįprastos.

Nepaisant to, Jėzaus apreiškimas Judui Judo evangelijoje iliustruoja ganėtinai sudėtingą teologiją ir kosmologiją. Pačiame apreiškime mažai krikščioniškų elementų. Jeigu mokslininkai teisingai įsivaizduoja gnostinės tradicijos raidą, tai gnostinės idėjos gali būti kilusios iš pirmame ar ankstesniais amžiais gyvavusių žydų filosofinių ir gnostinių grupių, kurios buvo atviros graikų ir romėnų idėjoms. Jėzus sako Judui, kad pradžioje dievybė buvo beribė ir visiškai transcendentali, per sudėtingą emanacijų ir kūrinių eilę dangus prisipildė dieviškosios šviesos ir šlovės. Ši beribė dievybė tokia garbinga, kad nėra nė vieno žodžio tinkamai ją apibūdinti; net žodis *Dievas* yra per intymus, nepakankamas ir netinkamas šiai dievybei nusakyti. Tačiau žemiškasis pasaulis yra žemesnio valdovo sritis, dievo kūrėjo Nebro (Maištininkas) ar Yaldabaot, ku-

ris yra bloga linkintis ir nedoras dvasia. Iš čia ir visos mūsų pasaulio problemos, iš čia ir poreikis klausytis išminties žodžių ir žinoti apie juose esančią dieviškąją šviesą. Šiems tikintiesiems giliausia visatos paslaptis yra kai kuriuose žmonėse esanti dieviškoji dvasia. Mes gyvename ydingame pasaulyje, kuris pernelyg dažnai yra tamsos ir mirties sritis, bet galime peržengti tamsą ir priimti gyvenimą. Jėzus aiškina Judui, kad mes esame geresni nei šis pasaulis, nes priklausome dieviškajam pasauliui. Jei Jėzus yra Dievo sūnus, tai ir mes visi esame Dievo vaikai. Mums tereikia gyventi Dievo pažinimu ir būsime apšviesti.

Kitaip nei Naujojo Testamento evangelijose, Judo evangelijoje Judas Iskarijotas iš esmės vaizduojamas kaip teigiama figūra, kaip pavyzdys visiems, kurie nori būti Jėzaus mokiniais. Tikriausiai tai yra priežastis, kodėl Judo evangelija baigiasi Jėzaus išdavimu, o ne Jėzaus nukryžiavimu. Pagrindinė evangelijos mintis yra Judo įžvalgumas ir ištikimybė kaip mokinystės pavyzdys. Pabaigoje jis pasielgia būtent taip, kaip nori Jėzus. Judo vardas buvo siejamas su žodžiais „žydas“ ir „judaizmas“. Biblinėje tradicijoje dažniausiai jis vaizduojamas kaip blogasis žydas, Jėzaus suėmimo ir mirties kaltininkas, todėl biblinė Judo kaip išdaviko figūra kurstė antisemitizmo liepsnas. Mūsų nagrinėjamos evangelijos Judas gali tapti atsaku antisemitinei

tendencijai. Jis nedaro nieko, ko neprašytų Jėzus, jis klauso Jėzaus ir lieka jam ištikimas. Judas Iskarijotas Judo evangelijoje pasirodo esąs mylimas Jėzaus mokinys ir brangus draugas. Be to, paslaptys, apie kurias jis sužinojo iš Jėzaus, yra įsišaknijusios gnostikų mokyme, o šių paslapčių moko Jėzus – mokytojas, *rabbi.* Krikščioniška Judo evangelija nepriešstarauja žydiškam gnostiniam požiūriui, tiksliau, alternatyviam žydiškam požiūriui. Taip žydų gnostinė mintis buvo pakrikštyta krikščioniška gnostine mintim.

Šioje knygoje Jėzus pakartoja platonišką mintį, kad kiekvienas žmogus turi savo žvaigždę; žmonių likimas susijęs su jų žvaigždėmis. Jėzus sako Judui, kad šis irgi turi savo žvaigždę. Evangelijos pabaigoje, prieš apšviečiant Judą ir jam atsimainant šviesos debesyje, Jėzus paprašo Judą pažvelgti į dangų ir pamatyti žvaigždes ir šviesą. Danguje daug žvaigždžių, bet Judo žvaigždė ypatinga. Jėzus sako Judui: „Žvaigždė, kuri rodo kelią, yra tavo žvaigždė.“ Tai pirmoji šiuolaikinė Judo evangelijos publikacija Ši nepaprasta evangelija publikuojama pirmą kartą nuo ankstyvosios Bažnyčios laikų. Judo evangelija turbūt buvo atrasta 1970 m. vidurio Egipte. Tai buvo trečiasis tekstas papiruso kodekse (ar knygoje), dabar vadinamas Tchacos kodeksu. Be abejo evangelija parašyta graikų kalba apie II a. vidurį, tačiau mus pasiekė tik vertimas į koptų kalbą. Parašymo datą

įmanoma patikslinti remiantis ankstyvosios Bažnyčios Tėvo Ireniejaus Lioniečio veikalu „Prieš erezijas“, parašytu apie 180 m. Kaip esė teigia Gregoras Wurstas, Ireniejaus Lioniečio ir daugelio vėlesnių autorių minima Judo evangelija dabar gali būti identifikuojama kaip Judo evangelijos Tchacos kodekse versija. Judo evangelijos vertimas į koptų kalbą tikriausiai šiek tiek senesnis nei jo kopija Tchacos kodekse, kuri gali būti datuojama IV a. pr., nors datavimas pagal anglies skilimą leistų manyti kodeksą esant senesnį.

Judo evangelijos vertimas į anglų kalbą – tai bendras Rodolphe'o Kasserio, Marvino Meyerio ir Gregoro Wursto bei François Gaudard darbas. Rodolphe'as Kasseris – Ženevos universiteto Menų fakulteto profesorius emeritas. Jis redagavo kelis svarbius kodeksus graikų ir koptų kalbomis, yra parašęs nemažai koptų studijų. Marvinas Meyeris, Biblijos ir krikščionybės studijų profesorius Chapmano universitete, Orenge, Kalifornijoje. Jis daugiausia tyrinėjo Nag Hammadi bibliotekoje saugomus tekstus. Gregoras Wurstas – Augsburgo universiteto Katalikų teologijos fakulteto krikščionybės istorijos profesorius. Tyrinėja koptus ir manichėjus, yra parašęs jų studijų. François Gaudard, Čikagos universiteto, Rytų instituto tyrimų bendradarbė, yra koptų kalbos ir demotinio rašto specialistė. 2001 m. pradžioje profesorius Kasseris su restauratore

Florence Darbre ir profesoriumi Wurstu (nuo 2004 m.) ėmėsi herakliškos užduoties surinkti kodekso papiruso fragmentus ir juos restauruoti. Šiame leidinyje publikuojamas atkurto Judo evangelijos teksto vertimas.

Vertime nurodomi rankraščio puslapių numeriai laužtiniuose skliaustuose ([...]), šalia pateiktuose svarstymuose teksto skyriai nurodomi šiais puslapių numeriais. Laužtiniai skliaustai taip pat naudojami išskiriant praleidimus (tarpus tekste, atsiradusius dėl neišlikusio rašalo ar papiruso) bei rašant atkurtus praleidimus. Kartais viena atkurto vardo ar žodžio dalis rašoma skliaustuose, o kita – už jų. Tai daroma tam, kad būtų nurodyta ta vardo ar žodžio dalis, kuri rankraštyje išliko. Tuomet, kai trumpas, ne ilgesnis nei viena rankraščio eilutė, praleidimas negali būti tiksliai atkurtas, skliaustuose dedamas daugtaškis. Ten, kur praleidimas ilgesnis nei viena rankraščio eilutė, laužtiniuose skliaustuose nurodomas trūkstamų eilučių skaičius. Dėl rankraščio fragmentiškumo ir neįskaitomų teksto dalių atsirado keletas gana ilgų praleidimų su nemažu trūkstamų eilučių skaičiumi. Kartais, teksto trūkumų taisymui naudojami kampiniai skliaustai (<...>). Alternatyvus vertimas ir vertimo komentarai patiekiami išnašose.

Visas Tchacos kodekso tekstas bus publikuojamas kritiniame leidime su faksimilėmis, tekstu koptų kal-

ba, vertimais į anglų, prancūzų ir vokiečių kalbas, teksto paaiškinimais, įvadais, rodyklėmis ir esė apie koptų kalbos dialektines ypatybes. Kiek žinoma, Tchacos kodeksas yra šešiasdešimt šešių puslapių knyga iš keturių traktatų:

- Petro laiško Pilypui versija (1–9 p.), žinoma iš Nag Hammadi kodekso VIII.
- Tekstas pavadinimu „Jokūbas“ (10–32 p.) yra Pirmojo apreiškimo Jokūbui iš Nag Hammadi kodekso V versija.
- Judo evangelija (33–58 p.).
- Tekstas, laikinai vadinamas Allogenes knyga (arba Nepažįstamasis, Seto, Adomo ir Ievos sūnaus, epitetas gnostikų tekstuose), iki šiol nežinomas (59–66 p.).

2000 m. kodeksą įsigijo Maeceno senovinio meno fondas, 2001 m. vasarą šis kodeksas buvo parodytas Rodolphe'ui Kasseriui. Jis 2004 m. apie Judo evangeliją ir Tchacos kodeksą skaitė pranešimą aštuntajame tarptautinės Koptų studijų draugijos kongrese Paryžiuje. Nuo tada Judo evangelija labai susidomėta, ji imta tyrinėti. Siekdami, kad tyrinėjimai taptų kuo greičiau prieinami skaitytojams, mes juos publikuojame šioje knygoje.

Tuo metu, kai šis leidinys pateko į spaudą, buvo rasta ir mums pateikta dalis papirusinio Judo evangelijos folianto, o tiksliau – apatinės 37 ir 38 puslapių dalys. Kaip galėdami greičiau šiuos puslapius sutranskribavome ir išvertėme iš koptų kalbos, bet liko neparašyti šių pastraipų komentarai. Kaip bus paminėta vertime, 37 p. apatinėje pastraipoje toliau aprašoma Jėzaus ir mokinių scena prieš jiems išvystant Šventyklą. Jėzus pasako kalbą, dėl kurios sunerimsta mokiniai. Toliau pasakojama, kad kitą dieną Jėzus prieina prie jų dar vienam pokalbiui. 38 p. apačioje esančioje pastraipoje yra mokinių atsakymai į Jėzaus klausimą. Tai ginčytinas pasakojimas apie menamus kunigų nusikaltimus Šventyklos vizijoje, jos interpretacijos ir 39 p. pateikiami Jėzaus komentarai. Įtrauktas didelis papiruso fragmentas Judo evangelijos tekstą žymiai papildo, o siužetą ir šios stulbinančios evangelijos žinią daro aiškesnius.

Judo evangelijos vertimas pateikiamas taip, kad tekstas būtų labiau suprantamas. Originale trūkstamos paantraštės vertėjų pažymimos, kad būtų aiškesnė vertimo struktūra ir teksto eiga. Tekste yra daug išnašų. Toliau esančiuose evangelijos komentaruose Rodolphe'as Kasseris, Bartas Ehrmanas, Gregoras Wurstas ir Marvinas Meyeris siūlo Judo evangelijos interpretacijų variantus. Rodolphe'as Kasseris aptaria

Tchacos kodekso istoriją ir Judo evangelijos atkūrimą. Profesorius Bartas Ehrmanas ir Šiaurės Karolinos universiteto Religijų studijų profesorius Jamesas A. Gray'us pateikia alternatyvią religinę Judo evangelijos viziją. Gregoras Wurstas, atsižvelgdamas į atrastą tekstą, įvertina Ireniejaus Lioniečio ir kitų ereziologų teiginius apie Judo evangeliją. Marvinas Meyeris siūlo detalesnę setitinių gnostinių teksto bruožų analizę ir sieja šiuos bruožus su ankstyvosios Bažnyčios religine literatūra. Esė, nagrinėjanti Judo evangeliją, gali padėti išsiaiškinti jos įvairius interpretacijos klausimus. Kai kuriose esė yra pastabų, jos publikuojamos leidinio pabaigoje kartu su interpretacijos pasiūlymais ir papildoma literatūra. Pastabos surašytos pagal esė puslapius ir eilutes, kur aptariamas nagrinėjamas objektas.

Judo evangelija pagaliau atrasta po tūkstančio šešių šimtų ar net daugiau metų. Leidimo autoriai tikisi, kad ši evangelija padės geriau susipažinti su istorija ir ją įvertinti, bei suteiks žinių apie ankstyvosios Bažnyčios raidą ir problemas.

Marvin Meyer

JUDO EVANGELIJA

JUDO EVANGELIJA

ĮVADAS

Slaptas pasakojimas[1] apie apreiškimą[2], kurį Judui Iskarijotui atskleidė Jėzus jų pokalbio metu, per savaitę[3] trys dienos prieš Paschą[4].

---

[1] Arba traktatas, tekstas, žodis (koptų k. iš graikų k. *logos*). Teksto įžanga taip pat gali būti verčiama „slaptas atskleidžiantis žodis" arba „slaptas aiškinamasis žodis". Daug iš graikų k. kilusių žodžių įtraukti į koptišką Judo evangelijos tekstą kaip skoliniai.

[2] Arba paskelbimas, išaiškinimas, pareiškimas (koptų k. iš graikų k. *apophasis*). Ipolitas Romietis *Visų erezijų paneigime* (6.9.4–18.7) cituoja kitą veikalą, priskiriamą Simonui Magui, kurio pavadinime vartojamas tas pats žodis: *Apophasis megalē* – Didysis Apreiškimas (arba Paskelbimas, Išaiškinimas, Pareiškimas). Judo evangelijos *incipit*, arba teksto pradžia, verčiama „Jėzaus apreiškimo slaptas pasakojimas" (ar panašiai). Pavadinimas Judo evangelija parašytas teksto pabaigoje.

[3] Pažodžiui „per aštuonias dienas", tikriausiai norėta nurodyti savaitę.

[4] Arba – mažiau tikėtina – „trys dienos prieš jo kančią". Judo evangelijoje užrašyti įvykiai apima trumpą laikotarpį – iki Judas išdavė Jėzų. Naujajame Testamente jie aprašyti Mt 21,1–26,56; Mk 11,1–14,52; Lk 19,28–22,53; Jn 12,12–18,11.

Žemiškoji Jėzaus tarnystė

Kai Jėzus pasirodė žemėje, jis darė stebuklus ir didelius dalykus, kad išgelbėtų žmoniją. Ir, kai vieni [ėjo] doros, o kiti ėjo nusidėjimo keliu, buvo pašaukta dvylika mokinių.[5]

Su jais jis ėmė kalbėti apie paslaptis[6], esančias už pasaulio ribų ir kas bus laikų pabaigoje. Dažniausia jis mokiniams nepasirodydavo savuoju pavidalu, o atsirasdavo tarp jų kaip vaikas.[7]

I SCENA. *Jėzus kalbasi su mokiniais: padėkos malda, arba Eucharistija*

Vieną dieną jis buvo Judėjoje su mokiniais ir rado juos susirinkusius ir susėdusius maldai.[8] Kai jis [prisiartino]

---

[5] Dvylikos mokinių pašaukimas plg. Mt 10, 1–4; Mk 3,13–19; Lk 6,12–16.

[6] Čia ir toliau tekste – koptų k. iš graikų k. *ᶜmmustērion.*

[7] Sahidų tarme žodį *hrot* skaitome kaip bohairų tarmės žodžio *hrot* formą, reiškiančią „vaikas". Mažiau tikėtinas variantas, kad *hrot* yra bohairų tarmės žodžio *hortᶜf* forma, reiškianti „šmėkla". Jėzaus pasirodymas vaiku plg. Slaptoji Jono knyga (Nag Hammadi kodeksas II) 2; Apreiškimas Pauliui 18; Ipolitas Romietis „Visų erezijų paneigimas" 6.42.2, kur Ipolitas pasakoja apie Žodžio (*Logos*) pasirodymą Valentinui vaiko pavidalu; Tomo evangelija 4. Jėzaus pasirodymas šmėkla, plg. Jono darbai, Antrasis Didžiojo Seto traktatas ir Nag Hammadi Apreiškimas Petrui.

[8] Pažodžiui „ugdančius (arba lavinančius) savo maldingumą" (koptų k., iš dalies iš graikų k., *euᶜrgumnaze etmntnoute*; plg. 1 Tim 4,7).

prie mokinių, [34] susirinkusių, sėdinčių ir aukojančių padėkos maldą[9] su duona, [jis] ėmė juoktis.[10]

Mokiniai [jam] tarė: „Mokytojau, kodėl juokiesi iš mūsų padėkos maldos?[11] Mes elgiamės, kaip yra teisinga.“[12]

Jis atsakydamas tarė jiems: „Ne iš jūsų juokiuos. <Jūs> ne savo valia taip elgiatės, bet todėl, kad tik taip jūsų dievas [bus] pagarbintas.“[13]

Jie tarė: „Mokytojau, tu esi [...] mūsų dievo sūnus.“[14]

Jėzus jiems tarė: „Iš kur jūs mane pažįstate? Iš tiesų sakau jums,[15] nei viena tarp jūsų esanti žmonių karta manęs nepažins.“[16]

---

[9] Koptų k. iš graikų k. *euʿreukharisti.*

[10] Iš dalies scena primena pasakojimus apie Paskutinę Vakarienę, ypač duonos laiminimas, ar kitus šventų valgymų judaizme ir krikščionybėje aprašymus. Specifinė kalba dar labiau primena Eucharistijos šventimą krikščionybėje; plg. papildoma ortodoksinės Bažnyčios religinių praktikų kritika Judo evangelijoje. Besijuokiantis Jėzus, Antrasis didžiojo Seto traktatas 56; Apreiškimas Petrui 81; kelios kitos ištraukos iš Judo evangelijos.

[11] Arba „Eucharistijos“ (koptų k. iš graikų k. *eukharistia*).

[12] Arba „Argi mes nesielgiame, kaip yra teisinga?“

[13] Arba „[gaus] padėką.“ Taip pat šį sakinį galima išversti kaip klausimą: „Bet ar šitaip jūsų dievas [bus] pagarbintas?“ Dievas, vaizduojamas kaip mokinių dievas, nėra išaukštinta dievybė esanti aukštybėse, o greičiau šio pasaulio valdovas.

[14] Plg. Petro išpažintis Mt 16,13–20; Mk 8,27–30 ir Lk 9,18–21. Tačiau čia mokiniai klaidingai išpažįsta, kad Jėzus yra jų pačių dievo sūnus.

[15] Arba „Amen sakau jums.“ Tai standartinis įžanginis autoritetingas teiginys Jėzaus kalbose ankstyvojoje krikščioniškoje literatūroje. Čia ir kitur Judo evangelijoje sakinys prasideda koptų k. *hamen* (iš hebrajų k. *ʿamen*).

[16] Judo evangelijoje ir kituose setitų tekstuose žmonių karčtos yra atskirtos nuo kartós“ (koptų k. *tgenea eṭmmau*), t. y. didžiosios Seto kartos – gnostikų. Tik tie, kurie priklauso tai kartai, žino tikrąją Jėzaus prigimtį. Kitur setitų literatūroje, pavyzdžiui, Apreiškime Adomui, Seto tauta panašiai gali būti įvardyta kaip tie žmonės (koptų k. *nirōme eṭmmau*).

Mokiniai tai išgirdę ėmė pykti ir niršti bei burnoti prieš jį savo širdyse.

Kai Jėzus pastebėjo jų [nesupratingumą, jis tarė]: „Kodėl šis susijaudinimas jus supykdė? Jūsų dievas, kuris yra jumyse ir [...][17][35] sukėlė pyktį jūsų sielose. [Tegul] bet kuris iš jūsų, kuris yra [pakankamai stiprus] tarp žmonių, parodo tobulą žmogų ir stoja veidu prieš mane."[18]

Jie visi tarė: „Mes turime stiprybės."

Bet jų dvasios[19], išskyrus Judo Iskarijoto, nedrįso stoti prieš [jį]. Jis pajėgė stoti prieš jį, bet negalėjo pažvelgti jam į akis ir nusuko veidą.[20]

Judas jam [tarė]: „Aš žinau, kas tu esi ir iš kur tu atėjai. Tu esi iš nemirtingos Barbelo[21] karalys-

---

[17] Galbūt „[jo jėgos] " ar panašiai.

[18] Teksto atkūrimas yra preliminarus. Čia Jėzus duoda suprasti, kad mokinių širdyse kylantis pyktis yra sukeltas jų dievo. Jėzus skatina leisti tikram žmogui – dvasiniam žmogui – pasireikšti ir stoti prieš jį.

[19] Čia ir kitur tekste „dvasia", matyt, reiškia „gyvą padarą"; plg. Judo evagelija 43, 53.

[20] Iš visų mokinių tik Judas turi stiprybės stoti prieš Jėzų ir jis tai daro kukliai bei pagarbiai. Judas vaizduojamas nusukęs akis nuo Jėzaus Tomo evangelijoje 46, kur rašoma, kad žmonės turėtų panašiai rodyti kuklumą nuleisdami akis prieš Joną Krikštytoją.

[21] Judo evangelijoje pats Judas išpažįsta, kas toks yra Jėzus. Išpažinti, kad Jėzus yra iš nemirtingosios Barbelo karalystės (ar eono), vadinasi, setitų terminais, pripažinti, kad Jėzus yra iš dieviškosios karalystės ir yra Dievo sūnus. Setitų tekstuose Barbelo yra dieviškoji visa ko Motina, kuri dažnai laikoma Tėvo, begalinio Vienio, Numatymas (*pronoia*). Barbelo pavadinimas turbūt yra tetra-

tės[22] ir aš nesu vertas ištarti vardo to, kuris tave atsiuntė."[23]

Jėzus asmeniškai kalbasi su Judu

Žinodamas, kad Judas mąsto apie tai, kas buvo išaukštinta, Jėzus tarė jam: „Pasitrauk nuo kitų, ir aš tau atskleisiu karalystės paslaptis.[24] Tu gali ją pasiekti, bet tu daug sielvartausi. [36] Nes kažkas kitas tave pakeis, kad Dvylika [mokinių] galėtų vėl susijungti pilnatvėje su jų dievu."[25]

Judas jam tarė: „Kada visa tai tu man pasakysi, ir [kada][26] išauš didžioji šviesos diena?"

Bet jam tai pasakius Jėzus jį paliko.[27]

---

gramos, švento keturių raidžių Dievo vardo judaizme, forma ir, matyt, kilo iš hebrajų kalbos – galbūt „Dievas *(El)* (b–) keturiuose(arb(a))." Apie Barbelo vaizdavimą setitų literatūroje žiūrėkite Slaptąją Jono knygą II,4–5; Didžiosios Nematomosios Dvasios šventąją knygą (taip pat žinomą kaip Egiptiečių evangelija; Nag Hammadi kodeksas III) 42, 62, 69; Zostrianos 14, 124, 129; Allogenes Nepažįstamasis 51, 53, 56; Trys pirmosios minties formos 38.

22 Arba eono, čia ir toliau tekste.

23 To Dievo, kuris atsiuntė Jėzų, žodžiais įvardyti yra neįmanoma. Dievo nenusakomumas minimas Judo evangelijoje 47 ir pabrėžiamas tokiuose setitų tekstuose kaip Slaptoji Jono knyga, Didžiosios Nematomosios Dvasios šventoji knyga ir Allogenes Nepažįstamasis. Tomo evangelijoje 13, Tomas panašiai pareiškia Jėzui: „Mokytojau, mano burna visiškai negali pasakyti, koks tu esi."

24 Arba karaliavimo – Dievo karalystė, arba karaliavimas.

25 Plg. Apd 1,15–26, Motiejaus pasirinkimas pakeisti Judą Dvylikoje, kad vėl suformuotų Dvyliką.

26 Arba „[kaip]".

27 Judas klausia apie Jėzaus pažadėtąjį apreiškimą ir apie galutinį kartos pašlovinimą, bet Jėzus netikėtai išeina.

2 SCENA. *Jėzus vėl pasirodo mokiniams.*

Kitą rytą po šio įvykio[28] Jėzus vėl[29] [pasirodė] savo mokiniams.

Jie jam tarė: „Mokytojau, kur tu išėjai ir ką darei mus palikęs?"

Jėzus jiems tarė: „Ėjau pas kitą didžiąją ir šventąją kartą."[30]

Jo mokiniai jam tarė: „Viešpatie, kas yra toji didesnė ir šventesnė už mus karta, kuri dabar nėra šiose karalystėse?"[31]

Jėzus tai išgirdęs ėmė juoktis ir tarė jiems: „Kodėl jūs savo širdyse galvojate apie stiprią ir šventą kartą? [37] Iš tiesų[32] sakau jums, nė vienas gimęs šiame eone neišvys tos [kartos], ir nė viena žvaigždžių angelų kariuomenė nevaldys tos kartos, ir nė vienas mirtingas žmogus negali bendrauti su ja, todėl, kad karta neateina iš [...] kuris tapo [...].

---

[28] Arba „auštant kitai dienai".

[29] Žodis „vėl" numanomas iš konteksto.

[30] Jėzus tvirtina, kad jis išėjo anapus šio pasaulio į kitą karalystę, tikriausiai, dvasinę tos kartos karalystę.

[31] Šios karalystės, arba eonai, čia žemėje yra tik kopijos ar atspindžiai tų karalysčių, arba eonų, kurie yra virš jų. Ši tema labiau aptarta toliau tekste. Platoniškas temos pobūdis yra akivaizdus, bet platoniškoji idėjų pasaulio ir idėjų atspindžių mūsų pasaulyje koncepcija Judo evangelijoje ir kituose tekstuose, ypač setitų, yra interpretuojama gnostiškai.

[32] Amen.

Tarp [jūsų] esanti žmonių karta yra iš žmonijos kartos [...] jėga, kuri [...] kitas jėgas [...] [kuriomis] jūs valdote.“ [33]

Kai [jo] mokiniai tai išgirdo, kiekvieno iš jų dvasia sunerimo. Jie negalėjo ištarti nė žodžio.

Kitą dieną Jėzus prie [jų] priėjo. Jie [jam] tarė: „Mokytojau, mes matėme tave [regėjime], nes naktį [...] sapnavome pranašingus [sapnus...].“[34]

[Jis tarė]: „Kodėl [jūs ... tada] <jūs> pasislėpėte?“[35] [38]

Mokiniai pamato šventyklą ir apie ją kalba

Jie[36] [tarė: „Mes matėme] didžiulį [pastatą su dideliu] altoriumi [jame ir] dvylika vyrų – sakytume, jie buvo

---

[33] Šioje ištraukoje Jėzus tarytum sako, kad didžioji karta ateina iš dangaus ir yra nevaldoma ir kad žmonės, kurie yra šio, žemai esančio pasaulio, dalis, yra mirtingi ir negali pasiekti didžiosios kartos.

[34] Čia tekstas atkurtas preliminariai: „naktį sapnavome pranašingus [sapnus], kuriuose jie atėjo [tave suimti]“. Todėl mokiniai gali kalbėti apie nuojautas, kad Jėzus bus suimtas Getsemanės sode.

[35] Jei tekstas atkurtas teisingai, tai galbūt čia kalbama apie tai, kaip suimant Jėzų, apimti baimės mokiniai bėgo slėptis. Plg. Mt 26, 56; Mk 14,50–52.

[36] Čia, tikriausiai, kalbama apie tai, kad mokiniai vizijoje regėjo žydų Šventyklą Jeruzalėje, arba, bet mažiau tikėtina, kad jie buvo nuvykę į šventyklą ir dabar pasakoja, ką matė (atkreiptinas dėmesys į daugiskaitos pirmo asmens įvardžio „mes“ šioje ištraukoje vartojimą). Šiame skyriuje Jėzus aiškiai kalba apie tai, ką mokiniai matė; tai iš dalies pateisina siūlomus praleidimus tekste šiame skyriuje. Naujojo Testamento evangelijose pasakojimai apie Jėzaus ir mokinių apsilankymą Šventykloje pateikti Mt 21,12–17; 24,1–25,46; Mk 11,15–19; 13,1–37; Lk 19,45–48; 21,5–38 ir Jn 2,13–22.

kunigai – ir vardą;[37] ir žmonių minią, laukiančią prie altoriaus,[38] kol kunigai [... ir priėmė] aukas. [Bet] mes laukėme."

[Jėzus tarė]: „Kokie yra tie [kunigai][39]?"

Jie [tarė, „Kai kurie[40] ...] dvi savaites; [kai kurie] aukoja savo pačių vaikus, kiti savo žmonas, garbindami [ir][41] būdami nuolankūs; kai kurie miega su vyrais; kai kurie dalyvauja [skerdynėse][42]; kai kurie daro daugybę nuodėmių ir neteisėtų darbų. Ir tie žmonės, kurie stovi [prieš] altorių, šaukia tavo [vardą], [39] ir nepaisant nuodėmingų[43] jų darbų aukos yra aukojamos [...]."

Tai pasakę jie nutilo, nes buvo sunerimę.

---

[37] Tikriausiai Jėzaus vardą; plg. Judo evangelija 38 („tavo [vardą]") ir 39 („mano vardą"). Tai, kad kalbama apie žydų Šventyklą Jeruzalėje, leidžia manyti, kad kalbama apie netariamą Dievo vardą (Jahvė) judaizme.

[38] Tikriausiai, šioje teksto vietoje netyčia pakartota „prie altoriaus" (ditografijos atvejis).

[39] Tekstas atkurtas preliminariai, pagal kontekstą.

[40] Plg. polemiškas besiformuojančios ortodoksinės Bažnyčios vadovų aprašymas alegorinėje Šventyklos regėjimo interpretacijoje, kurią pateikė Jėzus Judo evangelijoje 39–40.

[41] Arba „[arba]".

[42] Tekstas atkurtas preliminariai.

[43] Naudojamas žodis „trūkumas" (koptų k. *šōōt*), setitų ir kituose tekstuose vartojamas specialus žodis, reiškiantis dieviškosios šviesos ir žinojimo trūkumą, atsiradusių dėl Motinos – dažniausiai Sofijos, Dievo Išminties – nuopuolio ir iš to kylantį apšvietimo stygių. Plg., pavyzdžiui, Petro laiškas Pilypui 3–4 (Tchacos kodeksas), 135 (Nag Hammadi kodeksas VIII). Ši ištrauka cituojama šios knygos komentare. Apie sugedusią Išmintį, plg. Judo evangelija 44.

Jėzus alegoriškai aiškina šventyklos regėjimą

Jėzus jiems tarė: „Kodėl jūs sunerimę? Iš tiesų[44] sakau jums, visi kunigai, kurie stovi prieš tą altorių, šaukia mano vardą. Ir vėl sakau jums, mano vardas buvo užrašytas ant šito [...] žvaigždžių kartų per žmonių kartas. [Ir jie] mano vardu gėdingu būdu sodino medžius be vaisių.“ [45]

Jėzus jiems tarė: „Tie, kuriuos jūs matėte priimančius aukas prie altoriaus, esate jūs.[46] Tai yra dievas, kuriam tarnaujate, ir jūs esate tie dvylika vyrų, kuriuos matėte. Aukojami galvijai, kuriuos matėte, yra daugybė žmonių, kuriuos jūs suklaidinote [40] prieš tą altorių. [...][47]stovės ir taip naudosis mano vardu, o pamaldžiųjų kartos liks jam ištikimos. Po jo[48] kitas žmogus

---

[44] Amen.

[45] Pasakojimas apie Jėzaus vardu sodinamus medžius be vaisių – tarytum kaltinimas tų, kurie pamokslauja Jėzaus vardu, bet skelbia Evangeliją be vaisingo turinio. Tas pats medžių nešančių arba nenešančių vaisius įvaizdis naudojamas ir Apreiškime Adomui 76, 85; plg. Judo evangelija 43. Taip pat palyginkite pasakojimą apie nudžiūvusį figmedį Mt 21,18–19 ir Mk 11,12–14.

[46] Šiame skyriuje Jėzus aiškina tai, ką mokiniai matė Šventykloje, kaip klaidingo religinio mokymo besiformuojančioje ortodoksinėje Bažnyčioje, metaforą. Kunigai yra mokiniai ir galbūt jų įpėdiniai Bažnyčioje, o skersti vedami gyvuliai yra netinkamų religinių apeigų Bažnyčioje aukos.

[47] Galbūt „[Šio pasaulio valdovas (arba archontas)]“; plg. 1 Kor 2,8.

[48] Arba, bet mažiau tikėtina, „Po to“.

stos nuo[49] [sugulovų], ir kitas stos nuo vaikų žudikų[50], o kitas nuo tų, kurie miega[51] su vyrais, ir tų, kurie susilaiko,[52] ir likusių nešvaros ir neteisėtumo, ir klaidos žmonių, ir tų, kurie sako: „Mes esame kaip angelai"; jie yra žvaigždės, kurios viską užbaigia. Nes žmonių kartoms buvo pasakyta: „Žiūrėkite, Dievas priėmė jūsų auką iš kunigo rankų", – tai yra klaidos pasiuntinių. Nes tai yra Viešpats, visatos[53] Viešpats, kuris prisakė: „Paskutinę dieną jie bus sugėdinti."[54] [41]

Jėzus [jiems] tarė: „Liaukitės auk[oti ...] kurias jūs turite [...] ant altoriaus, nes jie yra virš jūsų žvaigždžių ir jūsų angelų ir jau pasiekė tikslą."[55] Taigi tebūnie jie [įvilioti į spąstus][56] prieš jus, ir leiskite jiems eiti

---

[49] Koptų k. iš graikų k. *parista* (po dviejų eilučių *parhista*). Stovintys žmonės gali būti besiformuojančios ortodoksinės Bažnyčios vadovai, kurie šiame poleminiame skyriuje smerkiami, kad dirba pasaulio valdovo padėjėjais. Veiksmažodis taip pat gali būti verčiamas „atstovaus", o ne „stos ten nuo", čia ir kitose ištraukose.

[50] Čia tekste, atrodo, užsimenama, kad besikuriančios ortodoksinės Bažnyčios vadovai elgiasi amoraliai ir kelia grėsmę Dievo vaikų gyvenimui bei veda juos į dvasinę mirtį. Šis įvaizdis gali priminti į Šventyklą skersti vedamus galvijus.

[51] Čia skaitome *nrefnkotk* vietoj rankraštyje vartojamo *nrefnkokt*. Kaltinimas seksualiniu nepadorumu yra įprastas poleminėje argumentacijoje. Priešininkai dažnai kaltinami amoralumu.

[52] Arba „pasninkauja". Panašus neigiamas požiūris į pasninkavimą atskleistas Tomo evangelijoje 6.

[53] Arba „visko". Tai reiškia dieviškosios karalystės pilnatvę (koptų k. *ptēr$^{\epsilon}$f*).

[54] Besikuriančios ortodoksinės Bažnyčios vadovai laikų pabaigoje už savo bedieviškus darbus bus nubausti.

[55] Čia Jėzus tarsi nurodo, kad besiformuojančios ortodoksinės Bažnyčios vadovai yra stiprūs, bet jų laikas tuoj baigsis.

[56] Arba „barami". Teksto vertimas nėra tikslus. Iš koptų k. (tikriausiai *šōnt*, pažodžiui „supintas") taip pat gali būti verčiama kaip „ginčytis" arba „kautis".

[trūksta apie 15 eilučių][57] kartas [...]. Kepėjas negali pamaitinti visų kūrinių [42] po [dangum].[58] Ir [...] jiems [...] ir [...] mums ir [...].

Jėzus jiems tarė: „Baikite kovoti su manimi. Kiekvienas iš jūsų turi savo žvaigždę,[59] ir kiek[vienas – trūksta apie 17 eilučių] [43] [...], kas[60] atėjo [... pavasaris] medžiui[61] [...] iš šito eono [...] laikui [...], bet jis[62] atėjo sudrėkinti Dievo rojų,[63] ir [karta],[64] kuri gyvuos, nes [jis] neniekins tos kartos [gyvenimo būdo], bet [...] visiems laikams."[65]

---

[57] Išlikusi ankstesnio kodekso tyrimo nuotrauka, nors ir neaiški, bet atskleidžia kelis žodžius ir posakius.

[58] Šis sakinys gali būti senovės priežodis apie protingų tikslų kėlimą. Šiuo atveju tai būtų Judo evangelijos skaitytojai, kurie susiduria su besiformuojančios ortodoksinės Bažnyčios požiūriu. Priešingai, sakinys gali būti suprastas kaip ortodoksinėje Bažnyčioje švenčiamos Eucharistijos kritika.

[59] Judo evangelijoje mokymas apie tai, kad kiekvienas žmogus turi savo žvaigždę, tartum atspindi Platono *Timajų*. Remiantis kūrėjo žodžiais, sakoma, kad kūrėjas „kiekvienai sielai paskyrė žvaigždę" ir teigiama, kad „žmogus, kuris dorai nugyveno jam skirtą laiką, grįš į savo gimtąją žvaigždę ir apsigyvens joje" (41d–42b; visa ištrauka cituojama knygos komentaruose). Apie Judo žvaigždę, žr. Judo evangelija 57.

[60] Arba „kuris".

[61] Šioje fragmentiškoje teksto dalyje minimas medis gali reikšti rojaus medžius. Edeno sodo medžiai gnostiniuose tekstuose dažnai aptariami, o gėrio ir blogio pažinimo (graikiškai *gnōsis*) medis dažnai laikomas Dievo pažinimo šaltiniu. Žr. Slaptoji Jono knyga II,22–23.

[62] Arba „tai". Įvardinio veiksnio tapatumas čia ir kitose eilutėse nėra tikras.

[63] Žr. Pr 2,10.

[64] Arba „rasė". Čia ir kitur tekste vietoje paprastai vartojamo žodžio koptų k. *genea* pavartotas žodis koptų k. *genos*. Abu žodžiai kilę iš graikų kalbos.

[65] Pažodžiui, „iš amžinybės į amžinybę".

Judas klausia Jėzaus apie tą kartą ir žmonių kartas

Judas tarė [jam: „Rab]i,[66] kokius vaisius šita karta duoda?“[67]

Jėzus tarė: „Kiekvienos žmonių kartos sielos mirs. Nors, kai pasibaigs šių žmonių laikas karalystėje ir jų dvasia[68] apleis juos, jų kūnai mirs, bet jų sielos bus gyvos ir jos bus paimtos į dangų.“

Judas tarė: „O ką darys kitos žmonių kartos?“

Jėzus tarė: „Neįmanoma [44] sėti sėklą ant [uolos] ir nuimti jos derlių.[69] [Tai] taip pat yra kelias [...] [suterštai] kartai[70] [...] ir sugedusiai Sofijai[71] [...] ranka, kuri sukūrė mirtingus žmones taip, kad jų sielos kiltų aukštyn į amžinąsias karalystes. [Iš tiesų][72] sakau jums:

---

[66] Kreipinys *rabi* (daugiausia atkurtas) hebrajų k. reiškia žydą mokytoją.

[67] Palyginkite ir sugretinkite Judo evangelijos 39, kur kalbama apie tuos, kurie sodina medžius.

[68] Dvasia ar gyvybės kvapas? Apie dvasią ir sielą, žr. Judo evangeliją 53.

[69] Žr. apie sėją Mt 13,1–23; Mk 4,1–20; Lk 8,4–15 ir Tomo evangelija 9. Pasak palyginimo, sėjama sėkla, kuri nukrenta ant uolos, negali įleisti šaknų, taigi ir subrandinti grūdo.

[70] Arba rasei.

[71] Arba Išminčiai – remiantis gnostikų samprata, ta dieviškumo dalis, kuri prarandama per išminties klaidą ir galiausiai vėl grąžinama į dievišką pilnatvę. Sofija žydiškoje ir krikščioniškoje literatūroje dažnai yra kaip moters personifikacija; ji turi tam tikrą vaidmenį daugelyje gnostinių ir setitų tekstų. Žr., pavyzdžiui, pasakojimą apie Sofijos nuopuolį Slaptojoje Jono knygoje II, 9–10, kuris yra cituojamas šios knygos komentaruose. Pasak gnostinių pasakojimų, Sofijos vaikas yra demiurgas Saklas ar Yaldabaot. Žr. Judo evangelija 51.

[72] Amen.

[...] angelas [...] galios[73] galės matyti [...] tuos, kuriems [...] šventos kartos [...]"

Tai pasakęs Jėzus išėjo.

3 SCENA. *Judas papasakoja regėjimą ir Jėzus atsako*

Judas tarė: „Mokytojau, kaip išklausei juos visus, taip dabar išklausyk ir mane. Nes aš mačiau didingą regėjimą."

Kai Jėzus tai išgirdo, jis nusijuokė ir tarė jam: „Tu, tryliktoji dvasia,[74] kodėl taip stengiesi? Bet kalbėk, ir aš tau būsiu kantrus."

Judas jam tarė: „Regėjime mačiau kaip dvylika mokinių mėtė į mane akmenis ir [45] [rūsčiai mane] persekiojo. Taip pat aš atėjau į vietą, kur [...] po tavęs. Mačiau [namą ...][75] ir mano akys negalėjo [aprėpti] jo dydžio. Didingi žmonės jį supo, ir tas namas skendėjo žalumoje[76], o namo viduje buvo [minia – trūksta

---

[73] Galbūt angelas [didelės] galios.

[74] Arba tryliktasis demone (koptų k. iš graikų k. *daimōn*). Judas yra tryliktasis, nes jis yra mokinys, pašalintas iš Dvylikos, ir jis yra demonas, nes tikroji jo tapatybė yra dvasinė. Palyginkite Sokrato *daimōn* ar *daimonion* Platono *Puotoje* 202e–203a.

[75] Judas pasakoja regėjimą, kuriame jam griežtai prieštarauja kiti mokiniai (žr. Judo evangelija 35–36, 46–47). Regėjime Judas prieina vietą ir mini Jėzų (po tavęs); ten yra didingas dangiškas namas ir Judas klausia, ar negalėtų būti į jį įleistas su kitais ten įeinančiais. Apie dangišką namą ar rūmus žr. Jn 14,1–14. Apie Judo žengimą į dangų ar atsimainymą, žr. Judo evangelija 57–58.

[76] Tekstas numanomas ir taip ištaisoma akivaizdi rašybos klaida.

dviejų eilučių], tardamas:[77] „Mokytojau, paimk mane kartu su šiais žmonėmis."

Jėzus atsakė ir tarė: „Judai, tavo žvaigždė tave paklaidino." Jis tęsė: „Nė vienas mirtingasis nėra vertas įeiti į namą, kurį tu regėjai, nes ta vieta saugoma šventiems.[78] Nei saulė, nei mėnulis ten nevaldys, nei diena, bet šventieji visuomet ten gyvens[79], amžinojoje karalystėje su šventaisiais angelais.[80] Pažvelk, aš paaiškinau tau karalystės paslaptis [46] ir išmokiau tave, kas yra žvaigždžių klaida; ir [...] siunčiu tai [...] į dvylika eonų."

Judas klausia apie savo likimą

Judas tarė: „Mokytojau, ar gali būti, kad mano sėklą[81] valdo valdovai?"[82]

Jėzus atsakė jam: „Ateik, kad aš [trūksta dviejų

---

77 Žodis „tardamas" tekste numanomas.

78 Arba „šventiesiems", čia ir toliau tekste.

79 Arba stovės.

80 Apie šį apokaliptinį dangaus aprašymą žr. Apr 21,23. Remiantis Slaptąja Jono knyga II, 50–51, šventų ar šventųjų sielos gyvena trečiojoje amžinojoje karalystėje su trečiuoju dangaus šviesuliu Daveitai palikuonio Seto namuose. Taip pat Didžiosios Nematomosios Dvasios šventoji knyga III, 50–51.

81 Sėkla yra dvasinė žmogaus dalis, jame esanti dieviškumo kibirkštis, arba taip kolektyviai vadinami palikuonys tų, kurie kilę iš dieviško. Taigi setitų tekstuose gnostikai gali būti vadinami sėkla arba Seto palikuoniais.

82 Arba „archontai", čia ir toliau tekste – šio pasaulio valdovai, ypač kosminės jėgos, kurios bendradarbiauja su demiurgu. Šis sakinys taip pat gali būti verčiamas „kad mano sėkla pavergia valdovus?"

eilučių], bet tu labai sielvartausi, kai pamatysi karalystę ir visą jos kartą."

Kai Judas tai išgirdo, tarė jam: „Kas gero iš to, kad tai gausiu? Nes tu paskyrei mane tai kartai."

Jėzus atsakė: „Tu tapsi tryliktuoju,[83] ir tu būsi kitų kartų prakeiktas, ir tu ateisi jų valdyti.[84] Paskutinėmis dienomis jie prakeiks tavo iškėlimą[85] [47] į šventą [kartą]."

Jėzus pasakoja Judui apie pasaulio sukūrimą: Dvasia ir save pagimdžiusysis

Jėzus tarė: „[Ateik], kad aš galėčiau tave išmokyti [paslapčių][86], kurių nė vienas žmogus neregėjo. Egzistuoja didžiulė ir beribė karalystė, kurios dydžio jokia angelų karta nematė, [kurioje] yra didžioji nematoma [Dvasia],[87]

---

[83] Apie Judą kaip apie tryliktąjį žr. Judo evangelija 44, kur Judas pavadinamas tryliktąja dvasia arba demonu.

[84] Apie prakeikiamą Judą palyginkite Mt 26,20–25; 27,3–10; Mk 14,17–21; Lk 22,21–23; Jn 13,21–30; Apd 1,15–20. Čia teigiama, kad Judas yra smerkiamas kitų mokinių, bet jis bus išaukštintas tarp jų kaip išsiskiriąs iš jų mokinys.

[85] Arba grįžimą. Vertimas apytikris. Atrodo, tekste užsimenama apie kažkokį pakeitimą ar iškėlimą, taip kaip ir evangelijoje pagal Judą 57 (Judo atsimainymas) ar 2 Kor 12,2–4 (ekstazės pagauto žmogaus – Pauliaus – iškėlimas į trečiąjį dangų).

[86] Arba „to kas paslėpta". Teksto atkūrimas apytikris. Apie setitų kosmologiją, žr. Slaptoji Jono knyga ir Didžiosios Nematomosios Dvasios šventoji knyga.

[87] Remiantis vertimu į anglų kalbą, daugelyje setitų tekstų, pavyzdžiui, Slaptojoje Jono knygoje ir Didžiosios Nematomosios Dvasios šventojoje knygoje, transcendentinė dievybė vadinama Didžiąja Nematomąja Dvasia.

kurios jokia angelų akis nematė,
jokia širdies mintis nesuprato,
ir ji niekada nebuvo vadinama jokiu vardu."[88]

Ir šviesus debesis[89] pasirodė. Jis[90] tarė: „Tegu atsiranda angelas[91] ir tampa mano palydovu."[92]

Didelis angelas, apšviestas dieviškasis Save Pagimdžiusysis,[93] pasirodė iš debesies. Dėl jo keturi kiti

---

[88] Žr. 1 Kor 2,9; Tomo evangelija 17; Apaštalo Pauliaus malda. Panašus tekstas valentinininkų apaštalo Pauliaus maldoje yra artimas daliai formuluotės Judo evangelijoje: „Pažvelk į tai, ko angelų akys [nematė], ko valdovų ausys negirdėjo ir ko neatsirado žmogaus širdyje, kas tapo angeliška, padaryta pagal atvaizdą gyvojo Dievo, kai buvo kuriama pradžioje." Dievo nenusakomumas žodžiais ir jo transcendentiškumas pabrėžiama daugelyje gnostinių tekstų, ypač setitų. Žr. Slaptoji Jono knyga II,2–4; Didžiosios Nematomosios Dvasios šventoji knyga III,40–41; Allogenes Nepažįstamasis; Ireniejaus Lioniečio *Prieš erezijas* 1.29.1–4, apie gnostikus arba Barbelo gnostikus; Judo evangelija 35. Eilutės iš Slaptosios Jono knygos, iliustruojančios tokius dieviškos transcendencijos aprašymus, cituojamos šios knygos komentaruose.

[89] Arba šviesos debesis. Šviesus debesis – šlovingo dangiškojo Dievo buvimo įrodymas, šviesos debesys dažnai minimi senovės teofanijų aprašymuose. Pavyzdžiui, Jėzaus atsimainymo pasakojimuose Naujojo Testamento evangelijose šviesūs debesys lydi Dievo šlovės apreiškimus (Mt 17,5–6; Mk 9,7–8; Lk 9,34–35). Didžiosios Nematomosios Dvasios šventojoje knygoje dangiški debesys taip pat atlieka svarbų vaidmenį. Slaptojoje Jono knygoje kalbama apie šviesą, supančią visa ko Tėvą.

[90] Dvasia.

[91] Arba pasiuntinys, čia ir toliau tekste.

[92] Arba mano padėjėju, „mane palaiko" (koptų k. iš graikų k. *parastasis*). Veiksmažodis *parista/parhista* Judo evangelijoje 40.

[93] Arba savęs priežastis, save sugalvojęs, autogenes (koptų k. iš graikų k. *autogenės*), čia ir toliau tekste. Paprastai Save Pagimdžiusysis setitų tekstuose yra Dievo vaikas; žr. Slaptoji Jono knyga II,7–9; Didžioji Nematomosios Dvasios šventoji knyga III,49, IV,60; Zostrianos 6, 7, 127; Allogenes Nepažįstamasis 46, 51, 58.

angelai atsirado iš kito debesies ir tapo palydovais[94] angeliškojo Save Pagimdžiusiojo.[95] Save Pagimdžiusysis tarė: [48] „Tegu [...] atsiranda [...],“ ir atsirado [...]. Ir jis [sukūrė] pirmą šviesulį[96], kad jį valdytų. Jis tarė: „Tegu atsiranda angelai, kad tarnautų [jam],“[97] ir atsirado nesuskaičiuojama daugybė. Jis tarė: „[Tegu] apšviestas eonas[98] atsiranda.“ Ir jis atsirado. Jis sukūrė antrą šviesulį, [kad] jį valdytų, kartu su nesuskaičiuojama daugybe angelų, kad tarnautų. Štai kaip jis sukūrė likusius apšviestus eonus. Jis sukūrė juos, kad valdytų juos, ir jis sukūrė nesuskaičiuojamą daugybę angelų jiems padėti.[99]

---

[94] Vėl koptų k. iš graikų k. *parastasis*.

[95] Slaptojoje Jono knygoje II,7–8, keturi šviesuliai *Harmozel, Oroiael, Daveitai* ir *Elelet* atsirado per Save Pagimdžiusįjį. Žr. taip pat Didžiosios Nematomosios Dvasios šventoji knyga III,51–53; Zostrianos 127–28; Trys pirmosios minties formos 38–39.

[96] Koptų k. iš graikų k. *phōstēr*, čia ir toliau tekste.

[97] Arba garbintų, dievintų (koptų k. *šmše*, čia ir toliau tekste).

[98] Arba šviesos eonas.

[99] Pasak teksto, dieviškoji karalystė pilna šviesulių, eonų ir angelų, sukurtų Save Pagimdžiusiojo kuriančio žodžio, kad garbintų Dievą ir jam tarnautų.

Adomas ir šviesuliai

Adomas[100] buvo pirmame šviesos debesyje[101], kurio nė vienas angelas nematė tarp visų tų, vadinamų Dievu. Jis [49] [...] kad [...] atvaizdas [...] ir panašus į [šį] angelą. Jis privertė nesugadintą Seto[102] [kartą] pasirodyti [...] dvylika [...] dvidešimt keturis [...]. Jis Dvasios valia privertė negendančioje kartoje pasirodyti septyniasdešimt du šviesulius. Patys septyniasdešimt du šviesuliai Dvasios valia negendančioje kartoje privertė pasirodyti tris šimtus šešiasdešimt šviesulių, kad jų būtų po penkis kiekvienam.[103]

Dvylika eonų iš dvylikos šviesulių sudaro savo Tėvą su šešiais dangumis kiekvienam eonui, kad būtų septyniasdešimt du dangūs septyniasdešimt dviem šviesuliams ir kiekvienam [50] [iš jų po penkis] dangaus skliautus, [iš viso] trys šimtai šešiasdešimt [dangaus skliautų ...]. Jiems buvo suteikta valdžia ir [didžiulė] [nesuskaičiuojama] daugybė angelų, kad juos

---

[100] Adomas pirmasis žmogus, minimas Pradžios knygoje; čia suprantamas, kaip ir daugelyje kitų gnostinių tekstų, kaip paradigminis žmogus iš dieviškosios karalystės ir išaukštintas žmonijos atvaizdas. Žr., pavyzdžiui, Slaptoji Jono knyga II,8–9.

[101] Pirmasis šviesos debesis yra pirminė dieviškumo apraiška; žr. Judo evangelija 47.

[102] Tai Setas, Adomo sūnus, taip pat dieviškojoje karalystėje; žr. Pr 4,25–5,8. Seto, kaip Seto kartos (tos kartos) protėvio, vaidmuo yra įsišaknijęs setitų tekstuose; žr. Judo evangelija 52.

[103] Galiausiai viskas atsitinka pagal dieviškąją valią, Dvasios valia.

šlovintų ir garbintų, [ir po to taip pat] skaisčiųjų[104] dvasių[105], visų eono ir visų dangų ir jų skliautų, kad juos šlovintų [garbintų].[106]

Kosmosas, chaosas ir požemio karalystė

Daugybė tų nemirtingųjų Tėvo ir septyniasdešimt dviejų šviesulių, kurie yra Save Pagimdžiusiajame ir jo septyniasdešimt dviejuose eonuose, vadinami kosmosu, tai yra pražūtimi[107]. Jame[108] atsirado pirmas žmogus su savo nenykstančiomis galiomis. Ir eonas, kuris atsirado su jo karta, eonas, kuriame yra žinoji-

---

[104] Terminas *skaistusis* setitų tekstuose vartojamas įvairių dieviškųjų apraiškų ir galių tyrumui pabrėžti. Pavyzdžiui, Didžiosios Nematomosios Dvasios šventojoje knygoje Didžioji Nematomoji Dvasia, Barbelo, Youel ir Plesitea yra apibūdinami kaip skaistieji, taip pat minimi ir kiti skaistieji.

[105] Eugnostos Palaimintuosiuose yra ištrauka apie eonus, taip pat minimos skaisčiosios dvasios, ši ištrauka (Nag Hammadi kodeksas III,88–89, cituojama knygos komentaruose) labai artima nagrinėjamam tekstui. Taip pat žr. Jėzaus Kristaus išmintis (Nag Hammadi kodeksas III), 113; Apie pasaulio kilmę, 105–6.

[106] Šie eonai ir šviesuliai – visatos dvasinės jėgos – atstovauja įvairiems pasaulio aspektams, ypač laikui ir jo elementams. Dvylika eonų palyginkite su dvylika mėnesių ar dvylika zodiako ženklų, septyniasdešimt du dangūs ir šviesuliai – tradicinis pasaulio tautų skaičius žydų moksle, trys šimtai šešiasdešimt dangaus skliautų – dienų skaičius metuose pagal saulės kalendorių (po trisdešimt dienų dvylikai mėnesių) be penkių interkaliarinių dienų. Ši Judo evangelijos ištrauka yra panaši į Eugnostos Palaimintųjų atkarpą III,83–84 (cituojama komentaruose). Eugnostos Palaimintųjų autorius taip pat mini panašų skaičių eonų, dangų ir jų skliautų.

[107] Mūsų kosmosas, priešingai nei aukštybėse esanti dieviškoji karalystė, suirs, todėl gali būti vadinamas pražūties karalyste.

[108] Kosmose.

mo[109] debesis ir angelas, yra vadinamas [51] El.[110] [...] eonas [...] po to [...] tarė: „Teatsiranda dvylika angelų, kad valdytų chaosą ir [požemio karalystę]." Pažvelkit, iš debesies pasirodė [angelas], kurio veidas tvykstelėjo ugnimi ir kurio atėjimas buvo suterštas krauju. Jis buvo vardu Nebro,[111] kas reiškia maištininkas;[112] kiti jį vadina Yaldabaot.[113] Kitas angelas, Saklas,[114] taip pat atėjo iš debesies. Taigi Nebro sukūrė šešis angelus (kaip ir Saklas), kad jie būtų padėjėjai, o šie sukūrė dvylika angelų danguose, kur kiekvienas gavo savo dalį.[115]

---

[109] Koptų k. iš graikų k. *gnōsis*.

[110] El yra senoviškas semitiškas Dievo vardas. Setitų tekstuose panašūs vardai kaip Eloaios vartojami pasaulio jėgoms ir valdžiai nusakyti. Slaptoji Jono knyga taip pat mini Elohim, hebrajų k. reiškia Dievas, vartojamą žydų raštuose.

[111] Didžiosios Nematomosios Dvasios šventojoje knygoje III,57 Nebruel yra demonė, iš kurios santykių su Saklu atsirado dvylika eonų; dar žr. „Nebroel vaidmuo manichėjų tekstuose". Šiame tekste Nebro vardas rašomas be priesagos *el* (hebrajų k. – Dievas). Slaptojoje Jono knygoje II,10 demiurgas Yaldabaot yra gyvatės išvaizdos su liūto galva, o jo akys – blykčiojantys šviesos žaibai. Didžiosios Nematomosios Dvasios šventojoje knygoje III,56–57 Sofijos išvaizda kruvina: „Debesis [vardu] Sofija kūnu pasirodė... [Ji] apžvelgė [chaoso] sritis ir jos veidas atrodė kaip... jos išvaizda... kraujas."

[112] Arba atskalūnas (koptų k. iš graikų k. *apostatēs*). Nebro tikriausiai kilo iš Pr 10,8–12 minimo Nebrod (žr. I Met 1,10); apie Nebrod (hebrajų k. Nimrod) gerai žinoma iš Vidurio Rytų legendų. Žodis Nimrod gali būti kildinamas iš hebrajų k. žodžio maištas.

[113] Yaldabaot yra įprastas demiurgo vardas setitų tekstuose. Yaldabaot tikriausiai reiškia chaoso vaiką arba, bet mažiau tikėtina, aramėjų k. (S)abaotho vaiką.

[114] Saklas (ar Sakla kaip Judo evangelijoje 52) dar vienas įprastas demiurgo vardas setitų tekstuose. Saklas (ar Sakla) aramėjų k. – kvailys.

[115] Šio sakinio sintaksė nėra iki galo aiški, taigi ir Saklo ryšys su Nebro neaiškus. Jei Nebro ir Saklas abu sukūrė po šešis angelus, tai iš viso sukurta dvylika angelų. Žr. Didžiosios Nematomosios Dvasios šventoji knyga III, 57–58: Didysis angelas Saklas stebėjo Nebruelį, didįjį demoną, kuris yra su juo. [Kartu] jie į žemę atnešė dauginimosi dvasią ir jie [sukūrė] angeliškuosius

Valdovai ir angelai

Dvylika valdovų kalbėjosi su dvylika angelų: „Tegu kiekvienas iš jūsų [52] [...] ir tegu jie [...] karta [trūksta vienos eilutės] angelai“:

Pirmasis yra [S]etas, kurį vadina Kristumi.[116]
[Antrasis] yra Harmatot, kurį vadina [...].
[Trečiasis] yra Galila.
Ketvirtasis yra Yobel.
Penktasis [yra] Adonaios.[117]

---

padėjėjus. Saklas [tarė] didžiajam [demonui] Nebrueliui: „Tegu atsiranda dvylika karalysčių... karalystė, pasauliai... .“ Save Pagimdžiusiojo valia, didysis angelas [Sakla] tarė: „Čia bus... septyni... .“

116 Čia, kaip ir kituose krikščioniškuose setitų tekstuose, Kristus apibūdinamas kaip Seto pasirodymas šiame pasaulyje. Didžiosios Nematomosios Dvasios šventojoje knygoje III,63–64 minimas „blogio nepaveikiamas, Žodžio [*Logos*] išreikštas, gyvas Jėzus, kuriuo didysis Setas buvo apvilktas“. Trijose pirmosios minties formose Žodis, arba Logos, pareiškia: „Aš apsivilkau Jėzumi. Aš nuėmiau jį nuo prakeikto medžio [kryžiaus] ir įtvirtinau jį gyvenamosiose jo Tėvo vietose.“ Žr. Judo evangelija 56.

117 Didžiosios Nematomosios Dvasios šventojoje knygoje III,58 Nebruel ir Saklas sukuria dvylika angelų, kai kurių jų vardai panašūs ar net identiški vartojamiems čia. Minimas ir Kainas (ištrauka cituojama šios knygos komentaruose). Kaino paminėjimas primena Ireniejaus Lioniečio („Prieš erezijas“ 1.13.1) tvirtinimą, kad žmonės, sukūrę Judo evangeliją, apeliavo į Kaino autoritetą, nors visame išlikusiame Judo evangelijos tekste Kainas nė karto nepaminėtas. Slaptojoje Jono knygoje II,10–11 pateikiamas panašus vardų sąrašas ir teigiama, kad septynetas valdo septynias dangaus sferas (saulė, mėnulis, penkios tuo metu žinomos planetos: Merkurijus, Venera, Marsas, Jupiteris ir Saturnas) ir penketas valdo žemės gelmes.

Žmonijos sukūrimas

„Tada Saklas tarė savo angelams: „Sukurkime žmogų pagal panašumą ir pagal paveikslą."[118] Jie sukūrė Adomą ir jo žmoną Ievą, kuri debesyje vadinama Zoja.[119] Nes šiuo vardu visos kartos ieško vyro ir kiekviena jų šiais vardais vadina moterį. Dabar Saklas [53] nebevad[ovavo ...] išskyrus [...] kar[tas ...] tai [...]. Ir [valdovas] tarė Adomui: „Tu gyvensi ilgai su savo vaikais."[120]

Judas klausia apie Adomo ir žmonijos likimą

Judas tarė Jėzui: „[Kiek] truks tas ilgas laikas, kai gyvens žmogus?"

Jėzus tarė: „Kodėl tave domina tai, kad Adomas su savo karta gyveno savo gyvenimo laiką vietoje, kur jis gavo savo karalystę, ilgaamžiškumu su jo valdovu?"[121]

---

[118] Žr. Pr 1,26. Panašių pasakojimų apie žmogaus sutvėrimą yra ir kituose setitų tekstuose; kartais, labiau išsivysčiusiose tradicijose, manoma, kad žmogus yra sukurtas pagal Dievo paveikslą ir panašus į pasaulio valdovus. Žr. Slaptoji Jono knyga II,15, cituojama knygos komentaruose.

[119] Zoja, graikų k. – gyvenimas, yra Ievos vardas Septuagintoje.

[120] Žr. Pr 1,28; 5,3–5. Demiurgas, atrodo, laikosi duoto žodžio: pasakojama, kad pirmuose Pradžios knygos skyriuose aprašomi žmonės gyveno itin ilgai.

[121] Šis sakinys yra sudėtingas, jo vertimas apytikris, bet, rodos, čia turima omenyje, kad Judas domisi Adomu jo pasaulyje, jo gyvenimo trukme ir jo dievu – viskuo, kas tiesiogiai su Judu nesusiję. Sakinio galas pažodžiui reiškia „skaičiuje su jo valdovu?"

Judas tarė Jėzui: „Ar žmogaus dvasia miršta?“

Jėzus tarė: „Štai kodėl Dievas Mykolui liepė žmonėms dvasias duoti kaip paskolą, kad jie tarnautų, bet Didysis įsakė Gabrieliui[122] atiduoti dvasias niekam nepavaldžiai didžiajai kartai[123] – tai yra dvasią ir sielą.[124] Todėl [likusios] sielos [54] [trūksta vienos eilutės].[125]

Jėzus su Judu ir kitais aptaria visokio blogio sunaikinimą

„[...] šviesa [trūksta beveik dviejų eilučių] aplink [...] tegu [...] dvasia, [kuri yra] jumyse[126], gyvena šiame [kūne] tarp angelų kartų. Bet Dievo dėka Adomui

---

122 Mykolas ir Gabrielius yra du iš 7 arkangelų (aukštesnio rango angelų).

123 Arba kartai be karalystės; apibūdinimas paimtas iš setitų tekstų. Tai užuomina, kad Seto karta niekam nepavaldi.

124 Dievas, tikriausiai, šio pasaulio dievas, žmonėms per Mykolą kaip paskolą duoda gyvybės dvasią (Pr 2,7 gyvybės alsavimą), bet Didžioji Dvasia kaip dovaną per Gabrielių žmonėms duoda dvasią ir sielą. Pr 2,7 eilutė gnostikų tekstuose, taip pat ir setitų, gali būti kūrybingai interpretuojama; žr. Slaptoji Jono knyga II,19 – „Jie, [penki šviesuliai iš aukštybių], tarė Yaldabaot: „įkvėpk savo dvasios Adomui į veidą ir kūnas atsistos“. Jis įkvėpė Adomui savo dvasią. Dvasia yra jo motinos [Sofijos] jėga, bet jis to nesuvokia, nes neturi žinojimo. Motinos jėga iš Yaldabaot perėjo į fizinį kūną, kuris buvo sukurtas panašus į tą, kuris yra nuo pradžios. Kūnas sujudėjo ir tapo galingas. Ir jis buvo apšviestas.“ Apie dvasią ir sielą šiame tekste žr. Judo evangelija 43.

125 Koptų k. *toou* – kalnas; taip pat tai gali būti skaitoma kaip {ʿ*n*}*toou* – jie. Kitoje pastraipoje yra antro asmens daugiskaitos įvardinių formų, kurios leidžia suprasti, kad Jėzų, be Judo, supa dar kažkokie žmonės. Gali būti, kad ir kiti mokiniai įtraukiami į pokalbį.

126 Daugiskaita.

ir visiems, kas buvo su juo,[127] buvo [duotas] žinojimas[128] tam, kad chaoso ir požemio karalystės karaliai jų nevaldytų."

Judas tarė Jėzui: „Tai ką gi darys tos kartos?"

Jėzus tarė: „Iš tiesų[129] sakau jums,[130] visų jų reikalus nulems žvaigždės.[131] Kai Saklas pabaigs jam skirtą laiką, pasirodys jų pirma žvaigždė su kartomis, ir jos baigs tai, ką sakėsi padarysiančios. Tada jos mano vardu paleistuvaus ir žudys savo vaikus[132] [55] ir jos [...] ir [trūksta apytikriai šešių su puse eilutės] mano vardu, ir jis [...] tavo žvaigždė virš [try]likto eono."

Po to Jėzus [juokėsi].

[Judas tarė]: „Mokytojau, [kodėl juokiesi iš mūsų]?"[133]

[Jėzus] atsakė [ir tarė]: „Aš nesijuokiu [iš jūsų], bet iš žvaigždžių klaidų, todėl kad šios šešios žvaigždės kla-

---

[127] Pagal šią pastraipą galima numatyti, kad *gnōsis,* arba žinojimas, yra duotas Adomui, todėl ir visai žmonijai. Tai, kaip Adomas ir žmonija įgyja žinojimą, smulkiai aprašyta kituose gnostikų, taip pat ir setitų tekstuose. Juose tvirtinama, kad žmonija turi žinojimą, o didybės kamuojami šio pasaulio valdovai – ne.

[128] Vėl koptų k. iš graikų k. *gnōsis.*

[129] Čia ir toliau tekste koptų k. žodis *alēthōs* (iš graikų k.) dažniau vartojamas nei koptų k. žodis *hamēn,* kaip kad buvo iki šiol.

[130] Daugiskaita.

[131] Žvaigždžių aprašymai, jų įtakos ir galutinis jų sunaikinimas yra astronominiai ir apokaliptiniai.

[132] Žr. Ez 16,15–22, taip pat ir Judo evangelija 38 ir 40 apie paleistuvavimą ir vaikų žudymą.

[133] Teksto atkūrimas apytikris.

joja su šiais penkiais kovotojais ir jie visi bus sunaikinti su savo kūriniais."[134]

Jėzus kalba apie pakrikštytuosius, Ir apie Judo išdavystę

Judas tarė Jėzui: „Pažvelk, ką tie, kurie tavo vardu pakrikštyti, daro?"[135]

Jėzus tarė: „Iš tiesų sakau [jums], šis krikštas [56] [...] mano vardu [trūksta apytikriai devynių eilučių] man. Iš tiesų sakau tau, Judai, [tie, kurie] aukoja Saklui[136] [...] Dievas [trūksta trijų eilučių] viskas, kas yra blogis".

„Bet tu pralenksi juos visus. Nes tu paaukosi žmogų, kuriuo aš apsivilkęs."[137]

Tavo ragas jau buvo pakeltas,
tavo pyktis sukeltas,

---

[134] Klajojančios žvaigždės tikriausiai yra penkios planetos (Merkurijus, Venera, Marsas, Jupiteris ir Saturnas) ir Mėnulis. Pagal senovės astronominę ir astrologinę teoriją, tokios klajojančios žvaigždės gali mus valdyti ir daryti neigiamą įtaką mūsų gyvenimui. Žr. Judo evangelija 37.

[135] Tai yra Kristaus vardu pakrikštytieji krikščionys. Ar tai yra įprasto krikščionių krikšto kritika, kaip kituose setitų tekstuose, lieka neaišku.

[136] Apie aukojimą Saklui, galbūt, žr. Judo evangeliją 38–41.

[137] Pažodžiui, „kuris mane neša" (koptų k. iš graikų k. *etrphoreï mmoei*). Jėzus pamoko Judą jam padėti paaukoti materialų kūną (žmogų), kuris apvelka ar neša dvasinę Jėzaus esmę. Jėzaus mirtis su Judo pagalba tampa dvasinio asmens išlaisvinimu.

tavo žvaigždė ryškiai suspindo,
o tavo širdis {...}.[138] [57]

„Iš tiesų [...][139] tavo paskutinis [...] tampa [trūksta apytikriai dviejų su puse eilučių], nes jis bus sunaikintas. Tada didžiosios Adomo kartos atvaizdas[140] bus garbinamas, nes egzistuoja ta, aukštesnė už dangų, žemę ir angelus, karta, kuri yra iš amžinosios karalystės.[141] Pažvelk, tau buvo pasakyta viskas. Pakelk savo akis ir pažvelk į debesį ir šviesą jame ir jį supančias žvaigždes. Žvaigždė, kuri rodo kelią, yra tavo žvaigždė."[142]

Judas pakėlė akis ir išvydo šviesos debesį, ir įžengė į jį.[143] Tie, kurie stovėjo ant žemės,[144] išgirdo balsą, sklindantį iš debesies ir sakantį, [58] [...] didžioji karta [...] ... atvaizdas [...] [trūksta penkių eilučių].[145]

---

138 Eiliuotas tekstas pasakojantis, kaip Judas parengiamas išganančiai išdavystei. Žr. Psalmyną. Paskutinė eilutė gali būti atkuriama „[tapo stipri]" ar panašiai.

139 Galbūt „Iš tiesų [sakau...]", ar panašiai.

140 Koptų k. iš graikų k. *tupos*. Tekstas atkuriamas *{tu}pos*, bet taip pat galima atkurti koptų k. *{to}pos* – vieta.

141 Seto karta yra pirmoji kilusi iš Dievo.

142 Pažodžiui, Judas yra teksto žvaigždė.

143 Ši pastraipa gali būti apibūdinta kaip Judo atsimainymas. Jis yra išteisinamas šlovinant jį šviesos debesyje, iš kurio kalba balsas. Čia, kaip pasakojimuose apie Jėzaus atsimainymą (Mt 17,1–8; Mk 9,2–8; Lk 9,28–36; žr. Allogenes knyga 61–62 Tchacos kodekse), Judas įžengia į šviesos debesį ir prabyla dieviškasis balsas.

144 Arba žemai.

145 Nemaža rankraščio dalis, kurioje užrašyti dieviškojo balso žodžiai iš debesies, neišlikę; galbūt ten galėjo būti giriamas Judas ir didžioji karta arba pateiktos aprašomų įvykių išvados. Kas rašoma apie dieviškąjį balsą Naujojo

Pabaiga: Judas išduoda Jėzų

[...] Jų vyriausieji kunigai murmėjo, nes [jis][146] nuėjo į menę[147] pasimelsti.[148] Bet kai kurie raštininkai buvo ten ir atidžiai stebėjo, kad suimtų jį kai melsis, nes jie bijojo žmonių, kadangi jis visų buvo laikomas pranašu.[149]

Jie prisiartino prie Judo ir tarė jam: „Ką tu čia darai? Tu esi Jėzaus mokinys."

Judas atsakė jiems kaip jie norėjo. Ir jis gavo šiek tiek pinigų, ir išdavė jį jiems.[150]

Judo evangelija[151]

Testamento evangelijose, palyginkite pasakojimus apie Jėzaus atsimainymą ir krikštą Mt 3,13–17; Mk 1,9–11; Lk 3,21–22.

146 Jėzus. Dar galimas teksto atkūrimas [jie] – t. y. Jėzus ir jo mokiniai.

147 Koptų k. iš graikų k. *kataluma*. Tas pats žodis vartojamas ir Mk 14,14 bei Lk 22,11, kur kalbama apie menę, kurioje buvo valgoma Paskutinė Vakarienė.

148 Šis sakinys galėjo būti užrašytas ir tiesiogine kalba: Jų vyriausieji kunigai murmėjo: „[Jis] (arba [Jie]) nuėjo į menę pasimelsti."

149 Žr. Mt 26,1–5; Mk 14,1–2; Lk 22,1–2; Jn 11,45–53.

150 Žr. Mt 26,14–16, 44–56; Mk 14,10–11, 41–50; Lk 22,3–6, 45–53; Jn 18,1–11. Judo evangelijos pabaiga parašyta subtiliai ir skoningai, ir nėra jokio konkretaus pasakojimo apie Jėzaus nukryžiavimą.

151 Pavadinimas yra ne Evangelija pagal [*pkata* ar *kata*] Judą, kaip daugelio evangelijų, o Judo evangelija [ⁿn]. Gali būti, kad pavadinimas reiškia, jog evangelija, arba geroji naujiena, yra apie Judą ir jo vietą tradicijoje. Prieinama prie išvados, kad tai, ką jis atliko, yra ne bloga, o gera naujiena Judui ir visiems, kas ateis po jo ir Jėzaus.

Tchacos kodekso istorija ir Judo evangelija

Rodolphe Kasser

Aš sušukau, kai 2001 m. liepos 24 d. pirmą kartą pamačiau tai, ką ištirti man atnešė labai susigėdę lankytojai. Tai buvo tądien dar visiškai nežinomas dokumentas su be galo svarbiu tekstu, bet parašytu ant labai trapios, beveik sunykusios medžiagos. Daugiau nei 1600 m. senumo koptų kalba ant papiruso užrašytas kodeksas buvo labai sugadintas. Jis tapo tikra godumo ir ambicijų auka. Mano šūksnį išprovokavo itin brangus, bet taip blogai prižiūrėtas, beveik sunaikintas, iš dalies sutrintas į dulkes, be galo trapus, trupantis nuo menkiausio prisilietimo daiktas. Senovės knyga, kuri vėliau bus pava-

dinta Tchacos kodeksu, tą vakarą buvo kartoninės dėžės dugne apgailėtinai supakuotas vargšas mažas daiktelis.

Kaip tuoj prasidėsiant dvidešimt pirmam amžiui įmanomas toks vandalizmas? Kaip tai galėjo atsitikti vieno meno pirklio aplinkoje, garsėjančioje savo metodų švelnumu ir atidžiu darbu? Ar dar blogiau, žymiai kilnesnėje ir garbingesnėje aplinkoje – mokslo pasaulyje?

2001 m. liepos 24 d. aiškiai dalija Tchacos kodekso istoriją į „prieš" ir „po". Nuo šios datos jau galiu pasidalyti savo patirtimi. Bet asmeniškai nieko negaliu pasakyti apie tai, kas atsitiko kodekso puslapiams iki tol. Tačiau ant kodekso išliko to laikotarpio randai.

Maeceno senovinio meno fondas, dabartinis kodekso savininkas, kuris yra atsakingas už jo saugojimą ir publikavimą, įdėjo nemaža pastangų rekonstruojant laikotarpį „prieš" ir paprašė Herbo Krosney'aus atlikti nepriklausomus kodekso tyrimus ir juos dokumentuoti. Jo uolių pastangų rezultatas – Judo evangelija (Nacionalinė Geografijos draugija, 2006 m.) – publikuojama šioje knygoje. Aš pasinaudojau kai kuriais H. Krosney'aus gautais duomenimis.

Dabartinį blogai išsilaikiusį Tchacos kodeksą sudaro trisdešimt trys foliantai, arba šešiasdešimt šeši puslapiai, nuosekliai sunumeruoti rankraštyje išlikusiais skaičiais (5, 31–32 ir 49–66 puslapių numeriai neišliko). Rankraštis kartais vadinamas Judo kodeksu

pagal vieną iš jame esančių tekstų, bet iš viso rinkinyje yra keturi skirtingi traktatai:

- Petro laiškas Pilypui (tekstas beveik toks pats kaip ir tuo pačiu pavadinimu saugomo traktato – VIII Kodeksas, – Nag Hammadi bibliotekoje), 1–9 p.;
- „Jokūbas“ (tekstas beveik toks pats, kaip ir V kodekso trečiojo traktaro – Apreiškimas Jokūbui, arba Pirmasis apreiškimas Jokūbui, – saugomo Nag Hammadi bibliotekoje), 10–32 p.;
- Judo evangelija (iki šiol visai nežinomas tekstas, nors buvo minimas Ireniejaus Lioniečio veikale *Prieš erezijas*), 33–58 p.;
- Traktatas labai sugadintas, pavadinimas neišlikęs. Mokslininkai pagal pagrindinio veikėjo vardą sutartinai jį vadina Allogenes knyga (šis traktatas niekuo nesusijęs su Nag Hammadi saugomu XI kodekso trečiu traktatu, vadinamu Allogenes, arba Allogenes Nepažįstamasis).

Tamsų gimimą lydėjusi kankinanti vaikystė: Egiptiečių ir graikų santykiai

Herbas Krosney'us pateikia duomenų, kad kodeksas buvo rastas slaptos išvykos metu, tikriausiai apie

1978 m., vidurio Egipte. Šio rankraščio tekstų kalbiniai modeliai patvirtina šią kilmę, nes visi jie priklauso vietinei vidurio Egipto sahidų (pietų vietos koptų tarmė) įvairovei. Kasinėtojas ištyrė kapavietę Jebel Qarara vietovėje, dešiniajame Nilo krante prie Ambar kaimo netoli Maghagha, 60 km į šiaurę nuo Al Minya.

Po atradimo buvo susisiekta su senienų prekeiviais. Jų vaidmuo šioje situacijoje pasirodė svarbus. Vienas buvo egiptietis vardu Hanna iš šiaurės rytų Kairo priemiesčio Heliopolyje. Hanna nemokėjo jokios kitos kalbos, išskyrus arabų, kodeksą gauti padėjo jo kolega iš vidurio Egipto. Kodekso atradėjų draugas Am Samiahas (pseudonimas) pardavė jį Hannai; šiam papiruso dokumentas paliko neišdildomą įspūdį.

Hanna savo bute Kaire buvo sukaupęs daug vertingų daiktų, kuriuos norėjo parodyti naujam klientui, bet iki šiam grįžtant su pinigais, Hanna'os butas naktį buvo apiplėštas. Iš pavogtų daiktų svarbiausi buvo kodeksas, auksinė Izidės statulėlė ir auksinis vėrinys. Kitais metais šie pavogti daiktai buvo atvežti į Europą. Hanna nusprendė keliauti į Ženevą pasikalbėti su graiku prekeiviu, nuolatiniu savo pirkėju, ir paprašyti, kad jis padėtų susigrąžinti pavogtus daiktus. 1982 m. jo padedamas Hanna atgavo kodeksą.

Dar prieš vagystę Hanna, norėdamas nustatyti kodekso vertę, konsultavosi su keletu ekspertų, tikriau-

siai su papirusų tyrinėtojais europiečiais. Atsižvelgęs į jų išvadas Hanna kodeksą labai brangiai įkainavo. Tiksliai nežinome, kieno buvo tas neapgalvotas ir abejotinas įvertinimas.

Atgavęs rankraštį Hanna stengėsi kuo greičiau jį parduoti. Ieškojo organizacijos, turinčios pakankamai lėšų sumokėti už šį lobį. Tai, be abejo, buvo kilni iniciatyva. Galiausiai, Hannai pavyko susisiekti su Ludwigu Koenenu, Mičigano universiteto klasikinių studijų skyriaus nariu.

Penkiasdešimt du koptiškų gnostiškų ar artimų gnostiškiems traktatų, rastų 1945 m. prie Nag Hammadi aukštutiniame Egipte ir identifikuotų Jeano Doresse'o, labai sudomino koptologus, religijos istorikus ir teologus. Tarp 1970 m. ir 1980 m. šis susidomėjimas jais pasiekė apogėjų. Europos ir Amerikos koptologai bei mokslininkai, tyrinėjantys gnostikų tekstus, apibendrino savo įnašus į šios srities tyrinėjimus. Vienas lyderių buvo Jamesas M. Robinsonas, padėjęs vadovauti koptų gnostikų rankraščių, rastų Nag Hammadi vietovėje tyrinėjimui. Šie mokslininkai atidžiai sekė senienų rinką ir tikėjosi atgauti (bei rasti rėmėjų ar universitetą, kurie nupirktų) vieną kitą pamestą foliantą iš trylikos Nag Hammadi bibliotekos kodeksų ar į juos panašių tekstų.

Nesėkmė Ženevoje

Intriguojantis Hanna'os pasiūlymas privertė Koeneną susisiekti su Robinsonu. Koenenas 1983 m. gegužę pranešė atvyksiantis į Ženevą derėtis dėl trijų papiruso kodeksų įsigijimo. Jį domino vienintelis kodeksas su graikišku matematiniu tekstu. Antrajame, taip pat graikiškame kodekse, buvo Senojo Testamento knyga. Ja susidomėjo vienas jo kolegų Davidas Noelis Freedmanas, ketinęs jį lydėti į Ženevą. Trečiasis kodeksas, koptiškas, nė vieno nedomino, bet jie manė, kad juo susidomėtų Robinsonas. Todėl jam buvo pasiūlyta dalyvauti šiose derybose ir padėta ieškoti lėšų. Kalifornietio atsakymas buvo teigiamas. Negalėdamas pats vykti Robinsonas vietoj savęs pasiuntė Stepheną Emmelį, vieną geriausių savo studentų, ir davė 50 000 dolerių numatomam pirkiniui.

Ši suma kartu su Koeneno ir Freedmano turėtais pinigais buvo pakankama, bet ji nė iš tolo neprilygo tai, kurios užsiprašė Hanna už savo tris rankraščius. Tiesą sakant, trečiasis, koptiškasis, kodeksas buvo sudarytas iš dviejų skirtingų kodeksų – Judo evangelijos kodekso ir kodekso iš Pauliaus laiškų; jei Hanna būtų tai žinojęs, būtų tuo pasinaudojęs kainai pakelti. Mokslininkų siūloma pinigų suma neatitiko Hanna'os užsiprašytosios, todėl derybos labai greitai nutrūko.

Hanna'os manymu, tekstai buvo tiek pat vertingi kaip ir rastieji Nag Hammadi vietovėje. Kadangi žiniasklaida prieš ketvirtį amžiaus sukoncentravo dėmesį į Nag Hammadi tekstus ir juos beveik prilygino Negyvosios jūros ritiniams, tai jam apsuko galvą. Prekė nebuvo įsigyta ir trys potencialūs pirkėjai grįžo tuščiomis.

Šiuo atveju iniciatyva baigėsi nesėkme dėl pardavėjo užsiprašytos per didelės kainos ir fakto, kad tyrinėtojai tik valandėlę tegalėjo atsargiai žvilgtelti į juos dominantį tekstą. Po to jis daugelį metų dūlėjo tamsiame banko rūsyje.

Čia iškyla mokslo moralės ar deontologijos klausimas (bet kokią draugystę ar antipatiją paliekant nuošaly). Gali būti atleistina dėl sugaišto laiko, jei individualus pirkimas yra efektyvus ir jei tai naudinga mokslui. Geriausias etinis pasirinkimas dėl kodekso būtų buvęs, jei būtų informuoti koptologai ir mokslininkai, tyrinėjantys gnostikus, bei jiems būtų suteikta visa reikiama informacija ir jie galėtų veikti, net jei jie priklauso kuriai nors varžovų pusei. Susijungusios konkuruojančios komandos galbūt būtų galėjusios išrūpinti didesnę finansinę paramą. Pasirodo, keliose mokslinėse publikacijose buvo užsiminta apie naujo gnostinio teksto egzistavimą, tačiau elipsės tekste neleido niekam tinkamai susipažinti su atradimu ir susisiekti su antikvaru bei perduoti dokumentą moksli-

ninkams. Kai kurios tikslesnės detalės, matyt, sklido, tačiau labai asmeniškai ir konfidencialiai. Kooperatyvi deontologija, jei tokį terminą galima vartoti, galėjo žymiai anksčiau išgelbėti rankraštį. Vietoj to mokslininkai turėjo skristi iš JAV į Šveicariją, kad nupirktų lobį, apie kurio buvimą nežinojo nei šveicarų, nei Europos koptologai.

Tada (iki 1994 m. pradžios) Maeceno fondo dar nebuvo. Nepaisant to, gimusi Egipte, dabar gyvenanti Ciuriche prekeivė senovės menu Frieda Nussberger sekė Hanną ir jo mėginimus parduoti kodeksą. Ji gavo kodekso puslapio 5/19 nuotrauką. Naudojama ši keista foliantų numeracija, nes dėl neatsargaus elgesio su rankraščiu nuo jo atradimo iki 1982 m. atsirado beveik horizontalūs gilūs įtrūkimai; jų yra, matyt, visuose foliantuose. Kiekvienas iš jų pasidalijo į viršutinį (trečdalis ar ketvirtadalis folianto) ir apatinį (likę du trečdaliai ar trys ketvirtadaliai folianto) fragmentus. Viršutiniuose fragmentuose išliko numeracija, pagal ją vėliau be vargo galėjau sudėlioti tarpusavyje susijusius viršutinius fragmentus, tačiau šio privalumo neturėjo apatiniai fragmentai. Dažniausiai vienas ar du nutrupėję centimetrai toliau ardė papirusą didindami tarpą. Tai papirusą padalijo į viršutinį ir apatinį fragmentus, atsirado daugybė kelių milimetrų dydžio fragmentėlių, pasidarė beveik neįmanoma nustatyti ir sudėti vieną

prie kito tinkančius fragmentus. 1982 m. padarytoje nuotraukoje matoma numeracija buvo 5/19, nes kas bebūtų sudėliojęs fragmentus nuotraukai, klaidingai ar tyčia sudėjo 5 puslapio viršų su 19 puslapio apačia. Po dvidešimties metų kodekso tekstą pradedantys iššifruoti koptologai dėl šių manipuliacijų susidūrė dar su keletu sumaišytų fragmentų nuotraukų: 5/13, 13/21 ir t. t.

Stephenas Emmelis 1983 m. apžiūrėjo papirusą ir parašė pranešimą. Vykdydamas savininko duotus nurodymus jis vengė papirusu manipuliuoti. Pranešimas rodo Emmelio susirūpinimą, kaip apsaugoti jį nuo sudūlėjimo:

> Kodekso lapai ir fragmentai turės būti saugomi tarp stiklo plokščių. Aš rekomenduočiau saugojimo priemones, naudotas restauruojant ir saugant Nag Hammadi kodeksus... Nepaisant jau padarytų nuostolių ir tų, kurie neišvengiamai atsiras nuo dabar iki kol rankraštis bus tinkamai apsaugotas, apskaičiavau, kad jo fragmentų perrinkimas užtruktų apie mėnesį.

Peržiūrėjęs rankraštį po dvidešimties metų (po to, kai fondas jį restauravo ir jam nebegrėsė pavojus) tvirtino, kad, kiek jis pamena, 1983 m. fragmentišku-

mas buvo nedaug tepataisytas. Štai kaip tai apibūdino ankstesniame pranešime:

> Be abejo, visos keturių rankraščių kolekcijos brangakmenis yra antrasis objektas – papirusinis IV a. po Kr. apytikriai 30 cm ilgio ir 15 cm pločio kodeksas su gnostišku tekstu. Ko gero, kodeksas buvo atrastas geros būklės – su odiniu įrišimu, sveikais lapais ir nepaliestomis visomis keturiomis paraštėmis. Tačiau su kodeksu buvo blogai elgiamasi.

„Blogai elgiamasi" jau buvo nuo atradimo akimirkos ir jo apžiūros 1983 m. gegužės 15 d. Nuo tada iki 2005 m. kodeksas būtų dar labiau suiręs. Jis tęsė:

> Tik pusė odinio įrišimo (tikriausiai priekinio viršelio) yra išsaugota, o lapai šiek tiek nukentėjo. Trūkstama pusė įrišimo ir puslapių numeriai tik iki 50 leidžia man daryti prielaidą, kad gali trūkti kodekso pabaigos; tik atidesnis tyrimas gali tai patvirtinti arba paneigti. Tekstai užrašyti koptų kalbos sahidų tarme; kodekse yra bent trys skirtingi tekstai: (1) Pirmoji Jokūbo apokalipsė (žinoma jos versija iš Nag Hammadi kodekso Nag Hammali kodeksas V); (2) Petro laiškas Pilypui (Nag Hammali kodeksas VIII); ir (3) Jėzaus ir jo

mokinių (bent jau Judas [tikriausiai Judas Tomas] minimas) dialogas, žanru panašus į „Išgelbėtojo dialogą“ (Nag Hammali kodeksas III) ir į „Jėzaus Kristaus išmintį“ (Nag Hammali kodeksas III ir Berlyno gnostiškas kodeksas [PB 8502]).

Kaip paaiškėjo, 1 ir 2 tekstai buvo gerai identifikuoti (nors ir neteisinga tvarka), bet Emmelis nesuprato, kuris Judas minimas trečiajame tekste. 2005 m. parašytame straipsnyje (*Watani International*) Robinsonas siūlė paaiškinimą: „Pardavėjas uždraudė lankytojams užsirašyti pastabas ar fotografuoti, bet Emmelis draudimui nepakluso. Jis atsiprašė ir nuėjo į vonią, kur slapta perrašė, ką jo atidi akis ir atmintis įsiminė iš matyto koptiško teksto. Po to jis užrašė savo pastabas.“

Epizodas nekelia abejonių, kas būtų buvę, jei Emmelis, sugalvojęs kokią gudrybę, nesant savininkui būtų turėjęs bent kelias minutes patyrinėti kodeksą ar net nufotografuoti kelias charakteringas jo pastraipas. Atidesnis perskaitymas ir įgyta informacija galėjo priversti peržiūrėti pranešimą, paskelbtą 1983 m. birželį. Tokia papildomà informacija būtų ištaisiusi „Jokūbo“ (*Iakkōbos* tai ne Slaptoji Jokūbo knyga) klaidingą pavadinimą ir patikslinusi nedidelio traktato (Pauliaus laiškas Pilypui) vietą; šio traktato numeracija parodė, kad kodekse jis yra prieš „Jokūbą“.

Tarp 1983 m. ir 2001 m.: tolesnis ir greitesnis nykimas

Mažai turime tikslios informacijos, kas atsitiko papirusui per tuos septyniolika metų nuo 1983 m. gegužės 15 d. iki 2000 m. balandžio 3 d., kai Frieda Nussberger įsigijo Tchacos kodeksą. Remiantis Maeceno fondo dokumentais, nuo 1984 m. kovo 23 d. Hanna Niujorko valstijos Hiksvilo miesto banke nuomojo saugyklos dėžutę iki 2000 m. balandžio 3 d.; tada jis rankraštį pardavė Friedai Nussberger. Herbo Krosney'aus tyrimas parodė, kad 1984 m. Hanna, norėdamas parduoti turimus rankraščius, susisiekė su prekeiviu rankraščiais Hansu P. Krausu iš Niujorko ir su profesoriumi Rogeriu Bagnalliu iš Kolumbijos universiteto. Galėtume manyti, kad kitais metais Hanna galiausiai suprato, jog jo užsiprašyta kaina yra per didelė ir kad jam nepavyks parduoti taip įkainotų daiktų. Visus šiuos metus rankraščiai gulėjo siauroje dėžutėje ir nukentėjo nuo dažnai besikeičiančio, bet šiaip jau drėgno Niujorko priemiesčio klimato.

2000 m. balandžio 3 d. Nussberger kodeksą keliems mėnesiams atidavė į Jeilio universiteto Beinecke biblioteką tyrimams. Kol jis buvo ten, specialistai galėjo juo naudotis ir kruopščiai ištirti. Kai kodeksas buvo saugomas Beinecke bibliotekoje, Bentley'ui Laytonui pa-

sisekė identifikuoti trečiąjį kodekso traktatą kaip Judo (Iskarijoto) evangeliją. Bet kaip ten bebūtų, 2000 m. rugpjūtį Jeilis sužinojo, kad kodeksas jam neatiteks.

2000 m. rugsėjo 9 d. Nussberger pardavė kodeksą amerikiečių antikvarininkui Bruce'ui Ferrini'ui, kuris, kaip sakoma, jį užšaldė. Po pražūtingos amerikietiškų vasarų drėgmės šis nelemtas užšaldymas tikriausiai sukėlė dalinį sulčių, jungusių papiruso pluoštą, sunykimą ir padarė jį žymiai trapesnį nei trapiausius papiruso foliantus, kokius tik profesionalūs papirusų tyrinėtojai yra matę, tiek trapius, kad jie tapo tikru restauratorių košmaru. Negana to, pluošto skystis prieš išgaruodamas sunkėsi į papiruso paviršių, todėl pluošte buvęs pigmentas papirusą padarė tamsesnį, o rašmenis labai sunkiai įskaitomus.

Negalėdamas įvykdyti savo finansinių įsipareigojimų Friedai Nussberger, antikvaras prižadėjo grąžinti visas jo turėtas kodekso dalis kartu su bet kokiais jo darytais nuorašais ir visomis nuotraukomis. Tačiau vėlesni įvykiai parodė, kad grąžinęs medžiagą Nussberger Ferrini tebeturėjo kelių puslapių fragmentus, bent jau tuos kelis, kuriuos pardavė kitur. Be to, jis turėjo daugelio puslapių nuotraukas, jas buvo atidavęs koptologui Charlesui W. Hedrickui.

Tada teisininkas iš Šveicarijos, kuris padėjo Friedai Nussberger iš Ferrini'o atgauti rankraščius, pasiūlė ko-

deksą įsigyti Maeceno senovės meno fondui Bazelyje. Pasiūlymas akimirksniu buvo priimtas, 2001 m. vasario 19 d. fondo vardu kodeksas buvo oficialiai įvežtas į Šveicariją. Ištikimas savo tikslams fondas siekė apsaugoti kodeksą. Jis buvo profesionaliai restauruotas, saugomas, išleistas ir galiausiai nugabentas į tinkamą instituciją Egipte. Egipto valdžia priėmė dovaną ir paskyrė galutinius namus kodeksui – Kairo koptų muziejų. Štai, kokios buvo aplinkybės iki susitikimo 2001 m. liepos 24 d.

Stebuklingas prisikėlimas: diagnozė ir pirmosios priemonės

2001 m. liepos pradžioje likimas (jei toks terminas yra priimtinas) pasisuko netikėtai. Prasidėjo procesas, kuris, nepaisant padarytos žalos (jos dalis, deja, buvo nebeatitaisoma) turėjo pakeisti beviltišką Tchacos kodekso padėtį. Kaip 1983 m. birželio 1 d. pranešime minėjo Stephenas Emmelis, kodekso laukė puiki ateitis: „Aš labai jus raginu įsigyti šį gnostikų kodeksą. Jis turi didelę mokslinę vertę ir yra visaip lygintinas su bet kuriuo Nag Hammadi kodeksu."

Po sėkmingų ir stebinančių sutapimų mane pasikvietė Maeceno fondas. Vėliau, 24 dieną, Ciuriche

įvyko susitikimas. Tai, kas man buvo pasakyta apie papiruso kodeksą, žadino mano smalsumą ir aš paprašiau leidimo jį pamatyti. Taip pat pasiūliau, kad jei paslaptingo objekto tyrimai pasitvirtins, aš galėčiau Maeceno fondui patarti, kokių veiksmų imtis toliau. Jei ant papiruso užrašyti tekstai pasirodys esą pakankamai įdomūs, pasiūliau juos parengti publikavimui. Rankraštis turi būti restauruojamas labai atsargiai, o jo fragmentai turi būti sujungti į visumą. Tai bus didelis darbas, ypač, jei – pačia pesimistiškiausia hipoteze – kodeksas pasirodys esąs arti visiško suirimo. Tokiu atveju kiekvienas kodekso foliantas turėtų būti padėtas po stiklu, kad būtų galima juos nufotografuoti, o jo leidimą daugiausia sudarytų puikios nuotraukos, kad originalas būtų kuo mažiau liečiamas. Kaip ten bebūtų, tai buvo viliojantis, jaudinantis ir keliantis entuziazmą projektas, nors ir su dideliais reikalavimais. Besibaigiant procesui Maeceno fondas, remdamasis savo principais, senovės civilizacijos vertą rankraštį, kuriam buvo suteiktas visas reikiamas rūpestis, visiškai restauruotą ir tinkamai išleistą, atiduotų Egiptui. Šis procesas galėtų būti laikomas bendravimo tarp Maeceno fondo ir nukentėjusios tautos modeliu.

Būtina paminėti didžiulę Maeceno fondo skolą mokslininkų bendruomenei už papirusų restauravimą, pažangų fotografų darbą ir aplinkybes, kurioms

susiklosčius, buvo parengtas kodekso tekstų leidimas. Šis iki tol vargingas rankraštis dabar su visais savo kultūriniais turtais pakilo iš prarajos, kuri atrodė jam esanti lemta. Dėl šio stebuklo – žodis nėra per skambus – koptologai ir teologai yra skolingi pavyzdingam Maeceno fondo atkaklumui šiame ypatingame darbe.

Grįžkime prie pasakojimo apie 2001 m. liepos 24 d. įvykius. Tą vakarą aš pirmą kartą pamačiau garsųjį rankraštį. Tikėjausi staigmenos – taip ir buvo. Man jį parodė suverstą į kartoninę dėžę. Tai buvo galbūt IV a. pirmosios pusės papiruso kodekso liekanos. Po pirminio peržiūrėjimo galėjau pasakyti, kad jis parašytas koptų kalbos sahidų tarme, persmelktas vidurio Egipto tarmių įtakos. Tai sutapo su man nurodyta radimo vieta – al Minjos regionu. Pirmas žvilgsnis patenkino mano smalsumą. Tai buvo jaudinanti patirtis, kviečianti mane spėlioti, kas slypi slaptame teksto sode. Tai buvo saldus, labai skatinantis, bet ir labai šokiruojantis susižavėjimas. Per visą ilgą mano karjerą mačiau daug papirusų koptų ir graikų kalbomis, kartais labai „ligotų“, bet tiek sugadintų – niekada! Daugelis papiruso vietų buvo tiek pajuodusios, kad įskaityti buvo neįmanoma. Papirusas galėjo subyrėti nuo menkiausio prisilietimo; beveik kiekvienas prisilietimas prie jo, kad ir koks švelnus, kėlė grėsmę jį paversti dulkėmis. Tai buvo beviltiška.

Kad ir kaip būčiau sukrėstas, kodeksui nebeatsispyriau, kai radau kolofoną, skelbiantį, jog tai *peuaggelion nioudas,* Judo evangelija, – traktatas, kuris buvo laikomas dingusiu. Tai patvirtino pirminiai tyrimai. Vertinant sumanymo sėkmingumą viskas nebeatrodė taip beviltiškai blogai. Suversti į dėžę trapūs ir sutrūkę kodekso foliantai dar nebuvo pasidaliję į pavienius gabalus. Nors vidurinė foliantų dalis iš esmės buvo sutrupėjusi į apie dešimt fragmentų, aš galėjau tikėtis, kad bent jų likučiai yra dėžėje. Jei atsargiai juos išėmęs ir kiek įmanoma mažiau liesdamas, būčiau iš dalies sujungęs, man galbūt būtų pasisekę juos suklijuoti taip, kad pavyktų rekonstruoti kai kurias sudraskytų foliantų dalis. Kita šiokio tokio optimizmo priežastis buvo viršutinė puslapių paraštė, kuri atrodė ne itin nukentėjusi, o tai reiškė, kad gali būti atkurta ištisinė puslapių numeracija. Tai padėtų man nustatyti foliantų eiliškumą. Kodekso savininkai sutiko su šiuo mano išankstiniu verdiktu ir pasisiūlė gana dosniai finansuoti.

Prieš pradedant restauruoti pirmiausia reikėjo nedelsiant sudėti paeiliui visus foliantus kartu su nepilnais jų fragmentais po stiklu. Kodekso dalys nesisiejo tarpusavyje, išskyrus kelias pagrindines dalis, foliantai vienas su kitu nebuvo sutvirtinti. Taip apsaugoję foliantus galėjome juos tvarkyti mažiau rizikuodami, fotografuoti puslapius ir galiausiai pamažu skaityti teks-

tą tikėdamiesi viską išversti. Šio smulkmeniško darbo buvo imtasi iš karto. Turiu pabrėžti Lorence Darbre, *Atelier de Restauration* direktorės Nijone, kuriai buvo pavestas šis darbas, profesionalumą ir miklumą šiame nepalyginamai sunkiame ir švelnumo reikalaujančiame darbe. Jos fėjos pirštų dėka tapo įmanoma tai, kas iš pirmo žvilgsnio atrodė pasmerkta nesėkmei. Taip pat įvertinti, perrašyti, versti ir komentuoti atrastą tekstą mums profesionaliai padėjo fotografas Christianas Poite iš Ženevos. Kokybiškos nuotraukos mums padėjo identifikuoti ypač pažeistus, kartais per blankius dėl papiruso apgailėtinos būklės dokumentus. Taip tiksliai ir atkakliai vykdytas darbas netrukus atnešė pirmų vaisių.

2004 m. sulaukiau puikaus bendradarbio koptologo Gregoro Wursto pagalbos. Itin subtiliai restauravus, ištyrus ir įvertinus, tapo įmanoma patvirtinti tai, ką kodeksą mačiusieji nuo 2001 m. galėjo nujausti – šiame kodekse buvo keturi vienas po kito einantys tekstai. Ketvirtąjį (Allogenes knyga) mano bendradarbis Gregoras Wurstas ir aš išvydome tik 2004 m. Mes jau buvome sulaukę žinių apie jo egzistavimą. Svarbi išlikusi kodekso numeracijos dalis ir ši išankstinė apžiūra suteikė didelių vilčių, nes pakankamai gerai išsilaikiusių foliantų buvo net apie 30. Kad ir kaip ten bebūtų, šios mūsų viltys greitai sužlugs.

Iš tiesų, dokumento tyrimas darėsi vis pažangesnis ir pažangesnis. Išaiškėjo, kad mūsų kodeksas, kol jį įsigijo Maeceno fondas, patyrė įvairių neapgalvotų, neatsargių manipuliacijų. Už jas turbūt buvo atsakingi jį turėję antikvarai. Tai dažnai klaidino mūsų mokslinį tyrimą.

Restauracija ir atkūrimas

Tchacos kodeksas pateko ne tiek į pagarbiai dėl jo trapumo su juo besielgiančias, kiek į nekantrias rankas. Nesunku įsivaizduoti plėšrias akis, godžiai bandančias įžiūrėti kuo daugiau teksto kompaktiškai sukrautoje papiruso lapų krūvoje, į kurią sunku prasiskverbti. Deja, visi rankraščio foliantai buvo įtrūkę ties (apytikriai) dviem trečdaliais lapo ilgio. Šis įtrūkimas kiekvieną puslapį padalijo į dvi nelygias dalis. Viršutiniuose fragmentuose buvo išlikusi numeracija ir nedaug teksto. Apatiniuose fragmentuose numeracijos akivaizdžiai nėra, bet jų privalumas yra palyginti gerai, nuosekliai išlikęs tekstas. Tačiau visumai padaryta žala labai apsunkino identifikuoti daugelio apatinių neišmanančios rankos sumaišytų fragmentų ir juos sudėlioti prie atitinkamų viršutinių fragmentų, nuo kurių jie buvo atitrūkę.

Kas? Aš svarsčiau. Su kodeksu buvo blogai elgiamasi, o puslapiai buvo maišomi, vagiami, bet kas tai darė? Kodėl? Atrodė visiškai neįtikėtina ir skandalinga įsivaizduoti, kad mokslo darbuotojai kenkia niekindami visus etinius principus bei prieš imdamiesi restauruoti rankraštį neapdairiai, nekantriai siekdami aplenkti galimus varžovus bando sužinoti šių tekstų turinį.

Senienų prekeivis, priešingai, galėjo turėti kitų prioritetų ir interesų. Žinoma, jis nenorėjo rizikuoti ir padaryti dar daugiau žalos (arba kad jos pridarytų jam padedantis fotografas) objektui, kurį jis tikėjosi parduoti už gerą kainą. Bet, nesudaužęs kiaušinio, omleto nepagaminsi. Jam bus sunku įtikinti pirkėją (ypač, jei užsiprašyta kaina labai aukšta), jei negalės parodyti kurių nors teksto dalių nuotraukų (įtikinamai pateiktų kolofonų ir kitų antraščių), žadinančių pirkėjo smalsumą. Net jeigu tyrėjas sutiktų padėti tokiame darbe, mažai kas drįstų rizikuoti padaryti žalą rankraščiui ir stengtis pakelti kainą prieš tai neskyręs laiko suplanuoti išmintingą ir metodišką rankraščio tyrimą. Šio įsibrovimo žala pirmojoje kodekso pusėje buvo atitaisyta atlikus viršutinių ir apatinių Petro laiško Pilypui ir „Jokūbo“ fragmentų (jie yra Nag Hammadi kolekcijoje) analizę. Tai yra pakankamai panašūs tekstai, todėl buvo įmanoma identifikuoti apatinius fragmentus. Deja, Judo evangelijos apatinių fragmentų seka

(be jokios galimos paralelės) buvo apytikslė. Tiksliai ji gali būti nustatyta tik pagal papiruso pluoštų kiekį, nors kartais galima naudoti ir neigiamo pasakojimo įrodymą, pagal kurį apatinio fragmento teksto pradžia tikrai negali būti vieno ar kito viršutinio fragmento teksto tęsinys.

Kyla įtarimas, kad kodekso lapai galėjo būti sumaišyti norint padaryti kodeksą prekybiškai patrauklesnį, taip ypač apsunkinant tyrinėtojų darbą. Atrodė, kad sumaišius fragmentus, prekė turėjo tapti iš pažiūros patrauklesnė ir taip padidinti potencialaus kliento smalsumą.

Apie trisdešimties foliantų „paketas" baigėsi pavadinimu – pavadinimai tuo metu dažniausiai būdavo pabaigoje – „Judo evangelija". Galbūt pasirodė tinkama „gražų pavadinimą" pateikti „paketo" pradžioje. Tai paaiškintų, kodėl Petro laiško pabaiga su pavadinimu, tiksliau apatinė 9 puslapio dalis, atsidūrė šalia viršutinės 1 puslapio dalies, t. y. laiško pradžios. Ši intervencija dirbtinai sukūrė šio traktato santrauką, kuri buvo tokia glausta, kad iš pradžių net mus suklaidino, kol pastebėjome, kad puslapiai sudėlioti netvarkingai.

Pastebėjau, kad visos šios, matyt, savavališkos rekonstrukcijos galėjo reikšti tai, kad globėjas iliuzionistas dar tebeturėjo nemažą dalį Petro laiško apatinių fragmentų bei Jokūbo ir Judo evangelijų fragmentų.

Taip pat, matyt, jis turėjo ir viršutinių dalių; joms dingus neliko numeracijos. Iš to buvo sudarytas kitas nedidelis paketas pardavimui. Paketas būtų papuoštas 31/32 foliantą (jo trūko mūsų turimam tekstui) padėjus ant viršaus. Kaip tik toks papuoštas puslapis (kolofonas) paslaptingai pasirodė keliaujančios religinės parodos Jungtinėse Amerikos Valstijose kataloge, kur buvo pavaizduotas puslapis, turėjęs būti numeruotas [32]. Jame buvo pavadinimas „Jokūbas" (tik trumpesnis lyginant su jo „broliu" Nag Hammadi kodeksu V; čia jis tėra pavadinimu „Jokūbas", be jokios užuominos apie „Apreiškimą" ar „Apokalipsę"). Šie pertvarkymai, žinoma, lieka įtartini, bet jei jie gali šokiruoti trūkstamų dalių ieškotojus, mes galime atkurti tuos išsimėčiusius fragmentus.

Skelbimas Paryžiuje

Maeceno fondo leidimu 2004 m. liepos 1 d. Paryžiuje aštuntajame tarptautinės Koptų studijų asociacijos kongrese aš pirmą kartą paskelbiau apie „Garsiosios Judo evangelijos" (minimos Ireniejaus Lioniečio veikale *Prieš erezijas* apie 180 m.) kopijos (koptų kalba) atradimą. Prieš 2006 m. pabaigą buvo išleistas visų Tchacos kodekso tekstų *editio princeps* su aukščiausios kokybės

originalaus dydžio spalvotomis visų kodekso puslapių nuotraukomis bei spalvotomis tų papiruso fragmentų reprodukcijomis (deja, jų daug), kurios per Maeceno fondo suteiktą laiką, vengiant ilgai atidėlioti jau iš dalies įskaitomų prirašytų paviršių publikavimą, dar nėra patalpinti. Tik didėmis pastangomis ateityje šios dalys bus identifikuotos ir sudėliotos į savo vietas. Tačiau joks šio garsaus kodekso likutis (identifikuotas ar ne) nebus išimtas iš *editio princeps*. Šie nepakeičiami dėl savo autentiškumo fragmentai bus saugomi nuotraukose, žingsnis po žingsnio jie bus identifikuojami stropių ir sumanių skaitytojų. Ateinančios kartos bus įvaldžiusios efektyvesnius metodus ir technikas nei mes.

Vienas iš etapų mums identifikuojant likučius buvo kruopštus šių brangių fragmentų spalvotų nuotraukų karpymas, reikalavęs begalinės kantrybės. Nuotraukas karpė savanorės Mireille Mathys, Serenella Meister ir Bettina Roberty. Dalyvavusios Tchacos kodekso prikėlime jos irgi nusipelnė mokslininkų, kurie nuo šiol galės pasimėgaudami naudotis tekstu, pripažinimo. Mes dėkojame visiems geros valios žmonėms, kurie dosniai prisidėjo prie mūsų darbo, nors jų ir nepaminėjome tituliniame puslapyje. Būtų neteisinga nepaminėti Michelio Kasserio, padėjusio išspręsti įvairias dokumentų fotografijų šifravimo problemas ir į anglų kalbą iš prancūzų kalbos išvertusio komentarus.

Perskaitęs pranešimą laukiau auditorijos reakcijos, bet tik vienas Jamesas Robinsonas paprašė tarti žodį. Jis, vienas stipriausių gnosticizmo studijų organizatorių, viešai paragino mane teirautis dėl kodekso fotografijų, kurios cirkuliavo Jungtinėse Amerikos Valstijose paskutiniuosius dvidešimt metų ir galėtų būti teksto dalimis, kurių trūko Maeceno fondui. Šis viešas raginimas mažai tepaveikė Paryžiaus mokslininkus, o daugelis JAV ir Kanados mokslininkų, kuriuos aš ten sutikau, pareiškė žinoję apie šias aplinkybes.

Bet po kelių mėnesių, 2004 m. gruodį, kitas amerikiečių koptologas Charlesas Hedrickas, labai nusipelnęs gnosticizmo mokslui, atsiuntė man kodekso 40 ir 54–62 apatinių ir pagrindinių puslapių fragmentų nuorašus ir vertimą. Tuo pat metu tie patys paragrafai buvo publikuoti internete. Šie nuorašai buvo padaryti pagal jo gautas nuotraukas. Jis nenurodė savo šaltinio ir datos, kada gavo nuotraukas, bet publikuotų dokumentų viršutiniame dešiniajame puslapių kampe buvo ranka rašyta ši nuoroda: „Nuorašas – vertimas – Judo evangelija – 2001 m. rugsėjo 9 d. – ... – fotografijos Bruce'o Ferrini'o." Tai įrodo, kad amerikietis antikvaras nesilaikė 2001 m. vasario mėnesio susitarimo su Frieda Nussberger ir neatidavė *visų* susijusių su kodeksu nuotraukų, kurias jis turėjo. Dar daugiau, tai perša išvadą, kad, priešingai moks-

liniam protui, Ferrini ar kažkas, galėjęs prieiti prie kodekso, jį vartė, norėdamas nufotografuoti „gerus puslapius“, taip pagreitindamas kodekso trupėjimą. Kiek valandų buvo iššvaistyta atitaisant (ar, dažniau, bandant atitaisyti) žalą, kuri nė neturėjo būti padaryta! Herbo Krosney'aus knygoje yra detalesnis pasakojimas apie kodeksui padarytą žalą.

Šiame leidinyje pateiktas nors ir nepilnas Judo evangelijos tekstas, bet kiekvienam besidominčiam apokrifais jis suteikia gana aiškią žinią. Judas atlaikė atkaklų savo amžininkų ignoravimą. Patirta materialinė netektis – 10–15 % nunykusio teksto, – bet jo žinia išliko beveik nepaliesta. Nepaisant akivaizdžių etinių nesėkmių, šiandien turime gana aiškų supratimą apie pasaulinėje literatūroje pasimetusį balsą, prieš daug laiko perduotą „Evangeliją“ ar žinią. Tokia dvasia, kuria mūsų siela bando išgrįsti vilties taką, ne visada yra suprantama dabartiniais materialistiniais laikais. Visgi neįkainojamas dokumentas, kuris buvo beveik prarastas, galiausiai liko išsaugotas.

Tai verčia mus juoktis, kaip tai daro didingasis Jėzus, esantis šio labai neįprasto literatūros kūrinio centre. Mes šypsomės skaitydami Mokytojo (*Rabbi*) pamokymus ir riboto dvasinio išprusimo mokinių

dialogus. Tai darome kartu su labiausiai iš mokinių apdovanotu, žmogiškuoju šios Evangelijos herojumi – nesuprastuoju Judu, kad ir kokios būtų jo silpnybės. Mes taip pat turime daugiau priežasčių šypsotis, nei dejuoti dėl prieš tai mums buvusios prarastos žinios, šiandien stebuklingai atgaivintos ir kylančios iš ilgai trukusios tylos.

Krikščionybė apsivertė aukštyn kojom: Judo evangelijos alternatyvi vizija

Bart D. Ehrman

Ne kasdien biblistinis atradimas sudrebina mokslininkų ir eilinių žmonių pasaulį, o žinia apie jį paskelbiama pirmuosiuose laikraščių puslapiuose Europoje ir Amerikoje. Paskutinį kartą taip atsitiko, kai 1947 m. buvo surasti Negyvosios jūros ritiniai. Apie juos tebediskutuojama iki šiol, net ir šiandien jie vaidina svarbų vaidmenį mūsų kolektyvinėje vaizduotėje. Akivaizdus pavyzdys – jų ryškus vaidmuo Dano Browno bestseleryje *Da Vinčio kodas*. Kaip išaiškėjo, tai, ką Danas Brownas norėjo pasakyti apie Negyvosios jūros ritinius, nėra teisinga: ritiniuose nėra jokių evangelijų

apie Jėzų ir neminima nei krikščionybė, nei jos įkūrėjas. Tai žydų knygos, reikšmingos tuo, kad pakeitė judaizmo formavimosi, laikotarpio, kuris taip pat žymėjo ir krikščionybės pradžią, supratimą.

Dar ryškesni Dano Browno romane yra dokumentai, rasti vos pusantrų metų anksčiau nei Negyvosios jūros ritiniai. Tai yra tekstai, kurie mini Jėzų ir kurie yra tiesioginės mūsų supratimo apie ankstyvąją krikščionybę užuomazgos. Tai yra gnostiniai tekstai, kuriuos 1945 m. gruodį Nag Hammadi vietovėje Egipte rado grupelė trąšas kasančių neraštingų ūkininkų. Jie buvo paslėpti ąsotyje ir užkasti prie stačios uolos netoli jos nuolaužos. Šiuose tekstuose atrastos iki tol nežinomos evangelijos – tartum paties Jėzaus mokymą įamžinusios knygos tik kitais nei Naujojo Testamento žodžiais. Kai kurios iš šių evangelijų yra anoniminės, o tarp jų ir vadinamoji Tiesos evangelija. Kitos, tokios kaip Pilypo evangelija ir, kad ir kaip neįtikėtina, iš 114 Jėzaus posakių sudaryta Tomo evangelija, parašytos tarsi artimiausių Jėzaus mokinių, dauguma jų anksčiau negirdėtos.

Tomo evangelija galėtų būti ryškiausias senovės krikščionybės radinys šiais laikais. Bet dabar atsirado kita evangelija, kuri savo intriga konkuruoja su Tomo evangelija. Ji taip pat susijusi su vienu artimiausiu Jėzaus draugu, joje yra pamokymų, nepakliuvusių tarp

tų, kurie galiausiai buvo kanonizuoti Naujajame Testamente. Tačiau šiuo atveju kalbame ne apie mokinį, garsėjusį neblėstančiu atsidavimu Jėzui. Atvirkščiai – tai yra mokinys, įgijęs jo mirtino priešo ir pagrindinio išdaviko reputaciją – Judas Iskarijotas.

Daugelį amžių sklandė gandai apie tokios evangelijos egzistavimą, bet iki dabar mes nežinojome, kas joje parašyta. Jos atsiradimas yra vienas didžiausių senovės krikščionybės atradimų ir neabejotinai svarbiausias paskutinių šešiasdešimties metų archeologinis radinys.

Daugelis kitų artefaktų, atkastų po 1945 m. (tada buvo atrastas Nag Hammadi kodeksas), buvo įdomūs beveik vien mokslininkams, norintiems daugiau sužinoti apie pirmuosius krikščionybės metus, o Judo evangelija žavės ne tik mokslininkus, nes šios evangelijos centre – plačiai žinoma, apšmeižta ir daug apkalbėta figūra. Daugybė klausimų iškilo per daugelį metų tiek tarp mokslininkų, tiek *Jėzuje Kristuje superžvaigždėje* bei Holivudo kūrinyje *Paskutinis Kristaus gundymas*.

Atrastą evangeliją garsią – o gal negarsią – padarys kitoks nei iki šiol Judo vaizdavimas. Čia jis nėra blogas, papirktas, velnio įkvėptas Jėzaus pasekėjas, kuris išduoda savo mokytoją ir perduoda jį priešams. Atvirkščiai, jis yra artimiausiais Jėzaus draugas, tas, kuris supranta Jėzų geriau nei kas kitas. Išduodamas

jį Judas įvykdė didžiausią, kokią tik galima įsivaizduoti, pareigą. Pasak evangelijos, Jėzus norėjo ištrūkti iš materialaus pasaulio, kuris yra priešprieša Dievui, ir sugrįžti į savo dangiškuosius namus.

Ši evangelija pateikia visiškai kitokį Dievo, pasaulio, Kristaus, išganymo, žmogaus egzistencijos – ką jau kalbėti apie patį Judą – supratimą, negu suformavo krikščioniški susirinkimai ir kanonai. Tai padės naujai suprasti Jėzų ir jo įkurtą judėjimą.

Mūsų ankstesnės žinios apie evangeliją

Šiandien dauguma žmonių žino tik keturis pasakojimus apie Jėzaus gyvenimą ir mirtį – keturias Naujojo Testamento evangelijas: pagal Matą, Morkų, Luką ir Joną. Tačiau net ir mokslininkai pripažįsta, kad ankstyvaisiais krikščionių Bažnyčios metais buvo sukurta ir daug kitų evangelijų. Dauguma jų galiausiai buvo sunaikintos kaip eretiškos – kas reiškia „blogų idėjų" mokymą – ar pasimetė dėl nedidelio susidomėjimo. Tačiau šiandien susidomėjimo jomis netrūksta. Jų atradimas ir išaiškinimas, kokią žinią jos perduoda, tapo daugelio mokslininkų aistra.

Mes tiksliai nežinome, kiek buvo prirašyta evangelijų apie Jėzų per pirmuosius du ar daugiau krikš-

čionybės amžių. Keturios, sudarančios Naująjį Testamentą, yra seniausios išlikusios. Tačiau daug kitų buvo parašyta iškart po jų: jau minėtos Tomo bei Pilypo evangelijos, Marijos evangelija (Marijos Magdalietės), atrasta 1896 m., bet tik pastaruoju metu susilaukusi tiek daug dėmesio, ir Judo evangelija.

Nesame tikri, kada ši evangelija buvo parašyta. Kopija, kurią turime, datuojama trečio amžiaus pabaiga, apie 280 m., ar panašiai (250 m. po Jėzaus mirties). Bet tai mums nepasako, kada buvo parašytas originalas. Pavyzdžiui, Evangelijos pagal Morkų atveju, neturime jokių išlikusių kopijų iki trečiojo amžiaus, bet ji, tikriausiai seniausia iš kanoninių evangelijų, matyt, buvo sukurta 65 ar 70 metais. Visos ankstesnės kopijos dingo, susidėvėjo ar buvo sunaikintos. Toks likimas ištiko ir Judo evangelijos ankstesnes kopijas. Žinome, kad ši evangelija turėjo būti sukurta bent šimtu metu anksčiau, nei buvo padaryta jos kopija (išlikusi) trečiajame ar ketvirtajame amžiuje, nes ji minima vieno didžiųjų ankstyvosios krikščionybės bažnyčios autorių Ireniejaus Lioniečio, Lugdunumo Galijoje (dabar Lionas Prancūzijoje) vyskupo, 180 m. tekste. Ireniejus – vienas ankstyviausių ir geriausiai žinomų senovės krikščionybės ereziologų – parašė penkių tomų veikalą, puolantį eretikus (tuos, kurie laikėsi klaidingo mokymo), ir palaikė tai, ką jis manė esant ortodoksiš-

ka (teisinga) tikėjimo puse. Veikale jis išvardijo kelias eretikų grupes, aptarė eretiškas jų pažiūras ir smerkė jų eretiškus tekstus. Kaip vieną iš klaidingų tekstų jis paminėjo Judo evangeliją.

Pavojingiausiais ortodoksine krikščionybei eretikais Ireniejus Lionietis vadina gnostikus. Norėdami suprasti, ką apie Judo evangeliją sako Ireniejus Lionietis, iš pradžių turime suprasti, kodėl vienas tų tikėjimų laikė Judą didvyriu, o kitas – Kristaus priešu.

Gnostiniai tikėjimai

Iki Nag Hammadi gnostinių tekstų atradimo 1945 m. Ireniejaus Lioniečio veikalas buvo vienas pagrindinių informacijos apie įvairias antrojo amžiaus gnostines grupes šaltinių. Atradus Nag Hammadi tekstus mokslininkai pradėjo diskutuoti, ar Ireniejus Lionietis išmanė tai, apie ką kalbėjo, ir ar teisingai pristatė savo oponentų požiūrį. Taip atsitiko todėl, kad religinis požiūris Nag Hammadi dokumentuose kai kur iš esmės skiriasi nuo Ireniejaus Lioniečio šmeižikiškų aprašymų. Kritiškai skaitydami šią knygą ir turėdami omenyje ką tik atrastus pirminius šaltinius – kurie visgi buvo rašyti gnostikų gnostikams – galime surinkti daug žinių apie tai, kokias idėjas skleidė gnostiniai tikėjimai.

Pirmiausia turėčiau paminėti, kad buvo daugybė gnostinių tikėjimų. Jų įvairovė buvo tokia didelė, kad kai kurie mokslininkai reikalavo net nevartoti gnosticizmo termino, nes tai nėra pakankamai plati bendrinė sąvoka, kad galėtų sieti visų gnosticizmui priskiriamų grupių religinius skirtumus.

Mano nuomone, tai pasakyta pernelyg griežtai. Apie gnosticizmą puikiausiai galime kalbėti kaip ir apie judaizmą ar krikščionybę, turėdami omenyje didžiulius skirtumus tarp įvairių judaizmo ir krikščionybės atšakų šiandienos pasaulyje, nekalbant jau apie senovę. Apie specifinę gnosticizmo šaką, kuriai atstovauja Judo evangelija, galėčiau nurodyti puikią Marvino Meyerio esė (ji publikuojama šioje knygoje), kurioje jis aiškina evangeliją sektos, žinomos setitų gnostikų vardu, kontekste. O čia leiskite man bendrai paaiškinti, kokios įvairios buvo gnostikų sektos ir kodėl ortodoksiški rašytojai (Ireniejus Lionietis) laiko jas pavojingomis.

Terminas gnosticizmas kilo iš graikų kalbos žodžio *gnōsis*, kuris reiškia pažinimą. Gnostikai yra tie, kurie pažįsta. Ir ką gi jie pažino? Jie pažino paslaptis, galinčias atvesti į išganymą. Gnostikų nuomone, žmogus bus išgelbėtas ne tikėdamas Kristų ar darydamas gerus darbus. Greičiau žmogus bus išgelbėtas pažindamas tiesą – tiesą apie pasaulį, kuriame gyvename, apie tai, kas yra tikrasis Dievas, ir ypač apie tai, kas esame mes

patys. Kitais žodžiais tariant, iš esmės tai yra savęs pažinimas: žinojimas, iš kur mes atėjome, kaip čia patekome ir kaip galime grįžti į savo dangiškuosius namus. Pasak daugumos gnostikų, šis materialus pasaulis *nėra* mūsų namai. Mes čia, šiuose kūnuose, esame įkalinti ir turime mokytis ištrūkti. Tie gnostikai, kurie kartu buvo ir krikščionys (daug gnostikų jais nebuvo), manė, kad pats Kristus atneša iš dangaus šią žinojimo paslaptį ir atskleidžia šią išlaisvinančią tiesą savo artimiausiems pasekėjams.

Žinoma, tradiciškai krikščionybėje manyta, kad mūsų pasaulis yra gerasis vieno tikrojo Dievo kūrinys. Tačiau gnostikų požiūris buvo kitoks. Pasak daugumos gnostinių grupių, dievas, kuris sukūrė šį pasaulį, yra ne vienintelis dievas ir, iš tiesų, net nėra galingiausias ar visažinis dievas. Jis yra daug mažesnė, menkesnė ir dažnai ne viską žinanti dievybė. Kas pažvelgęs į šį pasaulį galėtų pavadinti jį geru? Gnostikai matė juos supančias nelaimes: žemės drebėjimus, uraganus, potvynius, badą, sausrą, epidemijas, skurdą, kančią, ir jie pareiškė, kad pasaulis nėra geras. Bet, tarė jie, tu negali dėl šio pasaulio kaltinti Dievo! Šis pasaulis yra kosminė nelaimė, o išganymo sulaukia tik tie, kurie išmoksta pabėgti iš šio pasaulio ir jo materialių spąstų.

Kai kurie gnostikų mąstytojai šį blogį, materialųjį pasaulį, aiškino, remdamiesi jo sukūrimo mitais.

Juose pirminė dievybė yra visiškai dingusi iš pasaulio, nes ji yra gryna dvasia, be jokio materialaus aspekto ar bruožo. Ši dievybė sukūrė daugybę palikuonių, žinomų kaip eonai, kurie, kaip ir ji pati, buvo dvasinės prigimties. Pradžioje visa, kas egzistavo dieviškojoje karalystėje, buvo Dievas ir jo eonai. Tačiau atsitiko kosminė katastrofa, kurios metu vienas tų eonų iškrito iš dieviškosios karalystės, todėl už dieviškosios sferos ribų atsirado kitos dieviškosios būtybės. Šios menkesnės dieviškosios būtybės sukūrė mūsų materialųjį pasaulį kaip spąstus dieviškosioms kibirkštims, kurias jos pagavo ir patalpino į žmogiškuosius kūnus. Kitais žodžiais tariant, kai kurie žmonės savyje turi dieviškąją dalelę. Šie žmonės vietoj mirtingų sielų turi nemirtingas, kaprizingoje ir apgailėtinoje materialioje karalystėje laikinai įkalintas sielas. Tos sielos trokšta išsilaisvinti, sugrįžti į dieviškąją karalystę, iš kur atėjo.

Įvairių gnostinių grupių pasakojami mitai labai skyrėsi tarpusavy įvairiais aspektais. Jie nevertingi, jeigu nėra detalūs. Moderniam skaitytojui šie mitai gali pasirodyti labai painūs ir keisti, tačiau pagrindinė mintis yra aiški: šis pasaulis nėra vieno tikrojo Dievo kūrinys. Dievas, kuris sukūrė šį pasaulį, Senojo Testamento Dievas, yra antraeilė, menkesnė dievybė. Jis nėra visagalis Dievas, kurį reikia garbinti. Greičiau jo reikėtų vengti ir aiškintis tiesą apie pirminę dieviškąją

karalystę, šį blogą materialų pasaulį, mūsų įkalinimą jame ir kaip mes galime iš jo ištrūkti.

Reikia pabrėžti, kad ne kiekvienas turi galimybių ištrūkti, nes ne kiekvienas savyje turi dieviškąją kibirkštį – tik kai kurie iš mūsų ją turi. Kiti žmonės yra menkesnio šio pasaulio dievo kūriniai. Jie, kaip ir kiti kūriniai (šunys, vėžliai, uodai ir t. t.), mirs, ir viskas tuo bus baigta. Tačiau kai kurie iš mūsų yra įkalintos dievybės. Mums reikia išmokti, kaip grįžti į savo dangiškuosius namus.

Kaip galime įgyti būtino mūsų išganymui žinojimo? Mes, žinoma, negalime jo įgyti žvalgydamiesi po pasaulį ir bandydami tai suprasti patys. Šio pasaulio pažinimas neduoda nieko, išskyrus materialių menkesnės dievybės, kuri nėra vienas tikrasis Dievas, kūrinių išmanymą. Vietoj to mums reikia iš aukštybių dovanoto apreiškimo. Reikia žvalgo iš dvasinės karalystės, kuris ateitų pasakyti mums tiesą apie mūsų prigimtį, mūsų tikslą ir priemones mums išsilaisvinti. Krikščioniškuose gnostiniuose tikėjimuose tas, kuris ateina iš aukštybių atskleisti tiesos, yra Kristus. Remiantis šiuo supratimu, Kristus nebuvo tik mirtingasis, teikiantis išmintingą religinį mokymą. Bet jis nėra ir Dievo kūrėjo, Senojo Testamento Dievo, sūnus.

Kai kurie gnostikai Kristų laikė karalystės, esančios aukštybėse, eonu, o ne žmogumi iš kūno ir krau-

jo, gimusiu šiame pasaulyje iš Kūrėjo. Jie manė, kad jis atėjo iš aukštybių ir tik *atrodė* žmogus. Jis buvo dvasia, kuri įgijo kūnišką išvaizdą, kad mokytų pašauktuosius (pvz., gnostikus, turinčius dieviškąją kibirkštį) slaptos tiesos, reikalingos išganymui. Kiti gnostikai laikė Jėzų tikru žmogumi, bet be dieviškosios kibirkšties. Jo siela buvo ypatinga dieviškoji būtybė, kuri atėjo iš aukštybių, kad trumpai apsigyventų žmoguje Jėzuje ir pasinaudotų juo kaip tarpininku reikiamoms tiesoms artimiausiems pasekėjams atskleisti. Remiantis šiuo supratimu, dieviškoji dalelė tam tikrame gyvenimo etape įėjo į Jėzų (pavyzdžiui, per krikštą, kada Dvasia nusileido ant jo) ir paliko jį, kai jo misija buvo baigta. Tai paaiškintų, kodėl ant kryžiaus Jėzus šaukė: „Mano Dieve, mano Dieve, kodėl mane apleidai?“ Taip atsitiko todėl, kad dieviškoji dalelė apleido jį dar prieš jo nukryžiavimą – juk dievybė negali kentėti ir mirti.

Ereziologai (Ireniejus Lionietis) gnostikus laikė ypač klastingais ir sunkiai įveikiamais. Bėda ta, kad nebuvo įmanoma įrodyti gnostikų paklydimo – jie turėjo slaptą žinojimą, kurio neturėjo kiti! Jei būtum sakęs, kad gnostikas neteisus, jis galėjo išsiginti sakydamas, kad tu paprasčiausiai neišmanai. Taip Ireniejus Lionietis ir kiti turėjo nustoti puldinėti ir bent jau kitus krikščionis bandyti įtikinti, esą gnostikai nežino tiesos, o viso labo iškraipė tiesą atmesdami Senojo

Testamento Dievą ir jo kūrinius bei neigdami Kristų tikrai buvus žmogų iš kūno ir kraujo, kurio mirtis ir prisikėlimas (ne slapti jo mokymai) atnešė išganymą. Ireniejus Lionietis penkių tomų veikale neigė gnostikus, o jų įsitikinimus laikė beviltiškai prieštaringais, kvailai detalizuotais ir prieštaraujančiais paties Jėzaus mokymui. Kartais jis pasitelkdavo kai kuriuos gnostikų tekstus, kad iš jų pasijuoktų, priešpriešindamas juos šventiems, visuotinai priimtiems Bažnyčios raštams. Vienas jo išjuoktų tekstų buvo Judo evangelija.

Gnostikai kainitai ir Judo evangelija

Viena iš daugelio Ireniejaus Lioniečio aptartų gnostikų grupių yra kainitai. Tiksliai nežinome, ar tokia grupė iš tikrųjų egzistavo, ar Ireniejas Lionietis paprasčiausiai išgalvojo jų pavadinimą, – nėra jokio nepriklausomo jų egzistavimo patvirtinimo. Ireniejas Lionietis teigia, kad kainitai buvo netipiškų įsitikinimų, apeliuojančių į Judo evangeliją, šalininkai.

Grupės pavadinimas kilo iš Kaino, Adomo ir Ievos pirmagimio, vardo. Kainas gerai žinomas biblinėje istorijoje kaip pirmasis brolžudys. Jis pavydėjo savo jaunesniam broliui Abeliui, kurį ypač mylėjo Dievas, ir jį nužudė (Pr 4). Kodėl kainitai iš visų žmonių pasi-

rinko savo tikėjimo didvyriu būtent jį? Todėl, kad jie tikėjo, jog Senojo Testamento Dievas buvo ne tikrasis Dievas, kurį reikia garbinti, o neišmananti šio pasaulio būtybė, kuri troško ištrūkti iš šio pasaulio. Taigi visos judėjų ir krikščionių istorijos asmenybės, kurios stojo prieš Dievą – Kainas, Sodomos ir Gomoros žmonės ir galiausiai Judas Iskarijotas – buvo tie, kurie įžvelgė tiesą ir suprato būtinas išganymui tiesas.

Pasak Ireniejaus Lioniečio, kainitai stojo opozicijon prieš Senojo Testamento Dievo etinį kraštutinumą. Jie prieštaravo bet kam, ką įsakė Dievas, ir pritarė bet kam, kas Dievui prieštaravo. Jei Dievas prisakė laikytis šabo, nevalgyti kiaulienos ir nesvetimauti, tai būdas išreikšti išsilaisvinimą iš Dievo buvo ignoruoti šabą, valgyti kiaulieną ir svetimauti!

Nenustebtume sužinoję, jei gnostikų grupė tokiu atvirkščiu požiūriu gerbtų Jėzaus priešą kaip didžiausią jo sąjungininką. Pasak Ireniejaus Lioniečio, kainitai rėmėsi Judo evangelija. Ireniejus Lionietis teigia, kad, remiantis šia evangelija, vienintelis iš visų mokinių Judas suprato Jėzaus žinią ir darė taip, kaip norėjo pats Jėzus – atidavė valdžiai nukryžiuoti. Todėl Judas laikomas pagrindiniu Jėzaus pasekėju, tuo, kurio veiksmai turėtų būti sektini, o ne atmestini, nes jis buvo tas, kuriam Jėzus perdavė išganymui reikalingą slaptą žinojimą. Šioje knygoje publikuojama Judo evangeli-

ja beveik be abejonės yra ta evangelija, kurią 180 m. citavo Ireniejus Lionietis. Mokslininkai nesutaria dėl to, kada ji sukurta, bet, tikriausiai, dauguma datuotų ją 140–160 m., ar panašiai. Ji buvo parašyta tada, kai gnostiniai tikėjimai ėmė klestėti krikščionių Bažnyčioje ir egzistavo jau kelis metus iki Ireniejus Lionietis pradėjo juos pulti. Evangelijos turinys patvirtina ją esant ta, kurią žinojo Ireniejus Lionietis. Šioje evangelijoje Judas yra vienintelis mokinys, kuris supranta, kas iš tikrųjų yra Jėzus, ir tik jam Jėzus perduoda slaptą, į išganymą vedantį apreiškimą. Kiti mokiniai garbino Senojo Testamento Dievą ir taip tapo „klaidos pasiuntiniais". Žinodamas tiesą Judas atlieka svarbiausią pareigą Jėzui – išduoda jį, kad jam būtų įvykdyta mirties bausmė ir tokiu būdu dieviškoji būtybė Jėzuje išsilaisvintų iš materialaus kūno spąstų, arba, kaip įtikinamai evangelijoje pasako Jėzus: „Tu [Judai] pralenksi visus juos [kitus mokinius]. Nes tu paaukosi žmogų, kuriuo aš apsivilkęs."

Koks šiai evangelijai būdingas Judo vaizdavimas? Kuo bendra religinė perspektyva skiriasi nuo daugumos krikščionių pripažintų ortodoksiškų pažiūrų? Ir galiausiai, kodėl ji, kaip ir kitos panašios knygos, buvo pašalinta iš krikščioniškųjų raštų kanono?

Naujajame Testamente minimi keli žmonės vardu Judas, taip pat yra kelios Marijos, keli Erodai ir keli Jokūbai. Kadangi bendravardžių tiek daug, o žemesnio sluoksnio žmonės niekada neturėjo pavardžių, reikėjo kaip nors juos vieną nuo kito atskirti. Dažniausiai tai buvo daroma nurodant, iš kur jie yra kilę ar kieno yra giminės. Pavyzdžiui, skirtingos Marijos vadinamos: Marija Jėzaus motina, Marija iš Betanijos, Marija Magdalietė ir t. t. Tarp tų, kurie vardu Judas[152], vienas buvo Jėzaus brolis (Mt 13,55), kitas – mokinys Judas, Jokūbo sūnus (Lk 6,16), ir tik trečiasis buvo dar vienas mokinys – Judas Iskarijotas. Mokslininkai ilgai diskutavo, ką turėtų reikšti Iskarijotas, bet iki šiol tiksliai nėra aišku. Tai galėtų reikšti Judo gimtinę, Kerioto („Iš-Keriot", arba Iskarijotas – vyras iš Kerioto) kaimą Judėjoje (dabartinio Izraelio pietinėje dalyje). Kaskart, kai šiuose svarstymuose minėsiu Judą, tai visada bus būtent šis, Judas Iskarijotas.

Judas Naujojo Testamento evangelijose

Judo išdavystė Judo evangelijoje niekur nevaizduojama kaip gėdingas poelgis. Tai yra skiriamasis Naujo-

[152] Straipsnyje anglų kalba pateikiami du vardo vertimai – Judas ir Jude *(vert. past.)*.

jo Testamento evangelijų bruožas. Judas yra sugedęs obuolys tarp dvylikos mokinių. Šiose knygose jis paminėtas apie dvidešimt kartų, ir kaskart evangelijų autoriai kalba apie jį priešiškai, dažnai paprasčiausiai nurodydami jį buvus Jėzaus išdaviką. Jie visi mano, kad tai buvo labai blogas poelgis.

Daugelį metų apie tai buvo mąstoma. Jei Jėzus turėjo mirti ant kryžiaus, kad išganytų pasaulį, tai kodėl Judas nesielgė *gerai* išduodamas jį? Be išdavystės nebūtų buvę suėmimo, be suėmimo nebūtų buvę teismo, be teismo nebūtų buvę nukryžiavimo, be nukryžiavimo nebūtų buvę prisikėlimo – trumpiau tariant, mūsų nuodėmės *vis dar* nebūtų atpirktos. Tai kodėl Judo poelgis toks blogas?

Evangelijų autoriai niekada neužduoda tokio spekuliatyvaus klausimo. Jie paprasčiausiai mano, kad Judas išdavė priežastį ir savo mokytoją, ir kad nors iš to išėjo gera, jo poelgis buvo smerktinas nusižengimas: „Geriau jam būtų buvę negimti“ (Mk 14,21).

Šie pasakojimai, kodėl Judas išdavė Jėzų, skirtingai aiškinami. Evangelijoje pagal Morkų nėra šio poelgio paaiškinimo: Judas nuėjo pas žydų vadovus ir savanoriškai išdavė Jėzų, o šie sutiko jam sumokėti (Mk 14,10–11). Gali būti, kad Judas norėjo pinigų, bet Morkus to kaip motyvo nenurodo. Evangelijoje pagal Matą, parašytoje keletą metų vėliau už šią, pasakoja-

ma tiksliau: Judas atėjo pas žydų vadovus norėdamas sužinoti, kiek jam pavyktų gauti už išdavystę, jie susitarė dėl trisdešimties sidabrinių ir jis įvykdė sandėrį. Pagal šią versiją, Judas paprasčiausiai norėjo pinigų (Mt 26,14–16). Evangelijoje pagal Luką, parašytoje panašiu laiku kaip ir Evangelija pagal Matą, minimas ir papildomas faktorius. Pasak Luko, šėtonas, pagrindinis Dievo priešas, apsėdo Judą ir privertė jį atlikti šį purviną darbą (Lk 22,3). Šiame pasakojime Judas galėtų pasakyt: „Velnias mane privertė tai padaryti." Paskutinė evangelija – pagal Joną, iš jos sužinome, kad Jėzus visą laiką žinojo, kad „tarp jūsų vienas [t. y. vienas iš mokinių] yra velnias" (Jn 6,70). Dar daugiau, sužinome, kad Judui buvo patikėti mokinių grupės pinigai (Jn 12,4–6), jis dažnai jais pasinaudodavo savo reikmėms. Šioje evangelijoje Judas kaltinamas demoniška prigimtimi ir godumu.

Ką tiksliai Judas išdavė valdžiai? Šiuo klausimu visos Naujojo Testamento evangelijos sutaria. Jėzus ir jo mokiniai atkeliavo iš šiaurinės šalies dalies į sostinę Jeruzalę švęsti kasmetinės Paschos šventės. Tais laikais Jeruzalėje tai buvo didelis įvykis, nes šventės metu miestą užtvindydavo iš viso pasaulio atvykę garbinti Dievą piligrimai. Jie minėjo išgelbėjimą, kai prieš daug metų izraelitų vaikai buvo apsaugoti nuo mirties ir išvesti iš Egipto. Dėl didžiulių minių nuolat grė-

sė pavojus, kad religinis entuziazmas tiek įsiliepsnos, jog prasidės riaušės. Valdžia buvo itin sunerimusi, kad Jėzus gali pridaryti bėdų ir norėjo jį tyliai suimti, kai jis atsiskirs nuo minios, ir pašalinti jį be didesnių neramumų. Judas buvo tas, kuris jiems pasakė, kaip tai padaryti. Gilią naktį jis nuvedė juos pas Jėzų, likusį vieną su mokiniais ir besimeldžiantį. Valdžia jį slapta suėmė, neteisėtame teisme nuteisė ir nukryžiavo prieš kylant realiam organizuotam pasipriešinimui.

Kas toliau nutiko Judui, pasakoja tik dviejų evangelijų autoriai. Geriausiai žinoma Evangelijos pagal Matą versija, pagal kurią Judą užgraužė sąžinė, jis grąžino žydų vyriausiesiems kunigams trisdešimt sidabrinių ir pasikorė. Kunigai suprato negalį padėti grąžintų pinigų į šventyklos iždą, nes jie buvo panaudoti išduodant nekaltą kraują. Todėl jie pinigus panaudojo įsigyti sklypui svetimšaliams laidoti. Sklypas buvo pavadintas Puodžiaus sklypu galbūt todėl, kad jis buvo raudono molio, kokį dažniausiai naudodavo miesto puodžiai. Vėliau jį imta vadinti Kraujo sklypu, nes jis buvo įsigytas už kruvinus pinigus.

Morkus ir Jonas nieko nekalba apie Judo mirtį; nepasakojama ir Evangelijoje pagal Luką. Bet iš Apaštalų darbų, Luko parašytų tarsi evangelijos tęsinys, sužinome apie kitą Judo mirties versiją, taip pat susijusią su lauku Jeruzalėje. Tačiau šiuo atveju

sakoma, kad pats Judas turėjo lauką ir jame mirė. Jis nepasikorė. Vietoj to jis plyšo pusiau (praplyšo jo pilvas), visi jo viduriai iškrito ant žemės. Todėl laukas vadinamas Kraujo sklypu (Apd 1,15–19). Tai nepanašu į savižudybę kaip Evangelijoje pagal Matą, o greičiau į Dievo valią, kuri Judui lėmė kruviną jo baigtį kaip atpildą už jo blogą darbą.

Visi šie pasakojimai prieštarauja Judo evangelijai. Anot jos, Judo poelgis nėra blogas. Dar daugiau, tai, ką jis padarė, yra Dievo valia, atskleista jam paties Jėzaus apreiškimuose. Leisdamas Jėzui mirti Judas leido iš materialaus kūno spąstų ištrūkti Jėzaus dieviškajai kibirkščiai ir grįžti į dangiškuosius namus. Judas yra didvyris, o ne niekšas.

Judas Judo evangelijoje

Iš įžanginių šios evangelijos žodžių paaiškėja, kad Judo portretas nebus panašus į tą, kuris yra Naujajame Testamente. Šis pasakojimas turės gnostinę Judo poelgio perspektyvą. Tekstas prasideda žodžiais: „Slaptas pasakojimas apie apreiškimą, kurį Judui Iskarijotui atskleidė Jėzus jų pokalbio metu.“ Tuo pačiu sakoma, kad tai yra slaptas pasakojimas, t. y. ne kiekvienam, o tik tiems, kurie žino, o tai reiškia – gnostikams. Pasakojimas perduoda Jėzaus, dieviškojo pasiuntinio, kuris vienintelis gali atskleisti išganymui reikalingą

tiesą, duotą apreiškimą. Ir kam jis ją atskleidžia? Ne minioms, kurios telkiasi pasiklausyti jo mokymo, net ne dvylikai mokinių, kuriuos pasišaukė. Jis atskleidžia paslaptį tik Judui Iskarijotui, savo artimiausiam draugui ir jis yra vienintelis, suprantąs tikrąją Jėzaus tiesą.

Kitą kartą šioje evangelijoje Judas minimas, kai Jėzus meta mokiniams iššūkį įvardyti save kaip tobulą (t. y. galintį išsigelbėti) ir stoti prieš jį. Visi mokiniai tvirtina, kad jie yra pakankamai stiprūs taip pasielgti, bet iš tiesų prieš jį stoti išdrįsta tik Judas, nors ir jis nusuka savo veidą. Tai turėtų reikšti, kad Judas turi dieviškąją kibirkštį, taigi jis iš dalies yra lygus Jėzui. Tačiau Judas nusuko akis, nes dar nesuprato paslaptingosios tiesos, kurią tuoj apreikš Jėzus. Judas skelbia Jėzų esant ne paprastą mirtingąjį iš šio pasaulio, vadinasi, jis žino tikrąją Jėzaus prigimtį, ko kiti nė nenutuokia. Jis atėjo iš aukštybėse esančio dieviškojo pasaulio: „Tu esi iš nemirtingosios Barbelo karalystės“, sako Judas. Kaip aiškina Marvinas Meyeris, pasak gnostikų setitų, Barbelo yra viena iš pirminių dieviškųjų būtybių tobuloje tikrojo Dievo karalystėje. Iš ten yra Jėzus, o ne iš šio menkesnės dievybės vėliau sukurto pasaulio.

Kadangi Judas teisingai supranta Jėzaus asmenį, Jėzus nusiveda jį toliau nuo neišmanančiųjų ir papasakoja karalystės paslaptis. Vienintelis Judas gaus slaptąjį žinojimą, reikalingą išsigelbėti. Jėzus praneša jam, kad

jis bus išganytas, net jei tuo metu ir sielvartaus. Jis sielvartaus, nes bus Dvylikos atstumtas ir jie pasirinks į jo vietą kurį kitą. Tai yra pasakojimas apie tai, kas vyksta Naujojo Testamento Apaštalų darbuose, kai po Judo mirties vienuolika mokinių į jo vietą pakvietė Motiejų, kad ir toliau jų būtų dvylika (Apd 1,16–26). Judo evangelijoje tai geras dalykas ne Dvylikai, bet Judui. Jis vienintelis būsiantis išganytas, o kiti apaštalai toliau rūpinsis savo dievu, t. y. Senojo Testamento Dievu kūrėju, už kurį tiek Jėzus, tiek Judas yra viršesni.

Ši tema kartojama ir toliau tekste, kai Judas Jėzui perpasakoja savo didįjį regėjimą, sukėlusį jam nerimą. Šiame regėjime jis matė dvylika mokinių (akivaizdžiai vienuolika kitų ir vieną, kuris pagaliau jį pakeis), mirtinai užmėtančių jį akmenimis. Bet tada jis išvydo didelį namą, pilną didingų žmonių. Judas norėjo įeiti į jį, nes namas – dieviškoji karalystė, kur amžinoje harmonijoje gyvena nemirtingos dvasios. Jėzus jam paaiškino, kad nė vienas, gimęs iš mirtingųjų, negali įeiti į tą namą – jis „yra saugomas šventiems". Tačiau, kaip vėliau sužinosime iš teksto, tai reiškia, kad kiekvienas, kuris – kaip Judas – turi savyje dievišką kibirkštį, bus įleistas, kai tik išsivaduos iš mirtingo kūno.

Kitais žodžiais tariant, neišvengiama Judo mirtis nebus didelė tragedija, net jei tuo metu ji jam atrodys kankinanti. Po mirties jis taps tryliktuoju, t. y. jis ne-

bebus tarp Dvylikos ir paliks juos. Tik jis galės įžengti į dieviškąją karalystę, kurią jo regėjime simbolizavo didelis namas. Taip jis bus mirtingųjų giminės, kuriai nelemtas yra galutinis išganymas, ir „kitos kartos prakeiktas". Tuo pačiu metu jis „ateis jų valdyti", nes jis bus žymiai už visus pranašesnis materialiajame pasaulyje, nes buvo išganytas turėdamas Jėzaus jam atskleistą slaptą žinojimą.

Didelė išlikusios evangelijos dalis kalba apie slaptą Jėzaus apreiškimą vieninteliam Judui. Jis apreiškia jam didžiulę ir beribę amžinąją karalystę, tikrų dieviškųjų būtybių karalystę už šio pasaulio ribų ir virš menkesnių dievybių, kurios sukūrė šią materialią egzistenciją ir žmones. Dabar daugelis skaitytojų bus sukrėsti, sužinoję apie šį itin sudėtingą ir sunkiai suprantamą apreiškimą. Bet jo esmė aiški. Daugybė aukštesnių dieviškųjų būtybių atsirado žymiai anksčiau už šio pasaulio dievus. Tarp pasaulio dievų ir *El* (Senojo Testamento žodis, reikšiantis Dievą) – jo pagalbininkas Nebro, taip pat Yaldabeot, kuris yra susiteršęs krauju ir kurio vardas reiškia maištininką; kitas vardu Saklas, jo vardas reiškia kvailį. Vadinasi, dievybės, atsakingos už šį pasaulį, yra Senojo Testamento Dievas, kruvinas maištininkas ir kvailys. Tai anaiptol nėra skambios pasaulio kūrėjo pagyros. Sakoma, kad Saklas, kvailys, yra tas, kuris kuria žmones „pagal [savo?] paveikslą",

ir Judui dėl to kyla klausimas: ar gali žmogus atsisakyti gyvenimo šiame pasaulyje? Kaip pamatysime vėliau, atsakymas yra tvirtas „taip“. Kai kurie žmonės turi savyje dieviškumo dalelę. Jie pajėgs peržengti šio pasaulio ribas ir patekti į dieviškąją karalystę toli nuo kraujo troškimo ir kvailų dievų kūrėjų.

Pats Judas pirmas tai ir padarė. Teksto pabaigoje sužinome, kad jo noras išsipildė: jis įžengė į šviesų debesį, kuris simbolizuoja tikrojo Dievo ir jo eonų pasaulį. Kaip ir visi, taip ir Judas, turi jį lydinčią žvaigždę (žr. Marvino Meyerio esė). Jo žvaigždė pranašesnė nei kitų. Jo žvaigždė rodo kelią.

Ji veda jį į tikrą viso to, ko mokė Jėzus, supratimą. Išganymas neateina garbinant šio pasaulio Dievą ir priimant jo kūrinius. Jis ateina neigiant šį pasaulį ir atmetant kūną, kuris mus prie jo pririša. Tai pagrindinė priežastis, kodėl užduotis, kurią atliko Judas, yra teisingas poelgis, juo jis pralenkė visus. Išduodamas Jėzų Judas leido Jėzui ištrūkti iš jo paties mirtingo kūno ir grįžti į savo amžinuosius namus. Mes jau girdėjome Jėzų sakant: „Tu pralenksi juos visus, nes tu paaukosi žmogų, kuriuo aš apsivilkęs.“

Pati išdavystės scena pasakojama lakoniškai ir daug kuo skiriasi nuo Naujajame Testamente pateiktų pasakojimų. Čia, pavyzdžiui, Jėzus meldžiasi ne Getsemanės sode. Jis viduje, svečių menėje. Kaip ir Naujojo

Testamento evangelijose, žydų vadovai, vadinamieji raštininkai, nori slapta suimti Jėzų, „nes jie bijojo žmonių, kadangi jis visų buvo laikomas pranašu". Bet kaip jie nustebo pamatę Judą: „Ką tu čia darai? Tu esi Jėzaus mokinys." Šie vadovai taip pat nesupranta tiesos: iš tikrųjų tarnauti Jėzui, – vadinasi, perduoti jį valdžiai, kad ji galėtų jam įvykdyti mirties bausmę. Judas atsakė jiems taip, kaip jie norėjo, gavo pinigų už darbą ir išdavė Jėzų. Šiuo pasakojimu evangelija baigiasi, autoriui tai atrodė esanti pasakojimo kulminacija – ne Jėzaus mirtis ir prisikėlimas, o artimiausio draugo ir ištikimo pasekėjo, to, kuris jį pasiuntė myriop, idant jis grįžtų į dangiškus namus, atsidavęs poelgis.

Neįprasti Judo evangelijos teologiniai požiūriai

Jau pastebėjome kelias pagrindines teologines evangelijos mintis: šio pasaulio kūrėjas nėra vienintelis tikrasis Dievas, šis pasaulis bloga vieta, iš kurios reikia ištrūkti, Kristus nėra Kūrėjo sūnus, išganymas ateina ne per Jėzaus mirtį ir prisikėlimą, bet per slaptojo žinojimo apreiškimą. Šios mintys yra visiškai priešingos teologiniams teiginiams, kurie galiausiai nugalėjo ankstyvųjų krikščionių debatuose dėl teisingo

tikėjimo. Kitais žodžiais tariant, II–III a. teologiniuose karuose (krikščionių grupės puoselėjo skirtingas tikėjimo ir doktrinų sistemas), visos teigė, kad jų požiūris yra ne tik vienintelis teisingas, bet ir būtent toks, koks buvo Jėzaus ir jo artimiausių pasekėjų.

Apie šiuos ginčus seniai žinojome, o Judo evangelija mums suteikia galimybę geriau pažinti vieną besiginčijusią ir pralaimėjusią pusę. Kiekviena pusė gynė knygas, kurios rėmė jų požiūrį; visi tikino, kad jų požiūris atėjo tiesiogiai iš Jėzaus, o per jį iš Dievo. Bet tik viena pusė laimėjo. Tai buvo ta, kuri nusprendė, kurios knygos turėtų būti įtrauktos į Bažnyčios raštus ir surašė krikščionių tikėjimo tiesas; jos pasiekė ir mūsų dienas. Šiose tikėjimo tiesose suformuluoti teologiniai teiginiai skelbė ortodoksinės grupės laimėjimą. Vienos garsiausių tikėjimo tiesų pradžia:

Tikiu vieną Dievą, Visagalį Tėvą
Dangaus ir žemės, regimosios ir neregimosios
visatos kūrėją.

Šis pareiškimas visiška priešingybė Judo evangelijoje randamiems požiūriams. Evangelijoje ne vienintelis Dievas, bet daug dievų, pasaulio kūrėjas nėra tikrasis Dievas, o tik už jį menkesnė dievybė, kuri nėra viso ko Tėvas ir tikrai ne visagalė.

Dabar mes galime atidžiau ištyrinėti kelias pagrindines evangelijos mintis, jos požiūrį į Dievą, pasaulį, Kristų, išganymą bei evangelijos šalininkus, atsilikusius nuo visuotinai pripažinto, bet taip ir nesupratusio tiesos tikėjimo.

Požiūris į Dievą evangelijoje

Evangelijos pradžioje paaiškėja, kad Jėzaus Dievas nėra žydų išpažįstamas Dievas kūrėjas. Vienoje iš pirmųjų scenų pasakojama, kad Jėzus rado mokinius susirinkusius ir „susėdusius pamaldžioms apeigoms". Pažodžiui koptų kalba pasakyta, kad mokiniai „dalyvavo Dievą garbinančiose praktikose". Jie dalinosi eucharistinį valgį ir dėkojo Dievui už maistą. Tikėtina, kad Jėzus būtų patenkintas šiuo religiniu veiksmu. Bet vietoj to jis juokėsi. Mokiniai nesuprato, kas čia juokingo: „Kodėl juokiesi iš mūsų padėkos maldos? Mes elgiamės, kaip yra teisinga." Jėzus jiems atsakė, kad iš tikrųjų jie nesupranta, ką daro: dėkodami už maistą jie šlovina *savo* dievą, bet ne Jėzaus Dievą. Mokiniai sutriko: „Mokytojau, tu esi ... mūsų Dievo sūnus." Bet pasirodo, jis toks nėra. Jėzus atsako, kad niekas jų kartoje nežinos, kas jis iš tikrųjų yra.

Mokiniai jo priekaištą priėmė nepalankiai ir „ėmė pykti... niršti ir burnoti prieš jį savo širdyse". Jėzus toliau juos barė ir kalbėjo apie „jūsų dievą, kuris yra ju-

myse". Čia figūruoja kelios pagrindinės mintys, kurios kartojasi visame pasakojime: Jėzaus mokiniai nežino, kas iš tiesų jis yra, jie garbina Dievą, kuris nėra Jėzaus tėvas, jie nesupranta tiesos apie Dievą. Judas, vienintelis, kuris iš tikrųjų supranta, pareiškia, kad Jėzus atėjęs iš „nemirtingosios Barbelo karalystės", t. y. iš tikrų nemirtingų būtybių karalystės, o ne iš žemesnės žydų Dievo kūrėjo karalystės.

Šis Dievo kūrėjo kaip menkesnės dievybės supratimas akivaizdžiausias mite, kurį Jėzus vėliau asmeniškai papasakojo Judui. Pasak protoortodoksinių rašytojų, tokių kaip Ireniejus Lionietis (vadinu jį protoortodoksiniu, nes jis išsakė požiūrį, kuris vėliau bus vadinamas ortodoksiniu), yra tik vienas Dievas ir jis yra tas, kuris sukūrė viską danguje ir žemėje. Mitas, kurį Jėzus pasakojo Judui, gali atrodyti sudėtingas, bet jo esmė aiški. Dar prieš atsirandant Dievui kūrėjui, egzistavo daugybė kitų dieviškų būtybių: septyniasdešimt du eonai, kiekvienas jų kartu su šviesuliu ir su penkiais dangaus skliautais (iš viso 360 dangaus skliautų), su nesuskaičiuojama daugybe angelų, garbinančių vienas kitą. Dar daugiau, šis pasaulis priklauso pražūtingajai, arba sugedusiajai karalystei. Tai nėra gerasis vienintelio tikrojo Dievo kūrinys. Tik atsiradus visoms kitoms dieviškosioms būtybėms, atsirado Senojo Testamento Dievas, vardu

El, lydimas pagalbininkų, krauju susitepusio maištingojo Yaldabaot ir kvailio Saklo. Du pastarieji vėliau sukūrė pasaulį ir žmones.

Mokiniai, garbindami „jų Dievą", garbina maištininką ir kvailį, šios kruvinos ir bejausmės materialios egzistencijos kūrėjus. Jie negarbina tikrojo Dievo, to, kuris yra virš visa ko, kuris yra visažinis, visagalis, absoliuti dvasia ir visiškai pasitraukęs iš šio laikino, maištininko ir kvailio sukurto, skausmo ir kančių pasaulio. Nenuostabu, kad Ireniejus Lionietis laikė šį tekstą įžeidžiu. Jis esą atspindėjo Jėzaus požiūrį, bet šis požiūris buvo visiškai pajuokiantis Ireniejaus Lioniečio branginamą tikėjimą.

Kristaus požiūris

Visą tekstą daugiausia sudaro Jėzaus kalba apie dvylika mokinių ir „jų Dievą". Aišku, kad Jėzus nėra šio pasaulio Dievas, iš tikrųjų vienas jo tikslų yra prieš paliekant mirtingą kūną ir prieš sugrįžtant į dieviškąją karalystę, tobulą Dvasios pasaulį, atskleisti šio dievo menkumą ir moralinį begėdiškumą.

Taigi šioje evangelijoje Jėzus nevaizduojamas kaip paprastas žmogus. Tai, kad Jėzus yra šiame pasaulyje, leidžia nuspėti, jog jis atėjo iš kitos karalystės. Ir tai, kad didesnėje evangelijos dalyje jis vaizduojamas atskleidžiantis paslaptis apie tikrojo dieviškumo ne-

mirtingąjį pasaulį, leidžia daryti prielaidą, kad jis kilęs iš kitos karalystės.

Jo unikali prigimtis yra paslėpta šiame komentare: „Dažnai jis mokiniams nepasirodydavo savo pavidalu, o atsirasdavo tarp jų kaip vaikas." Su ankstyvosios krikščionybės literatūros įvairove susipažinę mokslininkai netruks suprasti šią aliuziją. Daugybė krikščioniškų tekstų be Naujojo Testamento vaizduoja Jėzų kaip panašią būtybę – t. y. panašią į žmogų tik todėl, kad tai yra regimybė (*panašus* kilęs iš graikų k. žodžio *dokeō* – atrodyti, rodytis). Būdamas dieviška būtybė Jėzus gali įgauti bet kokią išvaizdą. Kai kuriuose pirmuosiuose krikščioniškuose tekstuose pasakojama, kad vienu metu skirtingiems žmonėms Jėzus pasirodydavo seniu ar vaiku! (Pavyzdžiui, nekanoninėje knygoje Jono darbai.) Taip pat ir čia: Jėzus neturėjo tikro kūno, bet panorėjęs galėjo įgyti skirtingas išvaizdas. Tačiau kodėl jis turėtų pasirodyti mokiniams vaiko pavidalu? Nejaugi tokia išvaizda ne padidintų jo autoritetą, o, greičiau, sumažintų? (Jis tik vaikas, ką gi jis išmano?) Dėl šios minties dar tikrai ilgai bus diskutuojama mokslininkų, nagrinėjančių šią evangeliją. Atrodo, kad būti vaiku čia neturi negatyvios reikšmės, o kaip tik pozityvią: vaikai yra nesugadinti šio materialaus pasaulio šiurkščios tikrovės ir neteisingo mokymo. Dar daugiau, argi Biblija nesako: „Mažylių

ir kūdikių lūpomis sukūrei šlovę“ (Ps 8,3). Vaikas atstovauja tyrumui ir nekaltumui šiame pasaulyje. Vienintelis Kristus įkūnijo visišką paprasto mirtingojo pralenkiantį tyrumą, išmintį ir žinojimą.

Šis žinojimas, be abejo, yra pagrindinė Judo evangelijos tema. Tai žinojimas paslapčių, kurias žino vienintelis Jėzus ir kurias vertas išgirsti yra tik Judas. Jėzus turi tą žinojimą, nes yra iš Barbelo karalystės. Ir jis, matyt, gali panorėjęs aplankyti karalystę. Kitą dieną, kai po pirmojo jų pokalbio mokiniai norėjo žinoti, kur Jėzus tuo metu dingo, jis jiems sako: „Ėjau pas kitą didžiąją ir šventą kartą.“ Kai jie jo pasiteirauja apie tą kartą, jis vėl juokiasi, bet šį kartą ne iš jų neišmanėliško kūrėjo garbinimo, o iš jų nepakankamo išmanymo apie tikrąją dieviškąją karalystę. Joks mirtingasis negali ten patekti, nes tai yra už šio pasaulio ribų esanti karalystė, tobulumo ir tiesos karalystė, galutinis tikslas tų, kuriuose yra dieviškumo dalelė; ją turėdami jie gali ištrūkti iš šio materialaus pasaulio spąstų. Vienintelis Jėzus žino apie šią karalystę, nes iš čia jis atėjo ir čia jis grįš.

Kaip jau pastebėjome, Judas yra artimiausias Jėzaus pasekėjas ne tik dėl to, kad jis yra vienintelis vertas, kad jam būtų atskleistos tos karalystės paslaptys, bet ir todėl, kad jis padeda Jėzui visam laikui ten sugrįžti. Judas išduoda jį valdžiai įvykdyti mirties bausmę. Tik

atrodo, kad Jėzus yra iš kūno ir kraujo, nes žemėje jis pasirodo žmogaus pavidalu. Jam reikia ištrūkti iš savo mirtingo apvalkalo ir grįžti į dangiškuosius namus.

Kokia tada Jėzaus mirties reikšmė pagal šią evangeliją? Ireniejus Lionietis ir kiti protoortodoksiniai rašytojai savo požiūrį rėmė tekstais, vėliau tapusiais Naujuoju Testamentu, tokiais kaip Evangelija pagal Morkų ir apaštalo Pauliaus laiškai; juose Jėzaus mirtis laikoma kaltes atperkančia auka (žr. Mk 10,45; Rom 3,21–28). Šiuo požiūriu Jėzaus mirtis buvo visų svarbiausia išganymui: ja buvo sumokėta kaina už nuodėmes, kad kiti – prasikaltusieji prieš Dievą – atkurtų teisingus santykius su Dievu, kuris sukūrė šį pasaulį ir viską, kas yra jame. Bet taip nerašoma Judo evangelijoje. Joje nekalbama apie susitaikymą su šio pasaulio kūrėju, kuris viso labo yra kraujo ištroškęs maištininkas. Priešingai, reikia ištrūkti iš šio pasaulio ir pabėgti nuo jo kūrėjo. Tai įvyksta, kai išsižadama kūno, kuris priklauso kūrėjui. Jėzaus mirtis yra jo paties ištrūkimas iš šio pasaulio. Kai mirsime, mes irgi ištrūksime.

Daugelį skaitytojų sukrės tai, kad Judo evangelija baigiasi taip keistai – išdavyste. Bet tai taps prasminga, jei atsižvelgsime į kitas knygoje išsakytas mintis. Jėzaus mirtis yra neišvengiama, – tam reikia tik aplinkybių, kurioms susiklosčius, tai įvyktų, ir Judas prisideda prie to. Štai kodėl jis „pralenkia“ visus.

Nebus jokio prisikėlimo. Ši mintis tikriausiai pagrindinė. Knygoje nerašoma, kad Jėzus bus prikeltas iš numirusiųjų. Kodėl jis turėtų būti prikeltas? Visa išganymo prasmė yra *ištrūkti* iš šio materialaus pasaulio. Mirusio kūno prikėlimas sugrąžina žmogų atgal į kūrėjo pasaulį. Kadangi esmė ta, kad reikia leisti sielai palikti šį pasaulį ir patekti į didžiąją ir šventąją kartą (t. y. šį pasaulį pranokstančią dieviškąją karalystę), vadinasi, kūno prisikėlimas yra tikrai ne tai, ko Jėzus ar tikrieji jo pasekėjai norėtų.

Požiūris į išganymą

Tai, žinoma, yra tikrųjų Jėzaus pasekėjų tikslas. Reikia išsilaisvinti iš šio pasaulio ir visų jo spąstų. Sielai tai pavyks, žmogui sužinojus tiesą apie jos prigimtį bei tikslą ir tada ištrūkus iš materialaus kūniško kalėjimo.

Toks mokymas išaiškėja pagrindiniame Judo ir Jėzaus pokalbyje, kuriame *ši* karta (t. y. šioje žemėje gyvenantys žmonės) yra priešinama *tai* kartai, – dieviškųjų būtybių karalystei. Kai kurie žmonės priklauso šiai kartai, kiti – tai. Tie, kurie savyje turi dieviškumo dalelę, priklauso tai kartai; tik jie gali būti po mirties išgelbėti. Mirus kitiems (priklausantiems *šiai* kartai), tai ir bus jų baigtis. Kaip sako Jėzus:

„Kiekvienos žmonių kartos sielos mirs. Nors, kai pasibaigs šių žmonių [t. y. priklausančių aukštybėse esančiai karalystei] laikas karalystėje ir jų dvasia apleis juos, jų kūnai mirs, bet jų sielos bus gyvos ir bus paimtos į dangų."

Remiantis šiuo supratimu, žmonės turi kūną, dvasią ir sielą. Kūnas yra materialioji dalis, dengianti viduje esančią sielą, kuri yra tikroji žmogaus esmė. Dvasia yra jėga, įkvepianti gyvybę kūnui ir suteikianti jam gyvenimą. Kai dvasia palieka kūną, jis miršta ir nustoja egzistuoti. Tų, kurie priklauso tik šiai žmonių karalystei, siela taip pat miršta. Kaip pasakė Jėzus: „Neįmanoma sėti sėklą ant [uolos] ir nuimti jos derlių." Kitais žodžiais tariant, be vidinės dieviškumo kibirkšties nebus amžinojo gyvenimo. O tų, kurie priklauso aukštybėse esančiai karalystei, sielos gyvens po mirties ir bus paimtos į dangiškuosius namus.

Ši mintis toliau aiškinama po to, kai Jėzus papasakojo pradžios mitą Judui, norėjusiam sužinoti, „ar žmogaus dvasia miršta?" Jėzus paaiškino, kad yra dvi žmonių rūšys: tie, kurių kūnams dvasia buvo arkangelo Mykolo laikinai duota „kad jie tarnautų", ir tie, kurie turi amžinas dvasias, dovanotas jiems arkangelo Gabrieliaus, ir todėl priklauso „nevaldomai didžiajai kartai". Pastarieji – turintys dieviškąją kibirkštį ir po

mirties grįšiantys į dangiškąją karalystę, iš kurios yra atėję. Pats Judas, žinoma, irgi yra tarp jų, o kiti mokiniai priklauso pirmajai rūšiai, kuri iš neišmanymo tarnauja, bet po mirties tiesiog nustos egzistuoti.

Požiūris į Jėzaus pasekėjus

Vienas labiausiai pribloškiančių Judo evangelijos bruožų yra pastovus kartojimas, kad dvylika Jėzaus mokinių niekada nesupras tiesos, jie nepriklauso išgelbėtųjų karalystei ir persekioja Judą, nesuprasdami, kad jis vienintelis pažįsta ir supranta Jėzų bei jo atskleistas paslaptis. Kaip matėme aprašytoje vizijoje, jie nesugalvojo nieko geriau, kaip tik užmėtyti Judą akmenimis. Judas priklauso jiems, Jėzus jį vadino tryliktuoju. Čia trylika yra laimingas skaičius.

Dvylika mokinių vaizduojami kaip garbinantys dievą kūrėją, pavyzdžiui, Eucharistijos scenoje, kuria pradedamas pasakojimas. Šis vaizdavimas dar išraiškingesnis kitoje scenoje, kuri, deja, yra labai fragmentiška, – mokiniai pasakoja Jėzui apie Jeruzalės Šventykloje vykusio aukojimo viziją.

Daugelis skaitytojų prisimins Naujajame Testamente pateiktą istoriją apie mokinių ir Jėzaus atvykimą į Šventyklą, likus savaitei iki Jėzaus mirties. Jėzus, Šventykloje versdamas pinigų keitėjų stalus ir išmesdamas aukojamų gyvulių pardavėjus, sukėlė sąmyšį

(Mk 11,15–17). O mokiniai vaizduojami ypač nustebinti to, ką jie matė – Galilėjos gyventojų, pirmą kartą keliaujančių į didelį miestą, o Šventyklos didingumas ir reikšmingumas kėlė jiems baimę. Evangelijoje pagal Morkų 13,1 jie sušunka: „Mokytojau, tik pažvelk, kokie akmenys ir kokie pastatai!"

Judo evangelijoje pateikta alternatyvi šios scenos versija. Čia mokiniai Jėzui komentavo ne Šventyklos pastatą, o joje aukotas aukas. Jie, pamatę altorių, kunigus, minią ir aukas, sunerimo, norėjo sužinoti, ką visa tai reiškia. Kaip paaiškėjo, viskas čia apie juos. Jėzus paaiškino, kad kunigai, prie altoriaus aukojantys aukas, šaukia jo vardą – „šaukia mano vardą". Kitaip sakant, atsakingieji už žydų Dievo garbinimą manė tarnaujantys pačiam Jėzui. Išaiškėjo, kad tai, ką matė mokiniai, yra ne tikras aukojimas Šventykloje, o simbolis jų pačių aukojimo praktikos. Jėzus tarė jiems:

> „Tie, kuriuos jūs matėte priimančius aukas prie altoriaus, esate jūs. Tai yra dievas, kuriam tarnaujate, o jūs esate tie dvylika vyrų, kuriuos matėte. Aukojami galvijai, kuriuos matėte, yra daugybė žmonių, kuriuos jūs suklaidinote prieš tą altorių..."

Kitais žodžiais tariant, mokiniai, toliau išpažįstantys savo religiją, kurios pagrindinis garbinimo objektas

būtų žydų Dievas kūrėjas, ir maldose šaukiantys Jėzaus vardą, viską ne taip suprato. Užuot tarnavę tikrajam Dievui, jie prieš jį piktžodžiauja. Taip elgdamiesi jie klaidina savo pasekėjus.

Šis aprašymas smerkia ne tik Jėzaus mokinius, bet ir protoortodoksinę Bažnyčią Judo evangelijos kūrimo laikotarpiu. Žinoma, protoortodoksai nebesimeldė žydų Šventykloje, tada ji jau buvo sunaikinta, o dauguma protoortodoksų buvo ne žydai. Tačiau jie tvirtino, kad jų garbinamas Dievas yra žydų Dievas, kuris davė žydų įstatymą ir atsiuntė žydų Mesiją žydams, kad būtų išpildyti žydų Raštai. Save jie laikė tikraisiais žydais, tikrąja vieno tikrojo Dievo tauta.

Šioje evangelijoje Jėzus teigė šiuos žmones esant paklydusius. Jie iš tikrųjų garbino žydų Dievą, bet šis Dievas yra didelis kvailys. Jis sukūrė pasaulį, bet šis pasaulis nėra geras, tai yra nelaimių ir kančių, pamazgų duobė. Tikrasis Dievas niekuo nesusijęs su šiuo pasauliu. Iš šio pasaulio reikia ištrūkti, o ne jį priimti. Protoortodoksai krikščionys skelbė klaidingą religiją. Tik Jėzaus slapta mokoma religija, kurios jis mokė savo artimiausią pasekėją Judą, yra tikra. Visa kita yra geriausiu atveju apgaulė, žalinga protoortodoksinės Bažnyčios vadovų skelbiama klaida.

Dėl šiurkščių protoortodoksinės Bažnyčios, kuriai priklausė Ireniejus Lionietis ir panašiai mąstę teologai, kurie išplėtojo ortodoksinį Dievo, pasaulio, Kristaus ir išganymo supratimą, puolimų Judo evangelijai liko mažai galimybių patekti į Naująjį Testamentą. Kodėl mes šiandien turime Naująjį Testamentą, sudarytą iš keturių evangelijų (pagal Matą, Morkų, Luką ir Joną), ir kodėl tiek mažai krikščioniškų tekstų tapo kanoniniais, o dauguma kitų (kaip Judo evangelija) į kanoną nebuvo įtraukti?

Naujasis Testamentas sudarytas iš dvidešimt septynių knygų, kurias nugalėtoja ortodoksinė grupė priėmė kaip šventus tekstus, perduodančius žmonėms Dievo žodį. Dar krikščionybės pradžioje – gyvenant istoriniam Jėzui – buvo šventų autoritetingų tekstų rinkinys. Jėzus buvo Palestinoje gyvenęs žydas, jis, kaip ir visi Palestinos žydai, pripažino žydų Raštų autoritetą, ypač pirmų penkių knygų, kurias krikščionys vadina Senuoju Testamentu (Pradžios knyga, Išėjimo knyga, Kunigų knyga, Skaičių knyga ir Pakartoto įstatymo knyga), dar žinomu kaip Mozės Įstatymas. Jėzus save įvardijo autoritetingu šių Raštų aiškintoju, savo pasekėjų buvo vadinamas didžiuoju rabiu (mokytoju).

Po Jėzaus mirties jo pasekėjai toliau gerbė jo mokymą ir ėmė priskirti jam tokį pat autoritetą kaip ir pačiam Mozei. Ne tik Jėzaus mokymas, bet ir artimiausių jo pasekėjų mokymas buvo laikomas autoritetingu, ypač jį užrašius knygose. Tačiau ilgainiui ėmė rastis vis daugiau tekstų, tariamai parašytų apaštalų. Turime, pavyzdžiui, daugiau Pauliaus laiškų, nei trylika jam priskiriamų ir patekusių į Naująjį Testamentą. Mokslininkai dabar yra įsitikinę, kad kai kurie patekusieji į Naująjį Testamentą iš tikrųjų nebuvo parašyti paties Pauliaus. Panašiai ir su Apokalipse ar Apreiškimu Jonui, – kitos apokalipsės, pavyzdžiui, Petro Apokalipsė ir Pauliaus Apokalipsė, nebuvo įtrauktos į Naująjį Testamentą.

Buvo daugybė evangelijų. Keturios Naujojo Testamento evangelijos yra anoniminės, tik antrame amžiuje jos imtos vadinti Jėzaus mokinių (Mato ir Jono) ir dviejų apaštalų palydovų (Morkaus, Petro palydovo, ir Luko, Pauliaus palydovo) vardais. Kitos evangelijos taip pat pretendavo į apaštalų autorystę. Be dabar atrastos Judo evangelijos, dar yra tariamai Pilypo ir Pauliaus rašytos evangelijos, dvi skirtingos Jėzaus brolio Judo Tomo evangelijos, viena Marijos Magdalietės ir kitų.

Visos šios evangelijos (bei laiškai, apokalipsės ir kt.) susijusios su apaštalais, visos tvirtina perteikiančios tikrąjį Jėzaus mokymą ir visos jos gerbiamos vie-

nos ar kitos krikščionių grupės kaip šventasis raštas. Bėgant laikui, jų ėmė atsirasti vis daugiau. Jos sukėlė didelius ginčus, į kuriuos buvo įsiveliama norint išsiaiškinti tinkamą religijos interpretavimą. Kaip žmonės galėjo žinoti, kurią knygą reikia pripažinti?

Trumpai tariant, viena iš kovojančių krikščionių grupių sugebėjo nugalėti kitas. Ši grupė įgijo daugiau atsivertėlių nei oponentai ir sugebėjo išstumti visus savo konkurentus. Ji nusprendė, kokia bus Bažnyčios organizacinė struktūra, kurias tikėjimo tiesas išmoks krikščionys ir kurios knygos bus laikomos Šventuoju Raštu. Tai buvo grupė, kuriai priklausė Ireniejus Lionietis ir kiti antro bei trečio amžiaus krikščionybę išmanantiems mokslininkams gerai žinomi asmenys – Justinas Kankinys ir Tertulijonas. Ši grupė tapo ortodoksine ir kaip tik ji užtvirtino savo pergalę prieš visus oponentus: perrašė kovos istoriją, teigdama, kad visada egzistavo daugumos krikščionių nuomonė, jos požiūris visada buvo apaštališkųjų bažnyčių ir apaštalų požiūris, o jos tikėjimo tiesos tiesiogiai kyla iš Jėzaus mokymo. Šventuoju Raštu laikomos knygos įrodo, kad evangelijos pagal Matą, Morkų, Luką ir Joną pasakoja istoriją, kurios augdami priprato klausytis protoortodoksai.

Kas atsitiko visoms kitoms knygoms, kurios pateikė kitas istorijos versijas ir todėl buvo išbrauktos iš protoortodoksinio kanono? Kai kurios iš jų buvo su-

naikintos, bet dauguma paprasčiausiai buvo pamestos ar ilgainiui sudūlėjo. Jos buvo perrašomos labai retai, jei iš viso kada nors buvo perrašomos, nes jų idėjos buvo laikomos eretiškomis. Tik mažose marginaliose krikščionių grupelėse – gnostikų, žydų krikščionių – šie tekstai išliko. Gandai apie jų egzistavimą tebesklandė, bet niekas itin nesistengė jų išsaugoti ateinančioms kartoms. Koks būtų to tikslas? Juose buvo melas, kuris paprasčiausiai klaidintų žmones. Geriau leisti jiems numirti gėdinga mirtimi.

Taip ir buvo padaryta. Maža jų dalis buvo perrašyta susidėvėjus seniesiems tekstams. Galiausiai dingo net ir šios izoliuotos kopijos, kol moderniaisiais laikais, retomis progomis viena kita atsirasdavo ir iš naujo įrodydavo, kad ortodoksinis religijos supratimas nebuvo vienintelis antro amžiaus krikščionybėje. Iš tikrųjų klestėjo pasipriešinimas jam, pasipriešinimas, įkūnytas, pavyzdžiui, neseniai atrastame brangakmenyje – Judo evangelijoje. Tai yra knyga, tradicinę krikščionišką teologiją apverčianti aukštyn kojomis ir apverčianti viską, ką mes manėme žiną apie krikščionybės kilmę. Šioje knygoje nėra Jėzaus mokinių ir jų protoortodoksinių pasekėjų mokomos tiesos. Šie krikščionių lyderiai yra akli tiesai, kuri buvo perduota tik slaptuose apreiškimuose vienam visų sutartinai niekintam mokiniui – Judui Iskarijotui, išdavikui.

Pasak šio ilgai pamiršto požiūrio, vienintelis Judas žinojo tiesą apie Jėzų. Jėzus nebuvo atsiųstas šio pasaulio kūrėjo ir tikrai nebuvo jo sūnus. Jis atėjo iš Barbelo karalystės atskleisti galėjusių atnešti išganymą paslapčių. Ne jo mirtis atnešė išganymą. Jo mirtis paprasčiausiai išlaisvino jį iš blogojo materialaus pasaulio. Šis pasaulis yra skausmo, nelaimių ir kančių bei pamazgų duobė ir vienintelė mūsų išsigelbėjimo viltis yra ją palikti. Kai kurie iš mūsų taip ir padarys. Kai kurie iš mūsų turi dieviškąją kibirkštį ir mirę ištrūks iš mūsų kūnų kalėjimo ir grįš į dangiškuosius namus, dieviškąją karalystę, iš kurios mes kilę ir į kurią amžiams grįšime gyventi šlovingo ir garbingo gyvenimo.

Ireniejus Lionietis ir Judo evangelija

Gregor Wurst

Senovinę papiruso knygą iš Egipto – Tchacos kodeksą – iš pradžių sudarė bent keturi gnostiniai traktatai, parašyti koptų kalbos sahidų tarme – senovės Egipto kalba. Pirmasis yra blogai išsilaikęs Petro laiškas Pilypui, tekstas jau žinomas iš garsiojo Nag Hammadi kodekso atradimo Egipte 1945 m. Antrasis yra žymiai geriau išsilaikiusi traktato „Jokūbas“ kopija, kuri panaši į vadinamąjį Pirmąjį Jokūbo apreiškimą, taip pat randamą Nag Hammadi bibliotekoje. Trečiasis yra Judo evangelija, pirmą kartą išversta į anglų kalbą ir dabar publikuojama. Ir galiausiai, išliko tik ketvirtojo

traktato, kuris šiuo metu redakcinės kolegijos vadinamas Allogenes knyga, pirmų puslapių dalys. Kodekse vartojama koptų kalba nėra originali šių keturių tekstų kalba. Įprasta manyti, kad jie buvo išversti iš graikų kalbos kartu su visais Nag Hammadi tekstais. Judo evangelijos pavadinimas vartojamas senovės krikščionių literatūroje, o ši esė tiria šių senovinių tekstų ir naujai atrasto teksto galimą sąsają. Tai padės datuoti Judo evangelijos originalą.

Ankstyvieji liudininkai: Ireniejus Lionietis ir pseudotertulijonas

Judo evangelija pirmą kartą paminėta II a. pab. vyskupo Ireniejaus Lioniečio žymiąjame traktate *Neteisingo žinojimo išaiškinimas ir paneigimas,* žinomo *Prieš erezijas* pavadinimu. Nors jis buvo parašytas graikų kalba apie 180 m., tačiau mes turime tik IV a. šio teksto vertimą į lotynų kalbą, o originalo fragmentai graikų kalba išliko vėlesnių krikščionių rašytojų, nagrinėjančių erezijų problemą, citatose. Šio traktato dalyse apie gnostikus ir kitus gnostinius tikėjimus, vėlesnėje krikščioniškoje tradicijoje vadinamus ofitais („Gyvatės žmonės“), Ireniejus išskyrė gnostikų pogrupius. Jis apibendrino dalį jų mokymo:

Kiti sako, kad Kainas buvo iš aukštesnės absoliučios galios karalystės ir išpažįsta, kad Ezavas, Korė, sodomitai ir visi panašūs asmenys yra tokie pat žmonės, kaip ir jie: todėl jų nekentė kūrėjas, nors nė vienas iš jų nepatyrė skriaudos. Nes Išmintis [Sofija] ištraukė iš jų viską, kas jai priklausė. O išdavikas Judas, pasak jų, buvo išsamiai susipažinęs su šiais dalykais; jis vienintelis žinojo tiesą, o visi kiti ne. Taigi išdavė. Sunaikino visus dalykus žemėje ir danguje. Ir tam, kad tai įrodytų, jie pristato išgalvotą kūrinį, kurį vadina Judo evangelija.

Pasak Ireniejaus Lioniečio, ši gnostikų grupė įtikinėjo iš naujo įvertinti žydų ir ortodoksų krikščionių dieviškojo išganymo idėjas. Žydų Raštų personažai Ezavas, Korė ir sodomitai ortodoksinės tradicijos yra laikomi nemoraliais ir maištaujančiais prieš Dievą, o čia jie yra vienintelio tikrojo Dievo, aukštesniosios absoliučios galios, tarnai. Šiai galiai atstovauja gnostikų personažas Sofija, kuri nėra tapatintina žydų krikščionių tradicijos Dievui kūrėjui; jis čia vadinamas „jų kūrėju".

Net pats blogiausias Naujojo Testamento personažas Judas Iskarijotas, mokinys, išdavęs Jėzų ir įdavęs jį valdžiai, įtraukiamas į šį naują įvertinimą. Šių žmonių jis laikomas vieninteliu mokiniu iš visų apaštalų (remiamasi V a. rašytojo Teodoreto iš Kyro šios pas-

traipos citata graikų kalba), išmaniusiu šiuos dalykus. Taigi jo poelgis vaizduojamas kaip paslaptis, vedusi prie visų žemiškų ir dangiškų dalykų, t. y. visų kūrėjo ar pasaulio valdovo darbų, panaikinimo.

III a. pr. rašytojai krikščionys (Klemensas Aleksandrietis) šią gnostikų grupę vadino kainitais (Kaino pasekėjais). Tačiau daugelis vėlesnių krikščionių rašytojų patyrė Ireniejaus Lioniečio įtaką. Tik su Ipolito Romiečio ereziologiniu traktatu (dingęs) susiję tekstai pateikia papildomos ir detalesnės informacijos apie alternatyvų požiūrį į Judo išdavystę. Tokiems tekstams priskiriami III a. anoniminis traktatas lotynų kalba *Prieš visas erezijas,* klaidingai priskirtas ankstyvosios krikščionybės rašytojui Tertulijonui, ir IV a. graikų ereziologo Epifanijo iš Saliamio pasakojimas. Antrajame traktato skyriuje Pseudotertulijonas apibūdino kainitų mokymą:

> Dar daugiau, atsirado dar viena erezija, kurios šalininkai vadinasi kainitais. Jie taip vadinasi todėl, kad aukština Kainą, tarsi jis būtų itin doras, o Abelis gimė mažiau doras ir todėl laikomas menkesniu. Taip mąstantieji gina Judą, sakydami mums, kad juo reikia žavėtis, kad jis didis dėl naudos, suteiktos žmonijai, ir dėl jos yra giriamas. Kai kurie iš jų mano, kad šiame tekste turi

būti išreikštas dėkingumas Judui: pasak jų, Judas, matydamas, kad Jėzus nori sunaikinti tiesą, išdavė jį, kad nebūtų galimybės sunaikinti tiesą. O kiti dėl to ginčijasi su jais ir sako, jog šio pasaulio jėgos nenorėjo, kad Kristus kentėtų, kad ne per jo mirtį žmonijai išganymas būtų rengiamas, jis, galvodamas apie žmonijos išganymą, išdavė Kristų, kad nebūtų jokios galimybės sutrukdyti išganymui, kuriam buvo trukdoma dorybėmis, prieštaraujančiomis Kristaus kančiai; ir taip, per Kristaus kančią, nebus galimybės uždelsti žmonijos išganymo.

Anot teksto, kainitai laikėsi dviejų Judo poelgio interpretacijų. Sakoma juos manius, kad Jėzaus išdavimas sutrukdė sunaikinti tiesą. Požiūris lieka labai miglotas ir gali būti laikomas tipiniu ortodokso krikščionio rašytojo iškraipymu, kuris vertino tokį Judo poelgio vaizdavimą kaip piktžodžiavimą. Remiantis kita interpretacija, Kristus buvo pasiųstas mirti dėl žmonijos išganymo, kuriam pasaulio jėgos, t. y. menkesnės demiurgo jėgos, norėjo sutrukdyti. Šis teiginys panašus į tai, ką apie išdavystės paslaptį, sunaikinančią menkesnės jėgos darbus, pasakojo Ireniejus Lionietis. Svarbu pastebėti, kad Pseudotertulijonas nė karto nepaminėjo Judo evangelijos. Jo

svarstymai apie tai, ką jis laiko esant kainitais, yra riboti. Kyla klausimas, kuo mes turėtume laikyti Ireniejaus Lioniečio minimą Judo evangeliją – naujai išganymą vertinančiu kainitų tekstu, ar ne? Jei taip, tai Ireniejaus Lioniečio minimą Judo evangeliją tapatinti su Tchacos kodekse esančiu tekstu būtų sudėtinga, nes Judo evangelijoje neminimas nei Kainas, nei kiti žydų Raštų antiherojai, paminėti Ireniejaus Lioniečio. Vadinasi, turėtume manyti, kad senovės gnostikų bendruomenėse buvo daugiau nei viena Judo evangelija.

Ireniejaus Lioniečio pasakojimo istorinis turinys

Atidi Ireniejaus Lioniečio pasakojimo analizė parodė, kad jis Judo evangelijos nepriskiria gnostikų sukurtiems tekstams. Jis tikrai žinojo apie jų raštus, kaip tai tvirtina po ankstesnės citatos esančiame sakinyje: „Aš taip pat sudariau jų raštų rinkinį." Apie Judo evangeliją jis viso labo teigia, kad tie žmonės gindami savo požiūrį pateikia išgalvotą kūrinį. Šis tvirtinimas tėra užuomina, kad Ireniejaus Lioniečio oponentai remiasi Judo evangelija, grįsdami savo požiūrį į išdaviką kaip į ypatingu žinojimu apdovanotą jį ar tą, kuriam lemtas

ypatingas vaidmuo jų supratimu dieviškajame išganyme. Jei tai tiesa, lieka neaišku, ar tikrai Ireniejus Lionietis buvo susipažinęs su evangelijos, kuria remiasi jo oponentai, tekstu. Atrodo, priešingai nei asmeniškai surinktus kainitų raštus, Judo evangeliją Ireniejus Lionietis žinojo tik iš gandų. Todėl negalime būti tikri, kurią savo tikėjimo dalį gnostikai rėmė cituodami Judo evangeliją, išskyrus tai, ką jie vadino išdavystės paslaptimi.

Iš Ireniejaus Lioniečio pasakojimo galima vienintelė išvada – kainitai skaitė Judo evangeliją ir ja rėmėsi, gindami Judo išdavystę kaip paslapties supratimą. Tai reiškia, kad Judas toje evangelijoje buvo vaizduojamas kaip Jėzaus mokinys, „supažindintas su tiesa kaip niekas kitas", o išdavystė turėjo būti interpretuojama (turint omenyje gnostikų požiūrį į išganymo istoriją) kaip „visų žemiškų ir dangiškų dalykų panaikinimo" dalis.

Judo evangelijos koptų kalba ir Ireniejaus Lioniečio pasakojimo palyginimas

Pastarosios dvi mintys skamba Judo evangelijoje. Iš pradžių Judas Iskarijotas vaizduojamas kaip ypatingą žinojimą apie Jėzaus tikrąją prigimtį turintis mokinys.

Pirmą kartą jis paminėtas 35 puslapyje, pristatytas kaip vienintelis mokinys, galintis pasirodyti Jėzui kaip dvasinis asmuo. Toje pačioje scenoje Judas prisipažįsta žinąs, kas iš tikrųjų yra Jėzus ir iš kur jis atėjęs: „Tu esi iš nemirtingosios Barbelo karalystės“, sako jis, „ir aš nesu vertas ištarti vardo to, kuris tave atsiuntė.“ Jėzus žino, kad Judas mąsto „apie tai, kas buvo išaukštinta“, todėl įtikina Judą atsiskirti nuo mokinių ir laiko jį vieninteliu vertu būti supažindintu su „karalystės [paslaptimis] (Judo evangelija 35, 45).

Vėliau Judas yra Jėzaus priskiriamas „tai kartai“, t. y. Seto palikuonims, tikriesiems gnostikams. Dėl to jis taps pranašesnis už kitus mokinius (46). Vieninteliam Judui Jėzus parodo „didžiulę ir beribę karalystę, kurios dydžio jokia angelų karta nematė, [kurioje] yra Didžioji Nematomoji [Dvasia], kurios jokia angelų akis nematė, jokia širdies mintis nesuprato, ir ji niekada nebuvo vadinama jokiu vardu“ (47). Toliau pasakojamas kosmologinis mitas, kuris baigiasi žmonijos ir žemesniųjų dievų sukūrimu (52–53).

Visa tai puikiai dera su Ireniejaus Lioniečio tvirtinimu, kad Judas Judo evangelijoje yra iš tikrųjų supažindintas su tiesa kaip nė vienas kitas Jėzaus mokinys. Mūsų atrastas tekstas koptų kalba iš tikrųjų vaizduoja jį kaip tą, kuriam „buvo pasakyta viskas“ (57). Evangelijos pabaigoje Judas vaizduojamas to-

bulas gnostikas, vertas būti atmainytas, įeidamas į šviesos debesį, kur jis išvys Dievą. Deja, dėl Judo ir išdavystės vaidmens išganymo istorijoje iš šios evangelijos neaišku Iš esmės taip yra dėl padarytos didelės žalos papiruso paskutinių puslapių viršutinėms dalims. 55–57 puslapiuose galima iššifruoti kažkokią Jėzaus pranašystę dėl Judo poelgio, bet keli svarbiausi sakiniai nutrupėję. Tekstas toks:

> Bet tu pralenksi juos visus. Nes tu paaukosi žmogų, kuriuo aš apsivilkęs. Tavo ragas jau buvo pakeltas, tavo pyktis sukeltas, tavo žvaigždė ryškiai suspindo, o tavo širdis [tapo stipri]. Iš tiesų [...] tavo paskutinis [...] tampa [trūksta apytikriai dviejų su puse eilučių], nes jis bus sunaikintas. Tada didžiosios Adomo kartos atvaizdas bus garbinamas, nes ta, aukštesnė už dangų, žemę ir angelus, karta, esanti iš amžinosios karalystės, egzistuoja. Pažvelk, tau buvo pasakyta viskas (56–57).

Tai akivaizdi pranašystė. Jėzus aiškina Judui, kad jis turi atlikti šį vaidmenį išganymo istorijoje. Jėzus panašiai kalba ir ankstesniame tekste, kai praneša Judą būsiant pakeistą kažkuo kitu ir liksiantį mokinių prakeiktą (36, 46). Judo užduotis yra paaukoti Jėzaus

kūną. Galima nuspėti, kad šia auka bus išlaisvinta vidinė Jėzaus dvasia, nors to priežastis nenurodyta. Po apytikriai šešių praleistų eilučių tekste nurodoma, kad kažkas bus sunaikintas ir kad „didžiosios Adomo kartos atvaizdas“ bus garbinamas. Vadinasi, tai negali būti visa istorija. Kas bus sunaikinta, Jėzus išaiškina 55 puslapyje: žvaigždžių klaida, žvaigždžių, kurios klajoja su savo penkiais kovotojais, „būsiančiais sunaikintais su savo kūriniais“. Taigi ne tik šis pasaulis (jo kūriniai) bus sunaikintas, bet taip pat ir šiam pasauliui vadovaujančios dangiškos jėgos (žvaigždės ir kovotojai). Galiausiai, didžioji Adomo karta, t. y. karta prieš Setą, bus išgelbėta. Visa tai taip pat telpa į Jėzaus žodžius Judui – jam „buvo pasakyta viskas“.

Svarbu pažymėti, kad mūsų atrastas tekstas Judo išdavystės kontekste mini dangiškos (žvaigždės ir kovotojai) ir žemiškos (kūriniai) realybės sunaikinimą. Net jei nemaža dalis mūsų naujosios evangelijos teksto šiame skyriuje yra dingusi, galime įžvelgti ryškią paralelę Ireniejaus Lioniečio teiginiui, kad Judo veiksmas „sunaikino visus daiktus, žemėje ir danguje“.

Turint omenyje, kad Judo evangelija, kurią aptaria Ireniejus Lionietis, tikrai nėra jo oponentų parašytas veikalas, o pats Ireniejus Lijonietis nėra su ja susipažinęs, tik atkartoja, ką žino iš gandų, sąsaja tarp Tchacos kodekso teksto koptų kalba ir Irenie-

jaus Lioniečio minimos Judo evangelijos, atrodo, yra pateisinama. Pastebėjome, kad tekste koptų kalba iš Tchacos kodekso Judas yra vaizduojamas kaip vienintelis Jėzaus mokinys, apdovanotas tobulu žinojimu. Taip pat tekste yra minčių, kurios gali būti paralelios Ireniejaus Lioniečio teiginiui, jog „sunaikino visus daiktus, žemėje ir danguje". Tuo remiantis, ir todėl, kad neturime įrodymų, leidžiančių manyti, kad senovėje buvo daugiau nei viena Judo evangelija, galime būti tikri, kad Ireniejaus Lioniečio minima Judo evangelija yra identiška šiai atrastai Judo evangelijai koptų kalba. Vadinasi, mes galime nustatyti datą, prieš kurią originalioji evangelija graikų kalba jau tikrai buvo parašyta: Judo evangelija buvo parašyta prieš 180 m., anksčiau negu Ireniejus Lionietis pažymėjo, kad kai kurie jo oponentai minėjo ją pagrįsdami savo mokymą.

Kitas klausimas – kiek anksčiau buvo parašyta Judo evangelija? Į jį labai sunku atsakyti, nes nežinome nei jos autoriaus, nei detalesnės istorinės informacijos apie krikščionišką sektą, kurioje ji atsirado. Bet viena žinome tvirtai – Judo evangelija remiasi Naujojo Testamento Apaštalų darbais. 36 puslapyje Jėzus sako Judui: „Nes kažkas kitas tave pakeis tam, kad dvylika [mokinių] galėtų vėl susijungti pilnatvėje su jų dievu." Tai yra akivaizdi aliuzija į Motiejaus išrinkimą Judui

dvylikos mokinių rate pakeisti (Apd 1,15–26). Kadangi Apaštalų darbai Naująjį Testamentą tyrinėjančių mokslininkų datuojami 90–100 m., Judo evangelija turėjo pasirodyti II amžiuje. Taigi čia nėra tikslesnės nei kanoninėse evangelijose istorinės informacijos apie Judą Iskarijotą.

Tchacos kodekso datavimas

Nėra Judo evangelijos teksto originalo graikų kalba, todėl turime pamėginti nustatyti vertimo į koptų kalbą, esančio Tchacos kodekse, sukūrimo datą. Kodeksas buvo rastas ne archeologų mokslinių kasinėjimų metu (tokiu atveju, jo data gali būti nustatyta gana tiksliai). Vadinasi, galime taikyti tik tradicinį metodą – lyginti jo planą ir rašymo formą su kitais jau datuotais papiruso kodeksais, saugomais Nag Hammadi bibliotekoje. Tokiu būdu nustatoma data yra pirmoji IV a. pusė, bet datuoti rankraščius šiuo metodu yra kebli užduotis ir išlieka didelė galimybė suklysti. A. J. Timothy Jullio iš Arizonos universiteto buvo atlikta anglies skilimo analizė; pagal ją kodeksas datuotas apie paskutinį III a. ketvirtį (keliais dešimtmečiais anksčiau ar vėliau). Šis datavimas gali būti patvirtintas po papiruso skutelio (kartonažo), nau-

doto įrišime, ar kodekso nugarėlės tyrimo, kadangi tokie skuteliai (pavyzdžiui, mokesčių kvitas ir kiti legalūs dokumentai) lengviau yra datuojami. Bet šie papiruso skuteliai dar turi būti restauruoti.

Išvados

Tchacos kodekse rastos Judo evangelijos ir Ireniejaus Lioniečio minimos evangelijos identifikavimas bus svarbus žingsnis gnosticizmo studijose. Dauguma tekstų koptų kalba iš Nag Hammadi bibliotekos yra itin sunkiai datuojami. Net kalbant apie Slaptosios Jono knygos tekstą, kurį liudija įvairios keturių rankraščių versijos ir mini Ireniejus Lionietis, nėra galutinai nustatyta, kuri versija pirmesnė. Tačiau jei čia publikuojama Judo evangelija yra ta pati, kurią mini Ireniejus Lionietis, mes pirmą kartą turėtume progą ištirti setitų gnosticizmo istoriją dar prieš Ireniejų Lionietį. Neturime priežasties įtarti evangeliją buvus daug kartų redaguotą, nes nėra jokių vėlesnio taisymo ženklų. Negalime teigti, kad ją rašant nebuvo padaryta tekstinių pakeitimų, tačiau nėra požymių, kad tokios didelės dalys kaip kosmologijos apreiškimas (Judo evangelija 47–53) būtų įrašytos vėliau kaip priedai. Tokia literatūros kritika akivaizdžiai sugriautų originalų tekstą.

Svarbus rezultatas tai, kad šis tekstas yra identifikuotas kaip Ireniejaus Lioniečio minimo originalo graikų kalba vertimas į koptų kalbą. Vadinasi, ši setitiškos kosmologijos versija yra ankstesnė nei 180 m. Taigi naujasis tekstas galbūt gali tapti istoriniu įrodymu, kad setitų gnosticizmo judėjimas gyvavo prieš Ireniejų Lionietį. Tai būtų didelis pokytis ankstyvosios krikščionybės sampratoje.

Judo ir gnosticizmo ryšys

Marvin Meyer

Ireniejus Lionietis veikale *Prieš erezijas* teigia, kad Kaino, Abelio blogojo brolio, gynėjai sukūrė Judo evangeliją. Ireniejaus Lioniečio ir kitų ereziologų kainitais vadinama sekta buvo apkaltinta esanti gerai žinomų biblinės literatūros personažų kaip Kainas, Ezavas, Korė, Sodomos žmonės ir Judas Iskarijotas šalininkė. Tačiau be šių kaltinimų nėra jokių istorinių įrodymų, kad kokia nors žmonių grupė ankstyvojoje krikščionybėje save būtų vadinusi kainitais; šis pavadinimas, atrodo, yra sugalvotas ereziologų. Išlikusiuose Judo evangelijos puslapiuose nėra ir jo-

kio pasakojimo apie Kainą, nors teoriškai jis gali būti neišlikusiuose teksto fragmentuose.

Tačiau Ireniejaus Lioniečio žodžiuose gali būti ir tiesos. Kainas minimas Nag Hammadi bibliotekos tekstuose bei Slaptojoje Jono knygoje, Valdovų prigimtyje ir Didžiosios Nematomosios Dvasios šventojoje knygoje (Egiptiečių evangelijoje). Dviejose iš jų – Slaptojoje Jono knygoje ir Šventojoje knygoje – yra pastraipų apie Kainą kaip angelišką pasaulio valdovą, kurios, be aiškios nuorodos į Kainą, paralelios daliai Judo evangelijos (51–52). Šventoji knyga taip pat aukština Sodomos ir Gomoros gyventojus dėl jų įžvalgumo ir prasmingo maištingumo. Šie tekstai siejasi su Judo evangelija ir kitais aspektais.

Kitas ereziologas Epifanijas iš Saliamio savo darbe su priešnuodžiu kiekvienai erezinei ligai *Panarion* (*Vaistinėlėje*) Kaino šalininkus ir Judo evangelijos autorius sieja su žmonėmis, kuriuos jis vadina gnostikais, gr. k. *gnōstikoi* – pažįstantys, arba žinojimo žmonės. Nors kai kurie mokslininkai kritikuoja žodį gnostikai kaip pernelyg platų terminą, apimantį daug tikėjimo tipų, Ireniejus Lionietis sako, kad iš tikrųjų tam tikros religinės grupės vadino save gnostikais. Pažinimas, apie kurį kalbėjo tie žmonės, nėra pasaulietiškas pažinimas, o mistinis pažinimas, Dievo, savęs ir santykio tarp Dievo ir savęs pažinimas. Judo evangelijoje žodis

gnōsis pakartotas du kartus (50, 54) ir kitu atveju tekste minimas: „Bet Dievo dėka Adomui ir visiems, kas buvo su juo, buvo [duotas] žinojimas, kad chaoso ir požemio karalystės karaliai jų nevaldytų." Ši pastraipa leidžia suprasti, kad Adomui ir Adomo palikuonims – žmonių giminei – duodamas žinojimas apsaugo ir gelbsti nuo šio pasaulio jėgų. Bartas Ehrmanas taip pat pabrėžia, kad Judo evangelija ir pats Jėzus šioje evangelijoje išganymą skelbia per savo viduje esančios dieviškos šviesos žinojimą.

Ireniejaus Lioniečio ir kitų aptarti gnostikai sudaro mistinę religinę mokyklą Antikoje ir vėlyvojoje Antikoje. Dabar mokslininkai tos mokyklos mokinius vadina setitais gnostikais. Bendrai kalbėdami apie gnostikus mes praplečiame šį terminą, kad juo įvardytume setitams gnostikams gimininingas grupes. Visi Nag Hammadi bibliotekos tekstai, kuriuose akcentuojamas Kainas, yra šios setitų gnostikų mokyklos dalis, kartu su Slaptąja Jono knyga laikoma klasikinių setitų tekstu. Judo evangelija taip pat patenka į šią mokyklą ir atstovauja ankstyvajai krikščioniškos setitų minties formai. Judo evangelija yra setitų gnostikų tradicijos dalis, dėl Judo, Judo evangelijos herojaus, pripažinimo. Evangelijoje kiti mokiniai nesupranta, kas toks yra Jėzus, ir mano jį esant jų Dievo, šio pasaulio Dievo, sūnumi. Tačiau Judas taria Jėzui:

> Aš žinau, kas tu esi, ir iš kur tu atėjai. Tu esi iš nemirtingos Barbelo karalystės. Ir aš nesu vertas ištarti vardo to, kuris tave atsiuntė. (Judo evangelija 35)

Frazė „nemirtingos Barbelo karalystės [arba eono]“ yra žinoma iš setitų tekstų. Ji kalba apie išaukštintą dievišką karalystę už šio pasaulio ribų, susijusi su dieviška Barbelo figūra (iškilus personažas setitų raštuose, dažnai jai priskiriamos dieviškosios Motinos funkcijos danguje).

Barbelo ir jos vardo kilmė lieka neaiški. Ji galėjo kilti iš netariamo keturių raidžių Dievo vardo JHVH ar Jahvė, karalienės Elžbietos I laikų anglų kalba Jehovos, vartoto žydų Raštuose ir judaizme. Hebrajų kalba *arba* – keturi, gali reikšti šventąjį vardą, o Barbelo vardas gali būti kilęs iš šio hebrajiško posakio: „Dievas (El) (b–) keturiuose (arb(a))“, t. y. dievas žinomas netariamu vardu. Išlikusioje Judo evangelijos dalyje Barbelo figūra nėra išplėtota iki mitinės dramos veikėjo kaip kituose setitų tekstuose, tiksli Barbelo tapatybė lieka neaiški. Neaišku net, ar ji yra dieviškoji Motina. Barbelo neminima ir kituose evangelijos pasakojimuose (47), pvz., apie Save Pagimdžiusiojo išvaizdą. Judo evangelijoje Barbelo minima tik vieną kartą, paties Judo. Dievo vardo netariamumas gali priminti dievo vardo šventumą žydų

tradicijoje. Judas išpažįsta, kad Jėzus yra dieviškas ir jis netaria Dievo vardo be reikalo.

Kad ir kokia būtų tiksli šio vardo reikšmė, Barbelo setitų tekstuose yra dieviškosios šviesos, gyvybės ir dieviškojo Vaiko šaltinio – Motinos – kūrėja. Jei, kaip išpažįsta Judo evangelijoje Judas, Jėzus yra iš nemirtingosios Barbelo karalystės, jis taip pat yra dieviška būtybė iš karalystės aukštybėse.

Setitų studijose specializavęsis mokslininkas Johnas Turneris pateikė įtikinamą reikšmingiausių setitiškos minties kosmologinių figūrų santrauką:

> Daugelyje setitų traktatų yra minima aukščiausioji Trejybė: Tėvas, Motina ir Vaikas. Šios Trejybės nariai yra Nematomoji Dvasia, Barbelo ir dieviškasis *Autogenes* (Save Pagimdžiusysis). Nematomoji Dvasia, atrodo, peržengia net buvimo savimi karalystę, kuri prasideda su Barbelo, kaip jos suprojektuotas savęs atspindys. Vaikas yra Save Pagimdžiusysis (gr. k. *autogenēs*) iš Barbelo arba savaime, arba iš Tėvo šviesos kibirkšties, ir yra atsakingas už transcendentinės karalystės likučių tvarkymą, kurie susiformavo aplink Keturis Šviesulius ir su jais susijusius eonus. Žemiau esanti karalystė dažniausiai atsiranda iš Sofijos bandymo savarankiškai ir be leidimo įkūnyti savo Nematomosios Dvasios

kontempliaciją; daugumoje pasakojimų po šio veiksmo atsiranda jos deformuotas palikuonis Archonas, fenomenalaus pasaulio kūrėjas.

Setitų tekstuose pasaulis, kuriame gyvename, dažnai vaizduojamas naudojant Adomo ir Ievos interpretacijai būdingus bruožus, kurie taikomi pasakojant nepaprastą ir revoliucingą istoriją. Pasaulio kūrėjas, pasak setitų, iš tikrųjų yra megalomaniškas demiurgas, o žmonės dėl juose esančių dieviškumo kibirkščių yra iškelti virš kūrėjo ir jo galių. Jei žmonės išmoks pažinti savo tikruosius vidinius dieviškuosius *Aš*, jiems pavyks ištrūkti iš šio pasaulio jėgų ir jie suvoks apšvietimo taiką.

Judo evangelijoje Jėzus atskleidžia Judui, ką jis ir teksto skaitytojai turi žinoti, kad įgytų tinkamą to, kas buvo Jėzus ir ką reiškia gyvenimas pasaulyje ir už jo ribų, supratimą. Setitų Judo evangelijos perspektyva reprezentuoja ankstyvąją setitišką mintį, nes setitiškos temos evangelijoje dar nėra iki galo išplėtotos. Manau, kad Judo evangelija gali leisti žvilgtelti į setitus krikščionis jų gerosios Jėzaus žinios versijos formavimosi procese.

Didysis, barbelo ir *autogenes* (save pagimdžiusysis)

Judo evangelija skelbia kosmologinę mintį apie dieviškumą tipiniu setitams būdu. Barbelo taip pat minima kaip ir Tėvas, ir *Autogenes*. Tėvas arba viso ko protėvis vienoje išlikusių Judo evangelijos puslapių pastraipoje (47), kaip ir daugelyje kitų setitų tekstų, identifikuojamas kaip Didžioji Nematomoji [Dvasia]. Jis taip pat vaizduojamas keliose kitose Judo evangelijos vietose kaip Didžioji ir Nematoma (47), ir Dvasia (49) – ir kaip Didysis (53). Pasirodo, nėra tinkama Didįjį Judo evangelijoje laikyti Dievu; šis terminas, atrodo, skirtas žemesnėms visatos galioms ir šio pasaulio kūrėjui, „visiems tiems, vadinamiems Dievu" (48). Judo evangelijoje Didysis, atrodo, peržengia ribotą *Dievo* terminą. Ta pati teologinė mintis pasirodo ir Slaptojoje Jono knygoje:

> Jis yra valdovas, virš kurio nieko nėra. Jis yra Dievas ir Protėvis, visa ko Tėvas, nematomasis, kuris yra virš visko, kas yra negendančio, šviesa, kurios jokia akis neįžiūri. Jis yra nematoma Dvasia. Neturėtume galvoti apie jį kaip apie Dievą, ar kad jis yra Dievas. Nes jis didesnis už Dievą, nes virš jo nieko nėra, virš jo nėra jokio šeimininko. Jis

ne[egzistuoja] niekame menkesniame už jį, o viskas egzistuoja jame, [nes jis sukūrė] save (Nag Hammadi kodeksas II, 2–3).

Judo evangelijoje akcentuojamas Didžiojo transcendentiškumas. Kai Jėzus atskleidžia Judui visatos paslaptis, dieviškumui aprašyti jis vartoja frazes, primenančias Kor I 2,9, Tomo evangeliją 17, apaštalo Pauliaus maldą Nag Hammadi bibliotekos ir kituose tekstuose. Jėzus sako:

> [Ateik], kad aš galėčiau tave išmokyti [paslapčių], kurių nė vienas žmogus neregėjo. Egzistuoja didžiulė ir beribė karalystė, kurios dydžio jokia angelų karta nematė, [kurioje] yra Didžioji Nematomoji [Dvasia],
> *kurios jokia angelų akis nematė,*
> *jokia širdies mintis nesuprato,*
> *ir ji niekada nebuvo vadinama jokiu vardu.* (47)

Kiti setitų tekstai, ypač Slaptoji Jono knyga bei Allogenes Nepažįstamasis, pateikia išsamesnius transcendentiškumo aprašymus. Slaptojoje Jono knygoje apreiškėjas sako:

Jis yra
beribis, nes prieš jį nėra nieko jį ribojančio,
jo gylis nepasiekiamas, nes prieš jį nėra nieko, kas išmatuotų jo gylį,
neišmatuojamas, nes prieš jį nėra nieko, kad būtų galima jį išmatuoti,
nematomas, nes niekas jo nematė,
amžinas, nes amžinai egzistuoja,
netariamas, nes niekas jo nesuprato, kad galėtų ištarti,
bevardis, nes prieš jį nėra nieko, kas galėtų duoti jam vardą.

Jis yra neišmatuojama šviesa, tyras, šventas, nesuterštas.
Jis netariamas ir tobulas savo negendamume.
Tai ne tik tobulumas ar palaimintumas, ar dieviškumas:
tai daug daugiau.

Jis nėra kūniškas ir jis nėra ne kūniškas.

Jis nėra didelis ir nėra mažas.
Neįmanoma pasakyti,
kokio dydžio jis yra?
Koks [jis yra]?
Nes niekas jo nesupranta. (II, 3)

Šis aprašas vėl primena Judo žodžius Jėzui Judo evangelijos pradžioje: „aš nesu vertas ištarti vardo to, kuris tave atsiuntė“ (35).

Save Pagimdžiusysis aptariamas Judo evangelijoje 47–50, kai Jėzus pasakoja, kaip šlovingai skleidžiasi dieviškumas ir tampa pilnai išreikštas. Didysis, Didžioji Nematomoji Dvasia, peržengia visus šio mirtingo pasaulio aspektus. Tam tikros dieviškumo demonstracijos turi lemti pasaulio sukūrimą ir išganymą. Ta demonstracija yra *Autogenes*. Jėzus teigia, kad iš šviečiančio dangiškojo debesies, parodančio dieviškumo puikumą, sklinda dieviškas balsas, kviečiantis angelą, ir iš debesies pasirodo *Autogenes*. Šis terminas dažniausiai vartojamas setitų tekstuose apibūdinti Barbelo palikuonį ir pabrėžia Vaiko nepriklausomumą: Vaikas, kaip *Autogenes,* yra save pradėjęs. Vardas *Autogenes,* ar Save Pagimdžiusysis, puikiai tinka Judo evangelijoje, kur Save Pagimdžiusysis savarankiškai pasirodo iš dangiškojo debesies, kai balsas jį pakviečia.

Kitur setitų literatūroje pasakojimas apie Vaiko *Autogenes* pasirodymą gali būti sudėtingesnis. Ilgesnėje Slaptosios Jono knygos versijoje Vaiko pasirodymas vaizduojamas taip, kad atrodytų lyg dvasinis ryšys tarp transcendentinio Tėvo ir Barbelo Motinos:

> Tėvas tyra, Nematomąją Dvasią supančia dvasia ir savo švytėjimu atidžiai žiūrėjo į Barbelo. Tėvas atidžiai žiūrėjo į Barbelo, kartu su tyra šviesa supančia Nematomąją Dvasią ir savo švytėjimu. Barbelo nuo jo pastojo ir jis sukūrė šviesos kibirkštį, panašią į palaimintąją šviesą, bet ne tokią didžią. Taip gimė vienintelis Motinos – Tėvo Vaikas, vienintelis palikuonis, vienintelis Tėvo Vaikas, tyroji šviesa. Nematomoji nekaltoji Dvasia džiaugėsi sukurta šviesa, kuri gimė iš Barbelo, pirmosios Dvasios Numatymo jėgos. (II, 6)

Judo evangelijoje Jėzus toliau pasakoja, kaip kiti keturi angelai ar pasiuntiniai, vadinami šviesuliais, atsirado per Save Pagimdžiusįjį ir tarnauja jo palydovais (47). Kitose setitų istorijose Keturiems Šviesuliams yra priskiriami vardai: Harmozel, Oroiael, Daveitai ir Elelet. Atsiranda didėjantis angelų ir eonų (dangiškųjų būtybių) skaičius, nesuskaičiuojama daugybė, ir, pasak Judo evangelijos, taip išreiškiamas dieviškumo puikumas. Galiausiai dieviškumo išsiplėtimas pasiekia eonus, šviesulius, dangus ir visatos dangų skliautus, ir jų skaičius atitinka pasaulio savybes, ypač laiko elementus. Yra dvylika eonų, kaip ir mėnesių metuose bei zodiako ženklų. Yra septyniasdešimt du dangūs ir šviesuliai, kaip ir tradicinis tautų skaičius pasaulyje pa-

gal žydų mokymą. Yra trys šimtai šešiasdešimt dangaus skliautų, kaip ir dienų skaičius saulės kalendoriuje (be penkių interkaliarinių dienų). Skaičius septyniasdešimt keturi taip pat vartojamas, kaip valandų dienoje skaičius (Judo evangelija 49–50).

Šita Judo evangelijos dalis labai panaši į ištraukas iš Eugnostos Palaimintųjų teksto ir į jį panašaus teksto „Jėzaus Kristaus išmintis", todėl, mano manymu, egzistuoja tam tikras tekstinis ryšys. Eugnostos Palaimintųjų autorius aprašo eonų ir kitų jėgų sukūrimą dviejose susijusiose pastraipose:

> Dvylika mano aptartų jėgų susijungė ir kiekviena jų sukūrė <šešis> vyriškus ir <šešias> moteriškas jėgas, iš viso 72. Savo ruožtu kiekviena iš tų 72 sukūrė penkias dvasines jėgas, iš viso – 360 jėgų. Jos yra susivienijusios valia. Tokiu būdu nemirtinga žmonija tapo mūsų karalystės simboliu. Pirmasis išreikštas nemirtingosios žmonijos sūnus simbolizuoja laiką. [Išgelbėtojas] simbolizuoja [metus]. Dvylika jėgų simbolizuoja dvylika mėnesių. 360 jėgų, kurios kyla iš išgelbėtojo, reiškia 360 dienų metuose. O nesuskaičiuojama daugybė iš jų kilusių angelų reiškia valandas ir minutes. (Nag Hammadi kodeksas III, 83–84)

> Kai kurie iš jų buvo neapsakomai šlovingi ir negalėjo būti pasiųsti į jokią būtybę. Jie sukūrė sau angelų kariuomenes, nesuskaičiuojamą daugybę, tarnauti jiems ir šlovinti juos, taip pat kaip ir skaisčiąsias dvasias ir neapsakomas šviesas. Jie laisvi nuo ligų ir silpnybių. Yra tik valia, kuri iš karto išreiškiama. (III, 88–89)

Šie, tokie painūs ir komplikuoti, teologiniai atspindžiai Judo evangelijoje atskleidžia sudėtingą būdą mąstyti apie dieviškumą. Pradžioje, sakoma, yra beribė, bevardė, neapsakoma dievybė – jei iš viso galime Didįjį vadinti dievybe ar, šiuo atveju, naudoti bet kurį kitą ribotą žodį apibūdinti Didžiajam. Didysis išsiplečia per eonus ir nesuskaičiuojamas būtis iki dieviškosios šlovės pilnatvės, kad šviestų mūsų žemai esančiam pasauliui. Jei ne tragiška išminties klaida dieviškojoje karalystėje, visi būtume likę šlovingi. Bet klaida visgi buvo.

Sugedusi Sofija ir kūrėjas

Pasak setitų tekstų, laiko pradžioje prarasta malonė buvo kosminių proporcijų dieviškas įvykis. Biblijoje (Pr 3) pasakojama istorija apie Adomą ir Ievą, pasiduodančius žalčio valiai ir prieš Dievo valią valgančius

gėrio ir blogio pažinimo medžio vaisius. Setitų tekstai kalba apie dieviškąją Išmintį, personifikuojamą Sofija, kuri panašiai kaip Ieva suklysta ir sulaukia liūdnų pasekmių. Išlikusioje Judo evangelijos dalyje nėra pasakojimo apie Sofiją ir Sofijos nuopuolį. Sofija minima tik kartą fragmentiškoje teksto dalyje, kur mažai paaiškinant ji vadinama sugedusia Sofija. Toliau eina tarpas ir minima „ranka, kuri sukūrė mirtingus žmones", kuri galėtų sieti Sofiją su šį pasaulį sukūrusiu Dievu.

Slaptojoje Jono knygoje pasakojimas apie Išminties nuopuolį detalesnis:

> Dabar Sofija, kuri yra Įžvalgumo Išmintis ir kuri įkuria eoną, išreikštą iš jos pačios minties, su Nematomos Dvasios ir Numatymo koncepcija. Ji norėjo pagimdyti kažką panašaus į save be Dvasios, kuri nepritarė, sutikimo, be partnerio ir be jo nuomonės. Vyras nepritarė. Ji nesurado savo partnerio ir nusprendė tai be Dvasios sutikimo ir partneriui nežinant. Tačiau ji pagimdė. Dėl joje esančios nenugalimos jėgos, jos mintis nebuvo tuščia mintis. Kažkas, kas buvo netobulas ir kitoks išvaizda nei ji, iš jos pasirodė, nes ji sukūrė tai be savo partnerio. Tai nebuvo panašu į motiną ir tai buvo deformuota. (II, 9–10)

Petro laiške Pauliui pateikta kita lemiama detalė apie Motinos Sofijos nuopuolį. Tchacos kodekse esančio laiško versijoje sakoma:

> Pirmiausia, [dėl] eonų trūkumo, trūkumas yra nepaklusnumas. Motina neprotingai sukūrė be Didžiojo paliepimo. Jis yra tas, kuris iš pat pradžių norėjo įkurti eonus. Bet kai ji [kalbėjo], atsirado Arogantiškasis. Kūno dalis iš jos buvo palikta ir Arogantiškasis pagriebė ją ir atsirado trūkumas. Tai yra eonų trūkumas. (3–4)

Žodis *trūkumas* taip pat vartojamas Judo evangelijoje 39. Trūkumas ar mažėjimas dieviškojoje šviesoje, pasak Slaptosios Jono knygos, ateina iš klaidingo supratimo bei, pasak Petro laiško Pilypui, nepaklusnumo ir blogo sprendimo. Motina Petro laiške Pilypui gali būti Sofija arba Ieva. Turint omenyje ryšį tarp Sofijos ir Ievos gnostinėje literatūroje, dviprasmiškumas gali būti sąmoningas. Remiantis literatūroje atskleista Sofijos istorija, dalis dieviškosios dvasios iš Sofijos pereina į jos vaiką, šio pasaulio kūrėją, kuris galiausiai įkvėpė ją žmonijai (Pr 2,7). Sofijos praradimas reiškia, kad žmonija įgyja dieviškąją šviesą.

Tai yra ilgesnė sugedusios Sofijos Judo evangelijoje istorija. Visi trūkumai dieviškajame pasaulyje ir

žemai esančiame pasaulyje kyla dėl Išminties klaidos. Kai šviesa, esanti žmonėse, vėl susivienija su dieviškąja šviesa, Sofija atkuriama ir vėl suvokiama dieviškumo pilnatvė. Remiantis gnostikų tekstais, dalis tos palaimos gali būti patirta ir dabar, bet galutinis dieviškosios pilnatvės patyrimas bus galimas tada, kai žmonės paliks savo mirtingus kūnus. Judo evangelijoje Jėzus sako, kad, kai Seto kartos žmonės – gnostikai – mirs, jų fiziniai kūnai mirs, bet jų sielos liks gyvos ir išlaisvintos grįš į savo dangiškuosius namus (43). Po mirties visko, kas priklauso kūnui ir yra šio mirtingo pasaulio, nebeliks. Mirtingi pažinimo žmonių kūnai bus apleisti, kaip sako Jėzus Judui: „kad jų sielos kiltų aukštyn į amžinąsias karalystes" (44).

Kai kuriose gnostinėse tradicijose, ypač valentiniečių tradicijoje, minimos dvi Išminties figūros, tikriausiai tam, kad būtų išspręsta kebli problema – kaip pripažinti aukščiausią dievišką gėrį ir tuo pačiu suvokti blogio ydingame pasaulyje realumą. Šis keblumas, teodicėjos klausimas ar blogio problema ir dabar yra sunkiausias ir reikšmingiausias iš teologinių klausimų. Kas yra blogis ir iš kur jis atsiranda? Ar Dievas kaip nors susijęs su blogiu? Valentiniškoje Pilypo evangelijoje aukštesnioji Išmintis vadinama Sofija arba *Echamot,* o žemesnioji Išmintis – *Echmot,* mirties Išmintis (Nag Hammadi kodeksas II, 60). Aukštesnioji Dievo

Išmintis saugo nuo mirtingo pasaulio blogio. Galbūt panašiai Didžiosios Nematomosios Dvasios šventojoje knygoje minima materialioji Išmintis (Nag Hammadi kodeksas III, 57).

Kaip sugedusios Sofijos paminėjimas Judo evangelijoje siejasi su labiau išnagrinėta Išmintim gnostiniuose tekstuose, lieka neaišku. Aišku tik viena – ji yra sugedusi.

Sofijos palikuonis ir jos klaidos vaisius Slaptojoje Jono knygoje aprašytas kaip deformuotas, o Petro laiške Pilypui vadinamas Arogantiškuoju, yra setitų tekstuose gerai žinomas aukščiausias šio pasaulio valdovas ir kūrėjas. Judo evangelijoje ir kitose gnostinėse tradicijose šio pasaulio kūrėjas nėra kilnus ir švelnus. Kaip kūrėjas ir demiurgas jis atsakingas už dieviškosios Sofijos šviesos įkalinimą mirtinguose kūnuose. Judo evangelijoje 51 kūrėjas vadinamas Nebro ir Yaldabaot, o kitas, Saklas, su juo bendradarbiauja. Visų trijų vardų formos žinomos iš kitų setitų šaltinių. Yaldabaot tikriausiai reiškia chaoso vaiką, o Saklas – kvailį. Vardas Nebroel ar Nebruel vartojamas Didžiosios Nematomosios Dvasios šventojoje knygoje ir manichėjų raštuose; Judo evangelijoje Nebro vardas rašomas be pagarbą žyminčios priesagos *-el* (hebr. – Dievas). Slaptojoje Jono knygoje Nebruel, atrodytų, yra demonė, kuri mylisi su Saklu ir pagimdo dvylika eonų (III, 57).

Jėzus Judo evangelijoje naudoja vaizdingą kalbą pasakodamas Judui, kaip atrodo šio pasaulio kūrėjas, jis pasirodo nesąs gražus demiurgas. Jėzus sako: „Pažvelkit, iš debesies pasirodė [angelas], kurio veidas tvykstelėjo ugnimi, o jo atėjimas buvo suterštas krauju“ (51). Kai jo veidas tvyksteli ugnimi, jis atrodo kaip Yaldabaot Slaptojoje Jono knygoje (II, 10), o kai jis susiteršia krauju, atrodo kaip materialioji Sofija Didžiosios Nematomosios Dvasios šventojoje knygoje (III, 56–57).

Pasak Judo evangelijos, kūrėjas ir jo tarnai sukuria šį pasaulį su valdovais, angelais ir visur esančiomis jėgomis. Angeliškų galių biurokratinė institucija vaizduojama šiek tiek apgadintoje pastraipoje:

> Dvylika valdovų kalbėjosi su dvylika angelų: „Tegu kiekvienas iš jūsų [52] [...] ir tegu jie [...] karta [trūksta vienos eilutės] angelai“:
>
> Pirmasis yra [S]etas, kurį vadina Kristumi.
> [Antrasis] yra Harmatot, kurį vadina [...].
> [Trečiasis] yra Galila.
> Ketvirtasis yra Yobel.
> Penktasis [yra] Adonaios.
>
> Tai yra tie penki, kurie valdė požemio karalystę ir, visų pirma, chaosą. (51–52)

Paralelių su šia pastraipa yra Slaptojoje Jono knygoje (II,10–11) ir Didžiosios Nematomosios Dvasios šventojoje knygoje (III, 58). Šios paralelės atspindi tą pačią pasaulio valdovų biurokratiją kaip ir Judo evangelijoje, nors ir labiau išplėtotą. Šventojoje knygoje rašoma:

> Save Pagimdžiusiojo valia, didysis angelas [Sakla] tarė: „Bus... septyni..."
> Jis tarė [didiesiems angelams]: „Eikite, [kiekvienas] jūsų valdo savo paties [pasaulį]." Ir kiekvienas [iš] dvylikos [angelų] išėjo.
> [Pirmasis] angelas yra Atot, kurį [didžiosios] žmonių kartos vadina ...,
> antrasis yra Harmas, [ugnies akis],
> trečiasis [yra Galila],
> ketvirtasis yra Yobel,
> [penktasis yra] Adonaios, kuris [vadinamas] Sabaot,
> šeštasis [yra Kainas, kurį] [didžiosios žmonių kartos] vadina saule,
> [septintasis yra Abelis],
> aštuntasis – Akiresina,
> [devintasis – Youbel],
> dešimtasis yra Harmoupiael,
> vienuoliktasis yra Archir-Adonin,
> dvyliktasis [yra Belias].
> Šie yra virš Hado [ir chaoso].

Slaptoji Jono knyga tvirtina, kad septyni yra virš septynių dangaus sferų (Saulės, Mėnulio, Merkurijaus, Veneros, Marso, Jupiterio ir Saturno) ir penki virš požemio gelmių.

Pasaulio biurokratai Judo evangelijoje turi savo vietas, pasaulio chaosas – kosmosas, pražūtis, kaip sakoma Judo evangelijoje 50, jau tuoj bus užvaldytas. Tereikia valdytojų giminės.

Setas ir Adomo bei Ievos sukūrimas

Seto, trečiojo Adomo ir Ievos sūnaus, figūra Judo evangelijoje yra reikšminga. Judo evangelija pristato Setą (taip pat vadinamą Kristumi) kaip angelišką pasaulio valdovą ir mini Seto kartą (dar vadinamą didžiąja karta, ta karta ir nevaldoma karta) bei Seto tėvus Adomą ir Ievą, o kartu ir Adamą, apibūdintą kaip dangiškąjį Adomą šviesos debesyje. Ką visa tai reiškia? Biblijoje pirmoji šeima yra labai nepaprasta: tėvai prisidaro bėdų su Dievu ir yra išvaromi iš gimtojo sodo, o pirmųjų dviejų berniukų Kaino ir Abelio baigtis liūdna. Setas, remiantis Pr 4–5, Adomui ir Ievai gimsta kaip kitas sūnus, kita sėkla. Jis gimsta pagal Adomo paveikslą lygiai taip pat kaip Adomas gimė pagal Dievo paveikslą. Jis vienintelis pratęsia Adomo giminę.

Toliau Pradžios knygoje rašoma, kad pats Setas susilaukė sūnaus Enocho ir tada žmonės ėmė šventu vardu šauktis Viešpaties Jahvės.

Tikriausiai dėl to, kad Setas yra kita sėkla, jis paveldėjo epitetą Allogenes (gr. k. kitoks, arba nepažįstamasis). Nag Hammadi kodekse XI yra setitų tekstas, kurį jau minėjau, pavadinimu Allogenes arba Allogenes Nepažįstamasis. Neoplatonizmo autorius Porfirijus cituoja *Allogenes pareiškimą,* kuris gali būti tas pats tekstas iš Nag Hammadi bibliotekos (*Plotino gyvenimas* 16). Be to, Epifanijas mini įvairias Allogenes knygas (arba Allogeneis, daugiskaitoje; *Panarion* 39,5,1).

Ketvirtosios knygos, įvardijamos kaip ketvirtasis ir paskutinis traktatas Tchacos kodekse, fragmentas, esantis iš karto po Judo evangelijos, buvo laikinai pavadintas Allogenes knyga pagal pasakojimą apie pagrindinį teksto personažą. Galime svarstyti, ar šis tekstas gali būti vienas iš kitų Allogenes knygų. Paskutiniame Tchacos kodekso traktate, kaip ir kituose krikščioniškuose setitų tekstuose, Allogenes perima Jėzaus vaidmenį. Tekste Jėzus yra Nepažįstamasis Setas, įsikūnijęs krikščioniškame išganytojuje. Būdamas Allogenes jis susiduria su šėtono gundymais ir patiria atsimainymą šviesos debesyje, lygiai taip pat, kaip Judas atsimaino šviesos debesyje Judo evangelijoje (57–58).

Kaip ir dera Platono paveiktai setitiškai tradicijai, Judo evangelijoje Adomas yra kartu ir idealus aukštybėse esančios žmonijos atstovas, ir žemiška figūra. Adomas, vadinamas Adamu (tikriausiai žodžių žaismas: gr. k. *adamas* – plieninis, nesulaužomas), „buvo pirmame šviesos debesyje, kurio nė vienas angelas nematė tarp visų tų, vadinamų Dievu“ (48). Šiek tiek vėliau minima „negendanti Seto [karta]“ (49). Nepaisant to, kad Judo evangelijoje Setas nėra aiškiai nukeliamas į dieviškąsias karalystes kartu su Adamu kaip kituose setitų tekstuose, teksto gale Jėzus sako „nes ta, aukštesnė už dangų, žemę ir angelus, karta [Seto karta], kuri yra iš amžinosios karalystės, egzistuoja“ (57). Tokia garbinga Seto kartos kilmės vieta gali reikšti, kad pats Setas Judo evangelijoje taip pat yra laikomas garbinga figūra dieviškosiose karalystėse.

Slaptoji Jono knyga pateikia detalesnį pasakojimą. Remiantis ja, dangiškasis Adamas gyvena pirmajame eone su pirmuoju šviesuliu Harmozel (primena dangiškuosius Adamo namus Judo evangelijoje), o Setas gyvena antrajame eone su antruoju šviesuliu Oroiael (II, 9). Seto sėkla, taip pat kaip ir Judo, gyvena danguje; remiantis Slaptoji Jono knyga, Seto sėkla yra trečiajame eone kartu su trečiuoju šviesuliu Daveitai. Slaptojoje Jono knygoje dangiškasis Adomas vadinamas Pigeradamu (ar Geradamu) – nepažįstamuoju Adomu, šventuoju Adomu ar senuoju Adomu.

Faktas, kad dangiškasis Adamas, pasak Judo evangelijos, gyvena pirmajame šviesos debesyje, reiškia, kad jis gyvena dieviškoje šlovėje šalia Didžiojo. Šis artimas ryšys tarp Adamo, tobulos žmonijos, ir Didžiojo patvirtina mokslininko Hanso Martino Schenke pasiūlymą. Schenke įžvelgė artimą ryšį tarp aukščiausiosios dievybės gnostinėje literatūroje ir archetipinio žmogaus. Transcendentinė žmonija įvairiais būdais ir įvairiomis formomis susisieja su transcendentiniu Didžiuoju. Setitų tekstuose šis ryšys tarp Dievo ir žmogaus pirminiame dieviškumo apreiškime yra pavyzdinis. Dieviškasis balsas nuskamba iš aukštybių: „Egzistuoja žmonija ir žmonijos vaikas" (arba „Egzistuoja žmogus ir žmogaus sūnus"; Slaptoji Jono knyga II, 14).

Glausta žemiškųjų Adomo ir Ievos bei jų vaikų sukūrimo istorija Judo evangelijoje pasakojama pagal Bibliją ir Platoną: „Tada Saklas tarė savo angelams: sukurkime žmogų pagal panašumą ir pagal paveikslą" (52). Tai primena Pradžios knygos pasakojimą, kuris yra interpretuojamas platoniškai ir gnostiškai. Pr 1,26 sakoma, kad kūrėjas sukuria žmoniją pagal Dievo paveikslą ir panašumą, o setitų tradicijoje tai interpretuojama kaip žemiškojo Adomo suformavimas pagal idealų dangiškojo Adamo paveikslą. Ši gnostinė žemės valdovo, sukuriančio žmones pagal transcendentinio

žmogaus, esančio dangiškojoje karalystėje, paveikslą ir formą idėja panaši į platonišką nuostatą, kad demiurgas sukuria pasaulį iš formų, kurių pagrindas yra idėjos iš idėjų karalystės.

Kiti gnostiniai tekstai, tarp jų ir setitų tekstai, siūlo panašius į Pr 1,26 atspindžius. Petro laiške Pilypui Arogantiškojo kūrybą Jėzus apibūdina kaip „paveikslas vietoje [paveikslo], forma vietoj formos" (4). Slaptojoje Jono knygoje pasakojimas labiau išplėtotas, atskiriamas kūrimas pagal Dievo paveikslą ir kūrimas pagal valdovų ir pasaulio valdžios panašumą:

> Iš išaukštintos dangiškosios karalystės pasigirdo balsas: „Egzistuoja žmonija ir žmonijos vaikas." Pirmasis valdovas Yaldabaot išgirdo balsą ir pamanė jį buvus jo motinos. Jis nesuprato jo šaltinio. Šventoji tobuloji Motina Tėvas, užbaigtasis Numatymas, Nematomojo paveikslas, būdamas visa ko Tėvas, kurio dėka viskas atsirado, pirmasis žmogus – tai yra tas, kuris jiems pasirodė žmogišku pavidalu. Visa pirmojo valdovo karalystė sudrebėjo ir žemės gelmės sudrebėjo. Virš materialaus pasaulio esančių vandenų dugnas buvo uždegtas šio pasirodžiusiojo paveikslu. Kai visa valdžia ir pirmasis valdovas stebėjo šį pasirodymą, jie pamatė visą dugną, kai jis buvo uždegtas. Per šviesą jie

pamatė paveikslo formą vandeny. Yaldabaot tarė su juo buvusiems valdovams: „Ateikite, sukurkime žmogų pagal Dievo paveikslą ir pagal mūsų panašumą, kad šitas žmogaus paveikslas duotų mums šviesos.“ Atitinkamomis savo jėgomis pagal suteiktus bruožus jie kūrė. Kiekvienas iš valdovų suteikė po fizinį bruožą panašų į jų matytos figūros paveikslą. Jie sukūrė būtybę kaip pirmąjį tobulą žmogų ir tarė: „Pavadinkime jį Adomu, kad jo vardas suteiktų mums šviesos galios.“ (II, 14–15)

Vienas būdingų Judo evangelijos bruožų yra susirūpinimo astronominiais ir astrologiniais dalykais akcentavimas, ypač svarbus yra žvaigždžių ir planetų vaidmuo žmonių gyvenime. Šis akcentavimas taip pat, atrodo, yra paremtas platoniškomis idėjomis. Kiti setitų tekstai irgi komentuoja būdus, kuriais dangaus jėgos valdo žmones, bet Judo evangelija sako, kad žmogui yra duota siela ir jį lydi žvaigždė. Judo evangelijoje Jėzus sako Judui, kad žmonės turi sielas, bet tik Seto kartos žmonės turi nemirtingas sielas:

„Kiekvienos žmonių kartos sielos mirs. Nors, kai pasibaigs šių žmonių laikas karalystėje ir jų dvasia apleis juos, jų kūnai mirs, bet jų sielos bus gyvos paimtos į dangų.“ (43)

Čia ir kitur tekste žmogaus dvasia gali būti priešinama sielai. Dvasia gali būti gyvybės kvapas, o siela gali būti vidinis asmuo, kuris kyla iš Dievo ir į jį grįžta. Tas pats kontrastas padeda paaiškinti, ką Jėzus turi omenyje mokydamas Judą (Judo evangelija 53), kad nors paprasti žmonės kurį laiką turi dvasias, Seto kartos žmonės turi ir dvasias, ir sielas. Judo evangelijoje 42 Jėzus Judui ir kitiems mokiniams taria: „Kiekvienas jūsų turi savo žvaigždę."

Susidomėjimas sielomis ir dvasiomis primena Platono teiginius apie sielas, žvaigždes ir pasaulio sukūrimą. Platono *Timajuje* Timajus cituoja pasaulio kūrėją ir komentuoja sielų bei žvaigždžių ryšį:

> Taip jis bylojo, o po to į tą patį indą, kuriame maišė Visybės sielos sudėtines dalis, supylė ankstesnio mišinio likučius ir vėl juos sumaišė apytikriai taip pat, tačiau šio mišinio grynumas buvo jau antrarūšis ar trečiarūšis. Iš viso šio naujojo mišinio jis išskyrė sielų skaičių, lygų žvaigždžių skaičiui, ir sielas po vieną padalijo tarp žvaigždžių. Įsodindamas sielas į žvaigždes tarsi į kokius vežimus, jis parodė joms Visybės prigimtį ir atskleidė likimo dėsnius, būtent, kad pirmasis gimimas visoms sieloms bus nustatytas visiškai vienodas, idant nė viena jų neliktų jo pažeminta, ir kad dabar joms išsisklaidžius

teks persikelti į kiekvienai sielai derantį laiko įrankį bei tapti tomis gyvomis būtybėmis, kurios iš visų kūrinių dievobaimingiausios. O kadangi žmonių prigimtis dvilypė, geriausia bus toji giminė, kuri kada nors ateityje bus pavadinta vyrais; ... Kas nugyvens atmatuotą jam laiko trukmę tinkamai, tas sugrįš į jo vardu pavadintos žvaigždės buveinę ir gyvens palaimingą, jam įprastą gyvenimą. (Platonas *Timajas, Kratilas* 1995, Aidai, 81–82 p.)

Teksto pabaigoje Jėzus pasako Judui, kad gimtoji jo žvaigždė yra palaiminta. Galbūt Judas, kaip jau buvo perspėtas, yra pasmerktas sielvartauti ir bus tryliktas – išstumtasis – iš dvylikos mokinių rato, prakeiktas ir pakeistas dvylikos rate kitu (Judo evangelija 35–36; Apd 1,15–26). Taigi Jėzus pasikviečia Judą, tryliktąją dvasią (44), pažodžiui tryliktąjį demoną, vartodamas terminą, kuriuo Platonas apibūdino kelrodę Sokrato ir panašių į jį dvasias. Nepaisant visų sunkumų ir priešiškumo, kurį patyrė Judas, Jėzus pažadėjo, kad ateitis jam suteiks palaimą ir džiaugsmą. Kaip savo darbe pastebi Bartas Ehrmanas, skaičius trylika Judui buvo laimingas. Jėzus liepė Judui pakelti akis į savo žvaigždę, kuri tarp daugelio kitų žvaigždžių rodo kelią (57).

III a. vid. buvo paplitę setitų tekstai su panašiomis platoniškomis idėjomis ir daugeliu viduriniojo

platonizmo ir neoplatonizmo koncepcijų. Kai kurie jų buvo aptarti ir kritikuojami neoplatonizmo filosofo Plotino ir jo filosofinės mokyklos Romoje mokinių. Šie Romoje skaityti platoniški setitų tekstai, kaip jau matėme, galėjo būti traktatai iš Nag Hammadi bibliotekos, tokie kaip Allogenes Nepažįstamasis. Vienas platonistų priekaištas gnostikams ir jų tekstams buvo jų per didelis priešiškumas demiurgo atžvilgiu – Nebro, Yaldabaot, Saklo – jie jį vaizdavo pernelyg negatyviai. Tiesa, setitų tekstai nedaug ką gero gali pasakyti apie šio pasaulio kūrėją, taigi šiuo atveju setitai prasilenkia su platonistais. Tačiau akivaizdu, kad setitų tekstuose, taip pat ir Judo evangelijoje, naudojamos Platono mintys, kurios savitai perteikia setitišką dievo ir visatos supratimą.

Judo evangelija kaip krikščioniškas setitiškas tekstas

Kaip bandžiau parodyti šiame esė, Judo evangelija yra ankstyva krikščioniška setitų evangelija su Jėzaus mokymu, pateiktu Judui Iskarijotui. Joje skelbiamas išganymo ir apsišvietimo kelias, paremtas savęs ir Dievo pažinimu. Judo evangelijos žinia yra ta, kad kaip Jėzus yra dvasinis asmuo, kuris atėjo iš aukštybių ir sugrįš į

šlovę, taip ir tikrieji Jėzaus pasekėjai yra sielos žmonės, kurių būtis ir likimas yra su Dievu. Tie, kurie save pažįsta, jau gali gyventi vidinio asmens, tobulo žmogaus, minimo Jėzaus kalboje mokiniams (35), stiprybėje. Savo mirtingų gyvenimų pabaigoje žmonės, priklausą didžiajai Seto kartai, apleis viską šiame mirtingame pasaulyje ir išlaisvins vidinį savo asmenį bei sielą.

Judo evangelijoje Jėzus prašo aukos iš savo mylimo draugo ir įžvalgiausio mokinio Judo – padėti jam išsilaisvinti iš mirtingo kūno įduodant jį valdžiai. Jėzus sako Judui, kad ir kiti aukojasi, bet tai, ką padarys Judas, yra geriausia dovana iš visų. Jėzus sako jam: „Bet tu pralenksi juos visus. Nes tu paaukosi žmogų, kuriuo aš apsivilkęs“ (56). Judas išdavė Jėzų, nes dėl savo draugo ir sielos bičiulio galėjo padaryti viską. Tai yra geroji Judo evangelijos naujiena.

Evangelijos mokymas yra Jėzaus, krikščionių išganytojo, mokymas. Istorija pasakoja apie Jėzaus išdavystę, bet pagrindinis Jėzaus mokymas apie kosmologiją ir slaptus visatos dalykus (Judo evangelija 47–53) pateikia labai nedaug to, ką galėtume laikyti išskirtinai krikščionišku. Šis kosmologinis pasakojimas yra paremtas moderniomis žydų koncepcijomis ir žydų Raštų interpretacijomis ir paveiktas Platono idėjų. Vienintelis neginčijamas krikščioniškas elementas visame pasakojime tėra šis trumpas paminėjimas: „[S]etas, kurį

vadina Kristumi“ (Judo evangelija 52). Kosmologinis pasakojimas, atrodytų, turįs šaknis ankstyvajame žydų raštų kontekste, paimtas ir šiek tiek sukrikščionintas kaip Jėzaus mokymas. Kitais žodžiais tariant, žydų setitų mokymas Judo evangelijoje transformuojamas į krikščionišką setitų mokymą. Tokia transformacija akivaizdi ir kitoje gnostinėje literatūroje. Slaptoji Jono knyga yra kitas setitų tekstas, kuris, atrodo, buvo sukurtas žydų gnostikų ir šiek tiek sukrikščionintas iki Jėzaus mokymo ir apreiškimo. Panašiai Eugnostos Palaimintieji yra žydų gnostikų tekstas laiško forma, kuris buvo redaguotas ir Jėzaus Kristaus išmintyje išplėstas iki pamokomo Jėzaus ir mokinių dialogo.

Judo evangelijoje Jėzus yra suprantamas kaip mokytojas ir žinojimo atskleidėjas. Jis yra iš Dievo ir grįš pas Dievą. Jis moko Judą ir Seto kartą. Kituose krikščioniškuose setitų tekstuose Jėzus vaidina panašų vaidmenį ir dažniausiai siejamas su Barbelo, Autogenes Save Pagimdžiusiuoju ir Setu. Slaptojoje Jono knygoje Jėzus yra identifikuojamas su Save Pagimdžiusiuoju ir tampa dieviškosios Barbelo sūnumi (II, 6–7). Didžiosios Nematomosios Dvasios šventojoje knygoje Setas yra apvelkamas gyvuoju Jėzumi ir Jėzus tampa Seto įsikūnijimu. Allogenes knygoje iš Tchacos kodekso Jėzus pristatomas kaip Allogenes Nepažįstamasis, Seto forma. Trijose pirmosios minties formose *Logos* ar

Žodis, kalbant apie Setą, skelbia, kad užsimetė Jėzų ir pernešė jį per prakeiktą girią (Nag Hammadi kodeksas XIII, 50). Judo evangelijoje Jėzus taip pat siejamas su Barbelo, bet jų santykių prigimtis yra neaiški. Taip pat nežinoma, kaip Jėzus siejasi su Autogenes Save Pagimdžiusiuoju, jei iš viso siejasi. Vienintelis išplėstas ryšys tarp Jėzaus ir Seto Judo evangelijoje yra angeliškų figūrų, kurios valdo chaosą ir požemio karalystę, sąraše.

Judo evangelijoje lieka klausimų dėl asociacijų ir santykių su Jėzumi, bet ne dėl to, ką jis skelbia. Jėzus skelbia mistinę vilties ir laisvės žinią, išreikštą setitų gnostikų terminais. Jis palieka Judą ir evangelijos skaitytojus su apšvietimo ir išsilaisvinimo žodžiu ir skatina Judą pažvelgti į žvaigždes. Kaip Judo evangelijoje 57 Jėzus sako Judui: „Pakelk savo akis ir pažvelk į debesį ir šviesą jame ir jį supančias žvaigždes. Žvaigždė, kuri rodo kelią, yra tavo žvaigždė."

PAAIŠKINIMAI

Judo evangelija

p. 48 **...[trūksta penkių eilučių]...** Šios knygos spausdinimo metu Tchacos kodekso 57 ir 58 puslapių viršuje buvo įdėtas naujas fragmentas. Naujasis tekstas yra verčiamas, bet fragmentas nėra matomas Judo evangelijos nuotraukoje.

Gregor Wurst

p. 119 **...parašyti koptų kalbos sahidų tarme...** Koptų kalba yra Egipto krikščionių kalba ir vėlyvoji egiptiečių kalbos, faraonų kalbos, forma, kuri naudoja graikų kalbos raidyną ir kelias papildomas raides iš demotinio rašto, kilusio iš hieroglifų. Sahidų tarmė yra viena iš dviejų pagrindinių koptų kalbos tarmių.

p. 120 **...Allogenes knyga...** Pastaraisiais metais mokslininkai turėjo pirmųjų knygos puslapių pagrindinių dalių ir paskutinių dviejų Judo evangelijos puslapių nuotraukų. Taip susidarė įspūdis, esą tie keturi puslapiai irgi sudaro dalį evangelijos. Tačiau papiruso, kuris bus publikuojamas kitame kritiniame leidinyje, analizė įrodė, kad šie puslapiai yra ketvirtojo traktato pradžia, kurio blogai išlikęs pavadinimas gali būti atkuriamas kaip „[Allogenes] k[nyga]“.

p. 120 **...traktato dalyse apie gnostikus...** Apie terminų *gnosis* ir *gnostikai* reikšmę skaitykite šioje knygoje spausdinamojo Marvino Meyerio esė.

p. 121 **Ir kiti sako, kad Kainas... kurį vadina Judo evangelija.** Vertimas į anglų kalbą: Bentley Layton *Gnostiniai raštai: naujasis vertimas su anotacijomis ir įvadais* (Garden City, NY: Doubleday, 1987), 181 (šiek tiek adaptuotas).

p. 121 **...Ezavas, Korė, sodomitai...** Ezavas, žr. Pr 25,19–34, 27,32–33; Korė, žr. Pr 36,5 ir Sk 16–17; sodomitai – Pr 18–19.

p. 122 **...grupę vadino kainitais...** Žr. Birger A. Pearson *Gnosticism, Judaism, and Egyptian Christianity*, Studies in Antiquity and Christianity (Mineapolis: Fortress, 1990), 95–107. Pearsonas įrodinėja, kad gnostikų kainitų sekta niekada neegzistavo. Pasak jo, „kainitų *gnosis* sistema, kaip aprašoma ereziologų, tėra tik jų vaizduotės kūrinys."

p. 122 **...Ireniejaus Lioniečio įtaką.** Išsamesnė ankstyvosios krikščionybės šaltinių apie kainitus ir Judo evangeliją apžvalga, žr. Clemenso Scholteno straipsnis *Kainiten, Reallexikon für Antike und Christentum* (Stutgart: Anton Hiersemann, 2001), 19,972–73; taip pat žr. Wilhelm Schneemelcher, ed., *New Testament Apocrypha* (vertimas į anglų k. Robert McLachlan Wilson; rev. Ed.; Cambrigde, England: James Clarke; Luisville, KY: Westminster/John Knox, 1991–92), 1,386–81.

p. 122–123 **Dar daugiau, atsirado... uždelsti žmonijos išganymui.** Vertimas iš Alexander Roberts ir James Donaldson, eds., *Ante–Nicene Fathers: Translations of the Writings of the Fathers down to A.D. 325* (Buffalo, NY: Christian Literature Publishing Company, 1885–96; reprint, Peabody, MA: Hendrickson, 1994), 3,651 (šiek tiek adaptuota).

p. 124 **...senovės gnostikų bendruomenėse buvo daugiau nei viena Judo evangelija.** Taip pat yra ir su garsiąja Tomo evangelija, kuri yra daugiausia žinoma iš vertimo į koptų kalbą Nag Hammadi kodekse II, 2. Be šios, išliko ir dar viena Tomo evangelija, kuri priklauso vadinamiesiems vaikystės evangelijoms, kurios turinys visiškai kitoks nei teksto iš Nag Hammadi kodekso.

p. 124 **...nepriskiria gnostikų...** Tai tiksliai pabrėžė Clemensas Scholtenas (*Kainiten,* 975). Scholtenas net iškėlė klausimą, ar paskutinis Ireniejaus Lioniečio pasakojimo sakinys leidžia manyti, kad Ireniejus Lionietis iš viso numanė esant užrašytą Judo evangeliją.

p. 124 **...pristato ar pateikia...** Lotyniškas žodis *adferunt,* vartojamas Ireniejaus Lioniečio vertėjo, gali būti verčiamas *jie iškelia, jie pateikia* ar net *jie sukuria;* interpretacija labai priklauso nuo pasirinkto vertimo varianto.

p. 125 **...visų žemiškų ir dangiškų dalykų...** Šios interpretacijos laikosi ir Hans-Josefas Klauckas; žr. *Judas: Ein Jünger des Herrn,* Quaestiones Disputatae 111 (Freiburg: Herder, 1987), 19–21.

p. 126 **...Seto palikuonims...** Apie tą kartą ir Seto palikuonis, žr. Marvino Meyerio esė.

p. 128 **...kažkas...** Neaišku, kas žymima šiuo įvardiniu veiksniu. Tekste koptų kalba jis žymi vyriškos giminės sakinio dalį, išreikštą įvardžiu.

p. 131 **...atveju nėra galutinai nustatyta...** Taip yra dėl to, kad nė viena Slaptos Jono knygos versija, randama įvairiuose liudijimuose koptų kalba, negali būti įvardijama kaip Ireniejaus Lioniečio *Prieš erezijas* 1,29 šaltinis. Iš tikrųjų Slapta Jono knyga per savo keliavimo istoriją buvo tiek redaguota, kad kiekviena teorija, identifikuojanti šią ar kitą tekstinę formą kaip originalą, remiasi gausia literatūros kritika ir tegalima tik prielaida; žr. John D. Turner *Sethian Gnosticism and the Platonic Tradition,* Bibliothèque copte de Nag Hammadi, Section „Ètudes" 6 (Sainte Foy, Quèbec: Presses de l'Universitè Laval, Louvain: Peeters, 2001), 136–41.

MARVIN MEYER

p. 133 **...Ireniejaus Lioniečio ir kitų ereziologų...** Apie ereziologus ir Judo evangeliją žr. Gregoro Wursto esė. Čia ir toliau kalbama apie Ireniejaus Lioniečio *Prieš erezijas* 1,31,1 ir Epifanijo *Panarion* 38,1–3. Ireniejaus Lioniečio ir kitų ereziologų tekstų prieš vadinamuosius kainitus vertimus žr. Werner Foerster, ed., *Gnosis: A Selection of Gnostic Texts* (Oxford: Clarendon Press, 1972, 1974), 1,41–43; ir (tik Ireniejaus Lio-

niečio) Bentley Layton *The Gnostic Scriptures: A New Testament with Annotations and Introductions* (Garden City, NY: Doubleday, 1987), 181.

p. 134 **...Nag Hammadi bibliotekos tekstuose...** Apie Nag Hammadi biblioteką žr. Jean-Pierre Mahé, Paul-Hubert Poirier, eds., *Écrits gnostiques,* Bibliotèque de la Pléiade (Paris: Gallimard, 2007 [in press]); Marvin Meyer *The Gnostic Discoveries: The Impact of the Nag Hammadi Library* (San Francisco: HarperSanFrancisco, 2005); Marvin Meyer, ed., *The Nag Hammadi Scriptures: The International Edition* (San Francisco: HarperSanFrancisco, 2006 [in press]); James M. Robinson, ed., *The Nag Hammadi Library in English,* 3rd ed. (San Francisco: HarperSanFrancisco, 1988); Hans-Martin Schenke, Hans-Gebhard Bethge, and Ursula Ulrike Kaiser, eds., *Nag Hammadi Deutch,* 2 vols., Die Griechischen Christlichen Schriftsteller der ersten Jahrhunderte, Neue Folge 8, 12 (Berlin: Walter de Gruyter, 2001, 2003).

p. 134 **...pažįstantys, arba žinojimo žmonės.** Apie žodžio *gnostic* ir panašių terminų vartojimą, apie gnostinės minties prigimtį, žr. Layton *Gnostic Scriptures;* Bentley Layton *Prolegomena to the Study of Ancient Gnosticism* in L. Michael White, O. Larry Yarbrough, eds., *The Social World of the First Christians: Essays in Honor of Wayne A. Meeks* (Minneapolis: Fortress, 1995), 334–50; Antti Marjanen, ed., *Was There a Gnostic religion?; Publications to the Finnish Exegetical Society* 87 (Götingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 2005); Meyer *Gnostic Discoveries,* 38–43; Marvin Meyer *The Gnostic Gospels of Jesus: The Definitive Collection of Mystical Gospels and Secret Books about Jesus of Nazareth* (San Francisco: HarperSanFrancisco, 2005), x-xiii; Marvin Meyer *Gnosticism, Gnostics, and the Gnostic Bible* in Willis Barnstone and Marvin Meyer, eds., *The Gnostic Bible* (Boston; Shabhala, 2003), 1–19; Birger A. Pearson *Gnosticism and Christianity in Roman and Coptic Egypt, Studies in Antiquity and Christianity* (New York: Clark International, 2004), 201–23; Kurt Rudolph *Gnosis: The Nature and History of Gnosticism* ed. Robert McLachlan Wilson (San Francisco: HarperSanFrancisco, 1987).

p. 134 **...apimantį daug tikėjimo tipų...** Žr. Karen L. King *What is Gnosticism?* (Cambridge, MA: Belknap Press/Harvard University press, 2003); Michael A. Williams *Rethinking „Gnosticism": An Argument for*

Dismantling a Dubious Category (Princeton, NJ: Princeton University Press, 1996).

p. 135 **...setitams gnostikams artimas grupes.** Žr. Hans-Martin Schenke *The Phenomenon and Significance of Sethian Gnosticism* in Bentley Layton, ed., *The Rediscovery of Gnosticism: Proceedings of the International Conference on Gnosticism at Yale,* New Haven, Connecticut, March 28–31, 1978, *Studies in the History of Religions* (Supplements to Numen) 41 (Leiden: E. J. Brill, 1980–81), 2:588–616; Hans-Martin Schenke *Das sethianische System nach Nag-Hammadi-Handschriften* in Peter Nagel, ed., *Studia Coptica* (Berlin: Akademie Verlag, 1974), 165–72; John D. Turner *Sethian Gnosticism: A Literary History* in Charles W. Hedrick, Robert Hodgson Jr., eds., *Nag Hammadi, Gnosticism, and Early Christianity* (Peabody, MA: Hendrickson, 1986), 55–86; John D. Turner *Sethian Gnosticism and the Platonic Tradition, Bibliothèque copte de Nag Hammadi, Section „Études"* 6 (Sainte Foy, Québec: Presses de l'Université Laval; Louvain: Peeters, 2001); Michael A. Williams *Sethianism* in Antti Marjanen and Petri Luomanen, eds., *A Companion to Secon–Century „Heretics," Supplements to Vigiliae Christianae* 76 (Leiden: E. J. Brill, 2005), 32–63.

p. 135 **...dėl Judo, Judo evangelijos pagrindino herojaus, pripažinimo.** Sinoptinėse Naujojo Testamento evangelijose tai, kas iš tikrųjų yra Jėzus, išpažįsta Petras; žr. Mt 16,13–20; Mk 8,27–30; Lk 9,18–21. Kai Jėzus savo mokinių paklausia, kuo žmonės jį laiko, Matas rašo mokinius atsakant, kad vieni sako jį esant Eliju, kiti Jeremiju ar kitu pranašu, o Petras sako: „Tu esi Mesijas, gyvojo Dievo Sūnus!"; Morkus rašo Petrą sakant: „Tu esi Mesijas", pasak Luko – „Dievo Mesijas". Žr. mokinių išpažinimas Judo evangelijoje 34. Tomas pateikia teiginį apie Jėzų Tomo evangelijoje 13:

> Jėzus tarė savo mokiniams: „Palyginkite mane, sakykite, į ką aš panašus." Simonas Petras tarė jam: Tu panašus į teisingą angelą. Matas tarė jam: „Tu panašus į išmintingą filosofą." Tomas tarė jam: „Mokytojau, mano lūpos jokiu būdu neprasivers ištarti, į ką tu panašus." Jėzus tarė: „Nesu tavo mokytojas, nes tu gėrei, nes tu atsigėrei iš kunkuliuojančios versmės, kuri yra manyje ir kurią

tik aš išmatavau." Ir jis paėmė jį, pasivedėjo ir pasakė jam trejetą žodžių. O kai Tomas sugrįžo pas draugus, šie klausė jį: „Ką tau pasakė Jėzus?" Tomas tarė jiems: „Jei pasakysiu bent vieną man pasakytą jo žodį, imsite akmenis ir sviesite į mane, ir ugnis ištrykš iš akmenų ir sudegins jus." (*Filosofijos istorijos chrestomatija. Viduramžiai,* Vilnius, „Mintis", 1980, p. 58)

p. 136 **...dievas, žinomas netariamu vardu**. Žr. W.W. Harvey, ed., *Irenaeus, Libros quinque aversus haereses* (Cambridge: Academy, 1857; replint, Ridgewood, NJ: Gregg, 1965), 221–2.

p. 137–138 **Daugelyje setitų traktatų...** fenomenalaus pasaulio kūrėjas. Turner, *Sethian Gnosticism,* 85. Citata, pasitarus su autoriumi, šiek tiek pakeista.

p. 139 **Jis yra valdovas...** (Nag Hammadi kodeksas II, 2–3). Nag Hammadi tekstų vertimai į anglų kalbą visame esė yra mano. Žr. Meyer *Gnostic Gospels of Jesus;* Meyer *Nag Hammadi Scriptures.*

p. 140 **...ir kituose tekstuose**. 1 Kor 2,9 Paulius rašo: „Bet skelbiame, kaip parašyta: *Ko akis neregėjo, ko ausis negirdėjo, kas žmogui į mintį neatėjo, tai parengė Dievas tiems, kurie jį myli.*" Tomo evangelijoje 17 rašoma: „Jėzus tarė: Duosiu jums tai, ko neregėjo akis, tai, ko negirdėjo ausis, ir tai, kas nepasiekė žmogaus širdies." (*Filosofijos istorijos chrestomatija...*) Pastraipa iš Apaštalo Pauliaus maldos cituojama vertimo išnašose.

p. 141 ***Jis yra... Nes niekas jo nesupranta.*** Allogenes Nepažįstamajame yra pastraipa (Nag Hammadi kodeksas XI, 61–64), kuri labai panaši į šią Slaptos Jono knygos dalį.

p. 143 **Tėvas tyra**. Trumpesnėje Slaptosios Jono knygos versijoje rašoma, kad Barbelo atidžiai žiūri į Tėvą, atsisuka į jį ir tada pagimdo šviesos kibirkštį (žr. Berlin *Gnostic Codex* 8502, 29–30; Nag Hammadi Codex II, 9).

p. 143 **...Harmozel, Oroiael, Daveitai ir Elelet.** Keturių Šviesulių vardai ir vaidmenys aptariami Turnerio veikale *Sethian Gnosticism.*

p. 144 **...ištraukas iš Eugnostos Palaimintieji teksto...** Apie Eugnostos Palaimintuosius ir Jėzaus Kristaus išmintį žr. Douglas M. Parrott *Nag Hammadi Codices* III, 3–4 and V,1 with Papyrus Berolinensis 8502,3 and Oxyrhynchus Papyrus 1081: Eugnostos and the Sophia of Jesus Christ, Nag Hammadi Studies 27, The Coptic Gnostic Library (Leiden: E. J. Brill, 1991).

p. 146 **...šį pasaulį sukūrusiu dievu.** Apie išmintį ir personifikuotą Išmintį senovės ir ypač setitų mintyje, žr. Meyer *Gnostic Discoveries,* 57–115.

p. 146 **Dabar Sofija... buvo deformuota.** Sofija bandė imituoti originalų Tėvo gyvybės davimo veiksmą. Pasakojimas apie savarankiškai gimdančią Sofiją, atrodo, atspindi senovės ginekologines teorijas apie moterų kūnus ir reprodukciją. Graikų mitologijoje deivė Hera taip pat imitavo Dzeusą ir savarankiškai pagimdė vaiką. Pasak vienos šios istorijos versijos, vaikas yra pabaisa Tifonas. Pasak kitos, tai yra luošas dievas Hefaistas, kurį Hera išvarė iš Olimpo ir pasiuntė į požemių pasaulį (Heziodas *Teogonija* 924–29). Slaptojoje Jono knygoje rašoma, kad visas šio pasaulio blogis ir nesėkmės kylą iš Sofijos klaidos.

p. 147 **Pirmiausia... Tai yra eonų trūkumas.** Nag Hammadi Petro laiško Pilypui versijoje rašoma:

> Pirmiausia, dėl eonų [trūkumo] trūkumas yra. Kai pasireiškė Motinos nepaklusnumas ir kvailumas be Tėvo didybės leidimo, ji norėjo įkurti eonus. Kai ji kalbėjo, arogantiškasis sekė. Bet kai ji paliko dalį, arogantiškasis ją pagriebė ir atsirado trūkumas. Tai yra eonų trūkumas. (135)

p. 147 **Žodis *trūkumas* taip pat pasirodo...** Žodis *trūkumas* Judo evangelijoje koptų kalba – *šōōt.* Šis terminas ir panašūs žodžiai setitų ir kituose tekstuose vartojami kaip terminai nusakyti dieviškosios šviesos praradimą dėl Motinos prasižengimo.

p. 147 **...dieviškąją šviesą.** Slaptoje Jono knygoje yra pasakojimas (cituotas čia ilgiau nei vertimo išnašose), kaip dievas apgauna Yaldabaot, šio pasaulio kūrėją, žmonėms įpūsdamas dievišką šviesą ir dvasią:

Kai Motina norėjo atgauti jėgą, kurią ji atidavė pirmajam valdovui, ji meldėsi gailestingiausiam visa ko Motinai–Tėvui. Šventu paliepimu Motina–Tėvas pas pirmojo valdovo angelus pasiuntė penkis šviesulius. Jie patarė jam galį grąžinti motinos jėgas. Jie tarė Yaldabaot: „Įkvėpk Adomui dalį savo dvasios, ir kūnas pakils." Jis įkvėpė Adomui dalį savo dvasios. Dvasia yra jo motinos jėga, bet jis to nesuprato, nes jis gyvena nežinojime. Motinos jėga išėjo iš Yaldabaot į fizinį kūną, sukurtą panašų į tą, kuris yra nuo pat pradžių. Kūnas sujudėjo ir tapo galingas. Ir jis buvo apšviestas. Likusios jėgos kaipmat ėmė pavydėti. Nors Adomas atsirado iš jų visų ir jos suteikė šiam žmogui galių, Adomas buvo protingesnis už kūrėjus ir pirmąjį valdovą. Kai jos suprato, kad Adomas apšviestas ir gali mąstyti aiškiau nei jos ir buvo be blogio, jos ėmė ir nusviedė Adomą į žemiausią visos materialios karalystės dalį. (II,19–20)

p. 148 **...aukštesnioji Išmintis vadinama Sofija arba Echamot...** Pilypo evangelijoje rašoma: „Yra Echamot ir yra Echmot. Echamot yra tiesiog Išmintis, o Echmot yra mirties Išmintis – t. y. Išmintis, kuri pažįsta mirtį, kuri vadinama maža Išmintis." Kitur (žr. Pirmasis apreiškimas Jokūbui, Barucho knyga, ereziologai) žemesnioji Išmintis vadinama Achamot ir ji gali būti laikoma aukštesniosios Išminties, Sofijos, dukterimi. Abu vardai Echamot ir Achamot kilę iš hebrajų k. žodžio *Hokhmah* – išmintis; Echmot (*'ekh–moth*) hebrajų ir aramėjų kalbomis reiškia kaip mirtis. Žr. Layton *Gnostic Scriptures,* 336.

p. 149 **...materialioji Išmintis...** Didžiosios Nematomosios Dvasios šventojoje knygoje rašoma: „Pasirodė debesis [vardu] materialioji Sofija." Ši pastraipa cituojama daugiau vertimo išnašose.

p. 149 **...žinomos iš kitų setitų šaltinių.** Kiti tekstai, tokie kaip Slapta Jono knyga, Valdovų prigimtis, Apie pasaulio kilmę, taip pat pasakoja apie šio pasaulio kūrėją Samaelį, kurio vardas aramėjų kalba reiškia aklą dievą.

p. 149 **...ir pagimdo dvylika eonų.** Apie Nebro, hebrajų Nimrod ir graikų Nebrod iš Septuagintos, žr. vertimo išnašos.

p. 150 **Kurio veidas tvyksteli ugnimi...** Apie šiuos aprašymus žr. pastraipą išnašose.

p. 150 **...Penktasis [yra] Adonaios...** Adonaios vardas kilęs iš hebrajų k. *Adonai* – mano Dieve, pateiktas su graikiška vyriška galūne *–os*. Adonaios yra populiarus gnostinėje literatūroje. Žr. Slaptoji Jono knyga; Apie pasaulio kilmę; Didžiosios Nematomosios Dvasios šventoji knygoje; Antroji kalba apie Didįjį Setą; Barucho knyga.

p. 152 **...Seto, trečiojo Adomo ir Ievos sūnaus, figūra...** Apie Seto vaidmenį setitų ir kituose tekstuose, žr. Birger A. Pearson *The Figure of Seth in Gnostic Literature* in Aston, Rediscovery of Gnosticism, 2:471–504; Pearson *Gnosticism and Christianity,* 268–282; Birger A. Pearson *Gnosticism, Judaism, and Egyptian Christianity, Studies in Antiquity and Christianity* (Minneapolis: Fortress, 1990), 52–83; Gedaliahu A.G. Stroumsa *Another Seed: Studies in Gnostic Mythology* (Leiden: E. J. Brill, 1984); Turner *Sethian Gnosticism.*

p. 154 **...Slaptoji Jono knyga...** Slaptojoje Jono knygoje rašoma:

> Iš tobulo proto numanymo, per išreikštą Nematomosios Dvasios valią ir Save Pagimdžiusiojo valią, atsirado tobulas žmogus, pirmasis apreiškimas, tiesa. Skaisčioji Dvasia pavadino žmogų Pigeradamu ir paskyrė Pigeradamą į pirmąją amžiną karalystę kartu su Save Pagimdžiusiuoju, pateptą pirmojo šviesulio Harmozel. Jo jėgos su juo gyvena. Nematomasis suteikė Pigeradamui nenugalimą proto galią. Pigeradamas kalbėjo, šlovino ir aukštino Nematomąją Dvasią sakydamas: „Per tave viskas atsirado ir per tave viskas grįš. Aš aukštinsiu ir šlovinsiu tave, Save Pagimdžiusįjį, amžinąsias karalystes, tris, Tėvą, Motiną, Vaiką, tobulą jėgą.“ Pigeradamas paskyrė savo sūnų Setą į antrąją amžiną karalystę, priešais antrąjį šviesulį Oroiael. Trečiojoje amžinoje karalystėje apsistojo Seto palikuonis, trečiasis šviesulys Daveitai. Šventųjų sielos ten apsistojo. Ketvirtojoje amžinoje karalystėje apsistojo sielos tų, kurie nežino

Pilnatvės. Jie iš karto neatgailavo, o priešinosi ir tik po to atgailavo. Jie atsidūrė šalia ketvirtojo šviesulio Elelet. Tai yra būtybės, šlovinančios Nematomąją Dvasią.

p. 154 **...nepažįstamuoju Adomu, šventuoju Adomu ar senuoju Adomu.** Apie galimą Pigeradamo ar Geradamo etimologiją žr. Meyer *Gnostic Gospels of Jesus,* 312–13.

p. 155 **Šis artimas ryšys tarp Adamo...** Hans-Martin Schenke *Der Gott „Mensch" in der Gnosis: Eine religionsgeschichtliche Beitrag zur Diskussion über die paulinische Anschauung von der Kirche als Leib Christi* (Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1962).

p. 156 **...paveikslas vietoje [paveikslo]...** Apie šį posakį žr. Tomo evangelija 22:

Jėzus tarė jiems: „Kai iš dviejų padarysite vieną, išorę padarysite tokią kaip vidų, viršų – kaip apačia ir kai vyrą ir moterį padarysite vienu taip, kad vyras nebūtų vyras, o moteris nebūtų moteris, kai padarysite akį vietoj akies ir ranką vietoj rankos, koją vietoj kojos, atvaizdą vietoje atvaizdo, tuomet įžengsite į [karalystę]."

p.158–59 **Taip jis bylojo...** egzistuos palaimingai ir tinkamai. Benjamin Jowett, ed., *Timaeus* (New York: Liberal Arts Press, 1949); dar žr. klasikinės literatūros archyvus internete: http://classics.mit.edu/Plato/timaeus.html.

p. 159 **III a. vid. buvo paplitę setitų tekstai...** Apie setitų tekstus, kuriems padarė įtakos Platono idėjos, žr. Turner *Sethian Gnosticism.*

Dr. Rodolphe'as Kasseris, Ženevos universiteto Menų fakulteto profesorius emeritas, vienas geriausių koptologų pasaulyje. Jis organizavo Judo evangelijos restauravimą ir parengė Tchacos kodekso, kuriame buvo ši evangelija ir dar trys gnostiniai tekstai koptų kalba, editio princeps.

Dr. Marvinas Meyeris, Chapmano universiteto Biblijos ir krikščionybės studijų profesorius bei to paties universiteto Alberto Šveicerio instituto direktorius, vienas žymiausių gnosticizmo, Nag Hammadi bibliotekos tekstų ir į Naująjį Testamentą nepatekusių pasakojimų apie Jėzų Kristų tyrinėtojų.

Dr. Gregoras Wurstas, Bažnyčios istorijos ir patristikos profesorius Augsburgo universitete Vokietijoje.

Dr. Bartas D. Ehrmanas, profesorius ir Religijų studijų fakulteto Šiaurės Karolinos universitete Chapel Hille pirmininkas bei ankstyvosios krikščionybės ekspertas.

Krosney, Herbert

Kr358 Judo Evangelija / Herbert Krosney ; iš anglų kalbos vertė Elena Keidošiūtė. – Vilnius : Alma littera, 2007. – 185 p.

ISBN 978-9955-24-813-2

Judo evangelija – apokrifinė evangelija, lietuvių kalba publikuojama pirmą kartą.

Ši evangelija graikų kalba parašyta apie 2 a. vid., bet teišliko jos vertimas į koptų kalbą. Rankraštis atrastas 1970 m. vidurio Egipte. 2001 m. Nacionalinės geografijos draugija ėmėsi ją identifikuoti ir restauruoti.

Didžiojoje evangelijos dalyje Jėzus pasakoja Judui apie visatos paslaptis. Kaip ir kitose gnostinėse evangelijose, čia Jėzus vaizduojamas kaip mokytojas ir išminties, žinojimo atskleidėjas, o ne išganytojas. Jėzaus apreiškimas Judui iliustruoja sudėtingą teologiją ir kosmologiją, apreiškimuose nedaug krikščioniškų elementų. Greta evangelijos teksto publikuojami žymių koptologų ir krikščionybės istorikų moksliniai straipsniai.

Ši evangelija visiškai keičia požiūrį į Judą, kaip Jėzaus Kristaus išdaviką: Judas Iskarijotas ne išdavė savo Dievą, o vienintelis teisingai suprato paties Jėzaus troškimą išsivaduoti iš mirtingo kūno ir tapo jo valios vykdytoju.

UDK 22

Herbert Krosney

JUDO EVANGELIJA

Kalbos redaktorė Teresė Paulauskytė
Korektorė Auksė Vaitkevičienė
Maketavo Jurga Morkūnienė
Viršelio dailininkas Bill Marr

Tiražas 2000 egz.
Išleido leidykla „Alma littera“,
A. Juozapavičiaus g. 6/2, LT-09310 Vilnius
Interneto svetainė: www.almalittera.lt
Spaudė AB spaustuvė „Spindulys“,
Gedimino g. 10, LT-44318 Kaunas
Interneto svetainė: www.spindulys.lt

SLAPTAS PASAKOJIMAS APIE APREIŠKIMĄ, KURĮ JUDUI ISKARIJOTUI ATSKLEIDĖ JĖZUS JĮ POKALBIO METU

„Judo evangelija – vienas didžiausių XX a. atradimų, konkuruojantis su Negyvosios jūros ritiniais ir Nag Hammadi gnostinėmis evangelijomis.“
BARTAS D. EHRMANAS, *DINGUSIŲ KRIKŠČIONYBIŲ* AUTORIUS

Tai ankstyvosios krikščionybės laikais dingusi evangelija, kurią esant numanė vos keli specialistai. Joje Jėzus prašo Judo jį išduoti. Priešingai nei Naujojo Testamento evangelijose, Judas Iskarijotas čia pristatomas kaip pavyzdys visiems norintiems tapti Jėzaus mokiniais. Jis yra vienintelis apaštalas, kuris tikrai supranta Jėzų. Ireniejus Lionietis veikale *Prieš erezijas* 180 m. šią evangeliją pasmerkė kaip eretišką.

Judo evangeliją valstiečiai rado 1970 m. oloje vidurio Egipte. Nuo tada papirusas patyrė neįtikėtiną odisėją, keliavo per kontrabandininkų ir prekeivių senienomis rankas, nemažai jo fragmentų sunyko. 2001 m. jis atiteko mokslininkams, kurie rankraštį labai atsargiai surinko ir restauravo, išvertė iš koptų kalbos. *National Geographic Society* (Nacionalinė geografijos draugija) papiruso fragmentus ištyrė pačiu tiksliausiu būdu, kad nustatytų jo amžių ir įsitikintų autentiškumu, konsultavosi su iškiliausiais mokslininkais, kurie galėtų interpretuoti evangeliją, tiksliai nustatyti jos kilmę bei istorinę ir religinę reikšmę.

9 789955 248132

Tapkite Knygų klubo nariu!
• Nemokamas knygų katalogas kiekvieną ketvirtį
• Naujausios ir populiariausios knygos
• Ypatingi pasiūlymai
• Knygų pristatymas į namus, darbovietę ar paštą
Informacijos teiraukitės nemokamu tel. 8 800 200 22
www.knyguklubas.lt

knygų klubas